

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

KÜRESEL YÖNETİŞİM VE KRİZ YÖNETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Soner Güven

Ankara, 2015

**T.C.
ATILIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
ULUSLARARASI İLİŞKİLER YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

KÜRESEL YÖNETİŞİM VE KRİZ YÖNETİMİ

Yüksek Lisans Tezi

Soner Güven

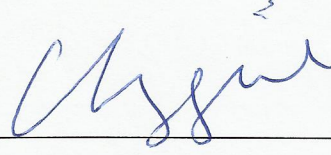
Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gürsan Şenalp

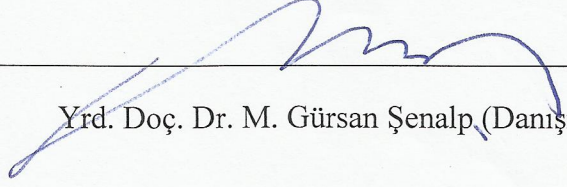
Ankara, 2015

KABUL VE ONAY

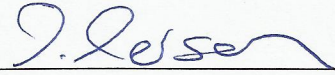
SONER GÜVEN tarafından hazırlanan “Küresel Yönetişim ve Kriz Yönetimi” başlıklı bu çalışma, 21.01.2015 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Uluslararası İlişkiler Anabilim dalında Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Cenk Aygöl (Başkan)

Yrd. Doç. Dr. M. Gürsan Şenalp (Danışman)

Yrd. Doç. Dr. Duygu Dersan Orhan

ETİK BEYAN

Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi' ne uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasını;

- Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,

Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Soner Güven

TEŞEKKÜR

Bu çalışmanın araştırma, planlama ve yazımı aşamasında, yönlendirmeleri ve güncellemeleri ile süreç boyunca yaptığı katkılardan dolayı tez danışmanım ve hocam Yrd. Doç. Dr. M.Gürsan Şenalp'a çok teşekkür ederim.

Çalışmam boyunca bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren ve yüreklendiren hocam Yrd. Doç. Dr Reşat Öztürk 'e çok teşekkür ederim.

Ayrıca, lisans ve lisansüstü derslerini aldığım Atılım Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde görevli tüm hocalarım ile Yan dal branşım olan Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim.

Son olarak, aileme ve dostlarıma desteklerinden dolayı teşekkür ederim.

Soner Güven

ÖZ

GÜVEN, Soner. Küresel Yönetişim ve Kriz Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015.

Bu çalışmada Küreselleşme ve Küresel Yönetişim kavramlarının Kriz Yönetimi ile ilgili betimsel ilişkisinin tarihsel, geleneksel, güncel özellikleri göz önünde bulundurularak araştırılması ve tanımlanması yapılmıştır. Çalışma kapsamında, küreselleşme olgusunun gelişimi, küresel yönetim anlayışının, günümüz ve gelecek krizler üzerindeki olası etkileri tartışılmaktadır. Küreselleşmenin etkileri olan ulus üstü krizlerin çözümü ve sürdürülebilir barış ortamının sağlanması bağlamında 'Küresel Yönetişim' kavramı çözüm sağlayıcı bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede uluslararası terörizm, açlık, küresel ısınma, ırk- cinsiyet- din, ayrımcılığı, yoksulluk, güvenlik, salgın hastalıklar, nesli tükenen canlılar gibi tehditler ile yeryüzünde meydana gelen doğal afetler veya uzaydan gelebilecek olası krizler dünyayı tehdit edebilir. Bunlar nedeni ile ortaya çıkacak sorunlara medeni ve sosyal yöntemler ile çözüm bulmada küresel yönetişimin sağlayacağı işbirliğinden yararlanmak mümkün görülmektedir.

Anahtar Sözcükler

Küreselleşme, küresel yönetim, kriz, kriz yönetimi

ABSTRACT

GÜVEN, Soner. Global Governance and Crises Management, Master's Thesis, Ankara, 2015.

In this study, globalization and global governance terms have been examined with reference to historical, traditional and contemporary definitions of crisis management. In the framework of the study, development of globalization process, the effects of global governance concept on crises and potential results on current and future crises are discussed. For suggesting solutions to supranational crises, as the result of globalization, and sustainable peace in the world "Global governance" seems to provide remedies for many problems of various kinds. In this frame, international terrorism, hunger, global warming, race, gender, religious discrimination, poverty, security, famine, scarce animals, together with natural disasters, space threats are some of the dangers for the people of the world. Future problems to arise from these dangers can be handled in social and civilian methods and in this process methods and cooperation of global governance can help greatly.

Keywords

Globalization, global governance, crises, crises management.

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
TEŞEKKÜR	ii
ÖZ	iii
ABSTRACT	iv
İÇİNDEKİLER	v
GİRİŞ	1
1. Literatür Taraması	2
1.1 Küreselleşme.....	3
1.2 Kriz Nedir	6
1.3 Kriz Yönetimi	6
1.4 Küresel Yönetişim	7

BİRİNCİ BÖLÜM

KÜRESEL YÖNETİŞİME DOĞRU: KÜRESELLEŞMENİN EVRİMİ

1. Küresel Yönetişime Doğru: Küreselleşmenin Evrimi	13
1.1. Tarih Öncesi Dönem İ.Ö 10000- İ.Ö 3500	17
1.2. Modern Öncesi Dönem İ.Ö. 3500- İ.S. 1500.....	18
1.3. Erken Modern Dönem 1500- 1750	21
1.4. Modern Dönem 1750- 1970.....	27
1.5 Çağdaş Dönem 1970-.....	30

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KRİZ VE KRİZ YÖNETİMİ

1.Uluslararası İlişkilerde Kriz ve Kriz Yönetimi	35
1.1.Kriz Nedir	35
1.2.Kriz Yönetimi	37
1.3.Uluslararası İlişkilerde Kriz Yönetimi.....	39
1.4.Diplomasi ve Oyun Teorileri	41

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRESEL YÖNETİŞİM

1. Küresel Yönetişim	45
1.1. Yönetişim.....	45
1.2. Küresel Yönetişim	49
1.3. Realizm –Liberaralizm Tartışmalarında İşbirliği	57
SONUÇ.....	64
KAYNAKÇA	68

GİRİŞ

Bu çalışmanın amacı, 'Küreselleşme' ve 'Küresel Yönetişim' kavramlarının 'Kriz Yönetimi' ile ilgili betimsel ilişkisinin tarihsel, geleneksel, güncel nitelikleri göz önünde bulundurularak araştırılması ve sosyal açıdan tanımlanmasıdır. Araştırma sürecinde, birçok önde gelen uzmanlardan Andrew Heywood, Mike Moore, David Held, Marshal McLuhan, Manfred B. Steger, Paul Hirst, Grahame Thompson gibi isimler açısından küreselleşmenin evrimi, küresel yönetim ve kriz yönetimine yönelik tanımlar ve eleştiriler üzerinde durularak, Küresel Yönetişim kavramının krizler üzerindeki etkisi açıklanarak tartışılması da amaçlanmıştır.

Küresel yönetişimi kısaca, küresel krizlere çözüm geliştiren, görünmeyen, devletler üstü bir işbirliği şemsiyesi olarak tanımlamak mümkündür. Küreselleşmenin günümüze yansıyan etkileri olarak ekonomik ve sosyal krizler ile ülkeler arası krizler önemli sorunlardandır. Bu tür sorunların çözümü ve sürdürülebilir barış ortamının sağlanması bağlamında, küresel yönetim yöntemleri çözüm sağlayıcı bir çerçeve öneri olarak görünmektedir. Tarihsel süreçte, iki dünya savaşının etkilerinin iyileştirilmesi, ekonomik krizlerin çözümü, uluslararası entegrasyon problemlerinin giderilmesi ve haberleşme ulaşım gibi krizlere çözümler geliştirilmesinde etkili olan küresel yönetim şemsiyesi, günümüz ve gelecekte olası krizlerin çözümünde de önemli bir rol oynayabilecektir. Bu çerçevede uluslararası terörizm, açlık, küresel ısınma, ırk- cinsiyet- din, ayrımcılığı, yoksulluk, güvenlik, salgın hastalıklar, nesli tükenen canlılar gibi tehditler ile yeryüzünde meydana gelen doğal afetler veya uzaydan gelebilecek olası tehditler nedeni ile ortaya çıkacak sorunlara medeni ve sosyal yöntemler ile çözüm bulmada küresel yönetişimin sağlayacağı işbirliğinden yararlanmak mümkündür.

Bu çalışma kapsamında, küreselleşme evrim sürecini, küresel yönetim anlayışının krizler üzerindeki etkisini, günümüz ve gelecekte olası krizler üzerindeki olası etki tartışılmaktadır. Çalışmada kullanılan yönlendirici süreçler aşağıda açıklanmıştır;

Çalışmanın çerçevesini oluşturan problem cümleleri şunlardır; Küresel yönetim enstrümanları ve yöntemlerinin tarihsel süreç içinde evrimi ne olmuştur? Küresel

yönetişim yöntemleri günümüz dünyasında hangi tür uluslararası krizlere etkili çözüm üretmelidir?

Çalışmanın tez cümlesi; Küresel yönetim ve kriz yönetimi, küresel ölçekte sürdürülebilir barış ve istikrarın sağlanması konusunda birbirini tamamlar niteliktedir. Küresel yönetim ve kriz yönetimi uygulamalarının günümüz krizlerine ve gelecekteki olası krizlere barışçıl ve sürdürülebilir çözümler getirebilmesi, dünya barışına ve dünya vatandaşlığına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Genellikle nitelik betimlemeleri, tanımlamalar, gruplamalar ve karşılaştırmalardan yararlanılmıştır. Çalışmada çoğunlukla yorumlama ve eleştirel bir bakış açısı işe koşulmuştur. Gerekli veriler güvenilir kaynaklardan alınmış ve gruplanarak yorumlanmış ve öneriler geliştirilmiştir.

Bu çalışma için gerekli olan veriler, alan ile ilgili kitaplardan, süreli yayınlardan, resmi raporlardan, resmi internet sitelerinden, alan uzmanlarından elde edilmiştir. Yararlanılan yazılı- basılı kaynaklardan, süreli yayınlardan raporlardan, alan uzmanlarından elde edilen bilgilerin geçerli doğru, güncel ve güvenli olduğu varsayılmaktadır.

Bu çalışma soğuk savaş sonrası küresel yönetim ve kriz yönetimi kapsamında tanımlar, kurallar, fikirler, ulus ötesi ilişkiler ile ulus devletlerin, kendi ülkelerinde çözdükleri sorunları/krizleri baskın bir otorite olmaksızın uluslararası düzeyde ve etkide sosyal ve medeni yollarla çözebilme olasılıklarının tartışılması, açıklanması ve benzer durumların geleceğe ötelenmesi ile sınırlıdır.

1. Literatür Taraması

Küreselleşmenin günümüze olan etkilerinden yerel veya ülkeler arası sosyal krizlerin çözümü ve sürdürülebilir barış ortamının sağlanması bağlamında küresel yönetim kavramı çözüm sağlayıcı bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel yönetim, küresel krizlere çözüm getiren, devletler üstü bir işbirliği ağı ya da şemsiyesi olarak

kabul edilebilir. Çalışmanın bu bölümünde küreselleşme ile ilgili olarak literatür taraması sonuçları sunulmaktadır.

1.1 Küreselleşme

Küreselleşmenin kesin ve net bir tanımı bulunmamakla birlikte, Kenichi Ohmae'nin ifadesi ile “ sınırsız bir dünyanın, yani ulusal devlet sınırlarıyla tanımlanmış geleneksel siyasi sınırların geçirgen olma eğiliminin ortaya çıkmasıdır” (Heywood, 2011: 37). Manfred B. Stegger'in tanımına göre ise küreselleşme “Dünya ölçeğindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade etmektedir (Stegger, 2008: 33).

Armand Mattelart'ın “Küresel olarak adlandırılan çağın ortaya çıkışı üstüne çağdaş övgü söylemleri, dünyayı şimdiki zamana hapseder” sözü küreselleşmeyi tarihsel bir bütünlük içinde ele almak gerektiğine vurgu yapmaktadır (Mattelart, 2005: 13). Oral Sander ise bu durumu “Tarihin ne durduğu, ne de başladığı sihirli bir nokta vardır” (Sander, 2008: 27) diyerek ifade etmiştir. Kees van der Pijl de, uluslararası ilişkileri anlatmak için tarihi süreçleri incelemek ve ilişkilendirmek gereğine dikkat çekmektedir (Van der Pijl, 2007: Preface viii). Mike Moore bu tür geri bakışlarda alışıla gelmişin dışına çıkarak küreselleşmenin ilk insandan beri var olduğunu savunmaktadır. Yeni bir kavram gibi algılansa da küreselleşme insanın var olduğu zamandan günümüze kadar evrim geçirerek gelmiş ve evrimi devam eden bir süreçtir. Ayrıca Montaigne'in tanımıyla ‘yenidünyalara kapı açan’ (Montaigne, 1999: 89) 13.yüzyıl coğrafi keşifleri de önemli küreselleşme hareketlerindedir. Bu açıdan konuya bakıldığında küreselleşmenin zaman ve değerlerle ilgili olduğu görülebilir (Laszlo, 2004: 7).

Laszlo ya göre bu açıdan bakıldığında günümüzde küreselleşme olarak tanımlanan gelişmenin pek de yeni bir şey olmadığı görülür (Laszlo, 2004: 7). Küreselleşme bu noktada dünya medeniyetinin evrim geçirerek geldiği son durum olarak incelenebilmektedir.

Küreselleşme tarih boyunca önemli demir yolu makaslarından geçerek günümüzdeki halini almıştır. Evrim süreci günümüzde de gelişerek devam etmektedir. Küreselleşmenin tarihsel sürecinin sınıflandırmasını Manfred B. Stegger beş başlık altında toplamıştır (Stegger, 2008: 40). Bu başlıklar çalışma içerisinde incelenecektir. Kısaca bu başlıklar aşağıdaki şekildedir.

1. Tarih Öncesi Dönem: İÖ 10000- İÖ 3500
2. Modern Öncesi Dönem: İÖ 3500- İS 1500
3. Erken Modern Dönem: 1500- 1750
4. Modern Dönem:1750- 1970
5. Çağdaş Dönem: 1970- Günümüz

Tarih boyunca, Büyük İskender'den günümüze kadar bir çok entegrasyon girişimi yaşanmıştır. Bu girişimlerden en etkili ve kabul göreni ikinci dünya savaşı sonrası ekonomik entegrasyon ve günümüz küresel entegrasyonudur.

Cowen, soğuk savaşın son bulması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte yeni bir entegrasyon sisteminin ortaya çıkmaya başladığını vurgulamaktadır. (Cowen, 2004: 195). Bu entegrasyon biçimi ikinci dünya savaşından sonra yaşanan entegrasyonundan farklı olmuştur. Cowen a göre devletlerarası karşılıklı bağımlılığa dayanan yeni sistemin ikinci dünya savaşı sonrası düzenden ayıran en önemli farklar şunlardır;

- a) Uluslararası organizasyonların daha aktif rol oynamaları
- b) Yeni aktörlerin ortaya çıkması
- c) Düşman algısının değişmesi (Cowen, 2004: 197)

Günümüzün ve geleceğin bir diğer en önemli sorunu olarak düşünürler iyi/düzgün yönetilemeyen devletleri işaret etmektedirler. Soğuk Savaş'tan günümüze kadar görülen zayıf ya da başarısız devletler, uluslararası düzen için en önemli sorun haline gelmiştir. (Fukuyama, 2012: 17). Fukuyama'ya göre, zayıf ya da başarısız devletler insan hakları ihlallerinde bulunur, insanlık felaketlerine yol açar, kitlesel göç dalgalarına sebep olur ve komşularına saldırırlar. 11 Eylül saldırılarından itibaren bu tür devletler ABD ve diğer gelişmiş ülkelere ciddi zarar verebilen uluslararası teröristleri barındırmaktadırlar (Fukuyama, 2012: 19). Ayrıca insan kaçakçılığı, uyuşturucu madde kaçakçılığı, salgın hastalıklar ve diğer benzer uluslararası önemi olan sorunlara ev sahipliği yapmakta oldukları da söylenmektedir.

Küresel krizlerle mücadele sadece devletlerarası krizleri değil küresel düzeni de etkileyen ve küresel krizlere neden olabilecek bütün gelişmeleri incelemeyi içermektedir. Dolayısıyla, küresel krizlerin temel nedenleri ve yol açtıkları sorunların küresel bir kriz yönetimi mekanizması ile yönetilme ihtiyacı vardır. Bu durumda, küreselleşmenin çağımızdaki evrim basamağı olarak ' küresel yönetim' ön plana çıkmaktadır.

1990 öncesi dünya üzerinde gerçekleşen krizler bölgesel etki yaratırken, günümüzde iletişim ve ulaşım alanlarındaki gelişmelerden dolayı kelebek etkisi yaratacak güce ulaşmıştır. Edwar N. Lorenz'in Kaos teorisi ile ilgili olan "Kelebek Etkisi" bir sistemin başlangıç verilerindeki küçük değişikliklerin büyük ve öngörülemez sonuçlar doğurabilmesine verilen addır (wikipedia, 2014: web).

Çağımızın tehlikesi olan olası krizlerde küresel ölçekte ortak amaç ve ortak irade ile hareket edilmedikçe krizin bütün gezegeni sarma tehlikesi öngörü çalışmaları arasındadır. Olası krizlerin önüne geçmek küresel yönetim şemsiyesi altında, krizlerin ortak amaç ve ortak irade ile küresel bir işbirliği ile erken uyarı ve önleyici çalışmalarla gerçekleşebilmesi mümkün görünmektedir. Aşağıdaki bölümlerde kriz ve küresel yönetim konuları ile ilgili görüşler incelenmektedir.

1.2 Kriz Nedir

Kriz, kavram olarak birçok disiplin alanını ve insan etkinliklerini içine alan geniş bir anlam yelpazesi içerir. Kriz Latince kökenli bir kelimedir (Çelikkan, 2012: 5). Eski Yunanca'da krinein yani karar vermek ya da ayırmak anlamındadır. Bu terim 1500'lü yıllarda yüksek ateşli kişi anlamında tıp alanında kullanılmıştır (Çelikkan, 2012: 5). Bir Çin Mandarin alfabe karakterinde de kriz; hem tehlike hem de fırsat olarak sembolize edilir. Bu fikir çok önemlidir çünkü tehdit durumlarını fırsata dönüştürme olanağı olduğu gerçeğini belirtmektedir (Pfaltzgraff, 2008: 4).

Uluslararası ilişkilerde ise kriz, savaş ve barış arasındaki bir dönüm noktasıdır. Bazı uzmanlara göre kriz ne barış ne de savaş durumudur. Daha çok ikisine de dönecek potansiyeli olan ve iki durumun da özelliklerini içeren durumdur (Pfaltzgraff, 2008: 4). Başka bir tanıma göre ise kriz; genelde siyasi, sosyal, ya da ekonomik işlerde, beklenmedik değişikliklere yol açan bir dengesizlik durumudur. Daha genel anlamda, kriz, olayların akışında zaman içinde doğru ya da yanlış kararlara yönelten büyük bir sorun anlamındadır (Gürkan, 2008: 6).

1.3 Kriz Yönetimi

Yapılan araştırmalarda, araştırmacıların kriz yönetimini aşağıdaki şekilde tanımladığı görülmüştür:

Kriz yönetimi, krizleri anlamak ve onlarla başa çıkmak için yürütülen faaliyetlerin bütünüdür (Tüz, 2013: web). Kriz, yarattığı sıra dışı durum, karar vericiye ayırdığı kısa süre ve artan miktarda tehditle tanımlanırken, kriz yönetimi ise bu olağan üstü durumdan mümkün olan en az zararla kurtulmak için gerekli önlemleri alabilmektir (Çelikkan, 2007: 11). Kriz yönetiminin temel amacı, karşılaşılabilecek bir kriz durumuna karşı hazır olmak, erken uyarıda bulunmak, kriz anında etkili yönetim sağlamak ve kriz sonrasında olumlu ve olumsuz sonuçları değerlendirmektir. Başka bir tanıma göre kriz yönetimi; krizi tahmin etme, önleme, hazırlanma, özelliklerini belirleme, iyileşme ve öğrenme mekanizmalarının planlanması, tekrar planlanması ve uygulanması gibi bir seri faaliyeti içeren bir süreçtir (Tüz, 2013: web). Bu açıklamaların dışında Timothy Coombs kriz yönetimini "Krizle mücadele için ve

krizin yarattığı zararı en aza indirmek için planlanan eylemlerdir” (Zhao, 2009: 3) şeklinde açıklamıştır. Uluç Gürkan’ a göre ise kriz yönetimi, krizi fark etme, krize karşı tepki planlama, krizle yüzleşme ve krizi çözme aşamalarını içeren bir süreçler bütünüdür (Gürkan, 2008: 6).

Massey ise hemen hemen tüm kriz yönetimi politikalarının bazı ortak özellikleri olduğunu söylemektedir (Massey, 2008: 6). Bu özellikler aşağıda sunulmuştur;

- a) Olası krizin risk denetimi, risklerin öngörülmesi
- b) Krizden etkilenecek tarafların tanımı
- c) Operasyonel süreçlerin planlanması
- d) Görev ve sorumlulukların belirlenmesi
- e) İletişim kanallarının hazırlanması
- f) Tüm süreçlerin değerlendirilmesi (Massey, 2008: 6)

Massey ‘e göre kriz yönetimi disiplinler arası çok yönlü bir kavram olmasına rağmen birçok kriz yönetimi kavramı şu anlayıştan doğmuştur; “kriz yönetiminde esas olan; hayatı, ekonomik kaynakları, itibarı ve değerli kaynakları korumak- kurtarmaktır. (Massey, 2008: 6) . Doğal afet, acil durum, savaş, kaza, isim olarak ne kullanılırsa kullanılsın, kurumların problem ortaya çıktığı andan itibaren acil olarak hareket edip önlem almaları gerekir (Zhao, 2009: 3). Karar vericiler ve strateji kuranlar olası krizler ile ilgili erken uyarı çalışmalarında bulunarak sonuçları öngörmelidirler (Gürkan, 2008: 9).

1.4 Küresel Yönetişim

Son yıllarda sıkça duyulan yönetişim kavramı İngilizce “governance” sözünden Türkçe ’ye çevrilmiştir. Yeni bir kavram gibi görülse de bazı yazarlar söz konusu

terimin kökenini 17.yüzyıla kadar dayandırmaktadırlar (Yüksel, 2000: 3). Oxford sözlüğüne göre yönetim sözcüğü Latince dümenci veya kendi kendine çalışan tertibat anlamına gelen “gubernator” sözcüğünden gelmektedir (Biersteker, 2009: 3). Fakat birçok kaynak yönetim kelimesini 17. yüzyılda kullanılan ve Fransızca bir terim olan “gouvernance” terimini temel almaktadırlar (Yüksel, 2000: 4). Terimin olgunlaşması ise İngiltere’de olmuştur. Yönetişim, İngiliz modelinde klâsik Westminster modeline meydan okuma şeklinde doğmuştur (Özer, 2006: 6). Westminster Modeli üniter devletin, parlamento üstünlüğü, güçlü kabine hükümeti ve seçimler aracılığı ile yönetilmesidir. Yönetişim bu dönemde bu klasik yapıya karşı olarak ortaya çıkmıştır ve yönetimde aktörlerin çeşitlenmesini savunmuştur.

Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise yönetim; “Resmî ve özel kuruluşlarda idari, ekonomik, politik otoritenin ortak kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı’nın Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu raporuna göre ise yönetim; “... Merkezi otoritenin yukarıdan aşağıya doğru hakimiyetini esas alan klasik hiyerarşik yönetim anlayışı yerine, tüm toplumsal aktörlerin karşılıklı işbirliği ve uzlaşmasına dayanan, katılımcılığı ve sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkaran, saydamlığı, açıklığı, hesap verme sorumluluğunu, yetki devri ve liyakati esas alan bir anlayışı anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Toksöz, 2008: web).” Yönetişim BM tarafından da “bir ülkenin her düzeyindeki işlerinin yönetiminde iktisadi, siyasi ve idari otorite kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır (Özer, 2006: 8). Yönetişim bu şekliyle yönetmekten kaynaklanan, ancak aynı zamanda onun çok ötesinde yer alan bir dizi aktörün ve kurumun varlığına işaret etmektedir (Özer, 2006: 8). Yönetişim kavramı yönetim kavramından farklı olarak aktörler arası karşılıklı sorumluluk tutarlılık, eşitlik, şeffaflık, çoğulculuk, hukuka bağlılık, gibi ilkelere dayanmaktadır.

Bu ilkelere bağlı olarak yönetim yönetimden farklı olarak hiyerarşik yapı yerine heterarşik yapıdadır. Heterarşi, kendi kendini organize eden aktörler arası ağları, örgütler arası eşgüdümü, merkezsiz çerçeve bağlamı sistemler arası döngüyü ifade etmektedir (Yüksel, 2000: 4). Bu anlamda yönetim, kişiler arası, örgütler arası ve sistemler arası olmak üzere üç farklı düzede ortaya çıkan heterarşiyi ifade etmektedir. Bu noktada yönetim heterarşik yapısıyla yönetimden farklı olarak işbirliğini temel alan yeni bir karar alma mekanizmasıdır.

Küresel yönetim ise disiplinler üstü çok yönlü bir kavramdır. Bu nedenle tek bir tanım altında birleşmek mümkün görünmemektedir. Kees van Der Pijl'in uluslararası ilişkilerin en son biçimi olarak tanımladığı küresel yönetim, soğuk savaşın son bulması ile birlikte dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır.

Soğuk savaş sonrası özellikle uluslararası ve ulus üstü örgütlerin sayılarının ve etkilerinin artması, Westphalian yönetim anlayışının küresel çapta değişmesi, karşılıklı bağımlılığın zorunlu hale gelmesi, iletişim, ulaşım ve ticari faaliyetlerin ulusal sınırları aşması gibi gelişmeler, küresel yönetim kavramının dikkat çekmesine ve uluslararası zeminde tartışılmasına etki etmiştir. 1990'dan itibaren ise dünya politikası literatürün'de köklü değişiklikler yaşanmıştır. James Rosenau' a göre bu dönem 'türbülans' dönemidir (Dingwerth, 2008: 2).

Jurgen Habermas'a göre ise dünya politik arenası artık eskisi gibi değildir. Bu nedenle daha önce doğru kabul edilen uluslararası gerçekler değişmiş tanımlar farklılaşmıştır ve küresel yönetim kendine uluslararası alanda yer bulmaya başlamıştır (Dingwerth, 2008: 3). Görülüyor ki, hem küreselleşme süreci hem küresel yönetim süreçleri zaman içerisinde değişime uğrayarak uluslararası ilişkileri şekillendirmiştir. Temel olarak dünya politikasında 1648 Westphalia ile karşılaştırınca, gücün sadece devlet elinde toplanma durumu günümüzde artık geçersizdir (Lake, 2010: 2). James Rosenau ya göre Westphalia'dan günümüze üç parametrede değişiklik yaşanmıştır ve yaşanmaktadır (Dingwerth, 2008: 4);

- a) Yapısal boyutta değişim,
- b) İlişkisel boyutta değişim
- c) Mikro boyutta - bireylerdeki değişim (Dingwerth, 2008: 4)

Bir benzer açıklama ise David Held tarafından yapılmıştır. Held e göre değişim dört alanda gerçekleşmektedir;

- a) Uluslararasılaşma: Uyulması gereken kanunlar ulusal boyuttan uluslararası boyuta yükselmiştir.
- b) Yetki Dağılımı: Yetki dağılımı devlet sınırlarını aşmıştır.
- c) Yönetim Normları: Yönetim ile ilgili kriterler değişip işlem ve süreçlerle ilgili değişiklikler olmuştur.
- d) Küresel kaynakların paylaşımı: Kaynakların kullanımı ve yönetimi yeni aktörlerin kendini göstermesiyle çeşitlenmiştir. Devlet tekelinden çıkmıştır (Dingwerth, 2008: 8).

Küresel yönetim ilk olarak farklı ve çatışan çıkarların çözüldüğü ve ortak eylem yapılan, uzlaşma ve anlaşmayı temel alan sürdürülebilir bir işbirliği kavramı olarak ortaya çıkmıştır (Lake, 2010: 5). Günümüzde birbirinden çok uzakta olan topluluklar; kararlar ve gerçekleşen olaylar ile günümüzde birbirlerinden etkilenebilmektedirler. Daha da önemlisi küresel karşılıklı bağlılık; risk, belirsizlik ve istikrarsızlığa doğru eğilimi güçlendirmiştir (Heywood, 2011: 37). Ayrıca bulaşıcı hastalıklarında günümüzde bilgi kadar hızla yayılması, küresel terörizm tehlikesi, küresel ekonomik krizler, açlık, cinsel ayrımcılık, ırkçılık, kökten dincilik, yıkıcı doğal afetler, insan kaynaklı afetler, savaşlar, küresel ısınma, nesli tükenen canlılar, enerji planlamaları ve uzaydan gelebilecek tehlikeler günümüzde devletlerin veya hükümetlerin tek başlarına çözemeyecekleri sorunlar haline gelmişlerdir.

Council on Foreign Relations 2008 Küresel Yönetişim Programına göre küresel işbirliği gerektiren evrensel sorunlar şu şekildedir

1. Ulus ötesi tehditler, terörizm, toplu imha silahlarının yayılması, bulaşıcı hastalıklar,
2. Çevrenin ve enerji güvenliğinin korunması,
3. Küresel ekonominin yönetimi,

4. Çatışmaların önlenmesi- karşılık verilmesi (CFR, 2008: 1)

Bu temel sorunların dışında Held evrensel diğer sorunların aşağıda belirtilen 3 grupta toplanabildiğini belirtmiştir;

- a) **Gezegen ile ilgili olanlar;** Küresel ısınma, biyolojik çeşitlilik ve eko sistem kayıpları, su sıkıntısı,
- b) **İnsan yaşamının sürdürülebilirliği ile ilgili olanlar;** Yoksulluk, çatışma, bulaşıcı hastalıklar,
- c) **Evrensel yaşam kuralları ile ilgili olanlar;** Nükleer sızıntı, zehirli atıklar, düşünce özgürlüğü, fikri mülkiyet, genetik araştırma kuralları, ticaret kuralları, finansal ve vergi kuralları. (Held, 2006: 8).

Daniel Bell, ünlü sözünde “Devletler küçük problemlere karşı oldukça büyük kalırken, büyük problemlere karşı ise oldukça küçük kalmaya başlamışlardır” demiştir (Yüksel, 2000: 6). Gittikçe birbirine bağımlı hale gelmiş dünyamızda bu küresel sorunlar tek başına bir ulus devletin baş edeceği sorunlar olmaktan çıkmıştır. Bu sorunlar, birlikte ve işbirliği gerektiren çabalarla çözülebilir. Bu çabaları dünya ülkeleri henüz yeterince sergilemiş görünmüyor. (Held, 2006: 12). Yine de bu sorunların çözülebilmesi için genel bir uygun yönetim kapasitesine gereksinim olduğu inancı bulunmaktadır (Held, 2006: 12).

Küresel yönetişimin çeşitli boyutları olmasına rağmen yoğunlaşan ulus ötesi, devletlerarası, bir birleştirici özelliği vardır. Bu birleştirici özellik, düzenleyici mekanizmaları gerektirmektedir. Bu mekanizmalar devletsel değerleri değil küresel yönetişimi ön plana çıkarır (Duvall, 2005: 11). Bu noktada küresel işbirliği önem kazanmaktadır ve küresel yönetim makro düzeyde ele alınıp kriz yönetiminde uluslar üstü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

“Küresel Yönetişim” günümüzde bir çalışma konusu olmaktan çok bir çalışma alanı biçimine girmiştir. Belli kurumlarla ve aktörlerle ilişkilendirilse de bir temelde bir

süreç veya süreçler bütünüdür. Basitçe söylemek gerekirse, küresel yönetim, merkezi bir hükümet olmaksızın küresel politikaların yönetilmesidir (Heywood, 2011: 541).

Başka bir tanıma göre ise küresel yönetim, kritik dönüm noktalarında, kesişim noktalarında ve kriz durumlarında ortak sorunların uluslararası düzeyde katılımlarla toplu çözümlerle yönetilmesidir (Burrows, 2010: 1). Hobessian görüşe göre ise küresel yönetim aktörlerin birbirleriyle savaş halinde olmadığı, anarşi ve kaos olmayan bir düzendir (Biersteker, 2009: 3).

James Rosaneu ise küresel yönetimde karşılıklı bağımlılığı ve onun sağladığı güven ortamını ön plana çıkararak, merkezi yönetimin olmadığı küresel düzende, karar alma gücü olan sistem olarak tanımlamaktadır. Başka bir görüşe baktığımızda ise küresel yönetim uluslararası kuruluşları, normları, fikirleri, ulus ötesi ilişkileri, uluslararası suçları, özetle her şeyi kapsayan, ulus devletlerin, kendi ülkelerinde yaptıkları her şeyi baskın bir otorite olmaksızın uluslararası düzeyde ve etkide yapılmasıdır (Muley, 2008: 4).

Tanımlarda da görüldüğü üzere, disiplinler üstü bir kavram olan küresel yönetim'i, uluslararası istikrarı, aktörler arasında işbirliğini ve iletişimi sağlayarak, uluslararası krizlerden, uluslararası hegemonyadan ve uluslararası anarşiden korumak adına kurgulanan küresel bir karar alma sistemi olarak tanımlayabiliriz.

BÖLÜM I

1. Küresel Yönetişime Doğru: Küreselleşmenin Evrimi

“Yeni olan tek şey okumadığımız tarihtir”

Harry Truman, 33. ABD Başkanı

Son otuz yıl içerisinde dünyada yaşanan ekonomik sosyal ve politik gelişmeler küreselleşmeyi günümüzün en popüler kavramlarından biri haline getirmiştir. Bunlar arasında, iletişim ve ulaşım teknolojilerinin artması, ticari faaliyetlerin bölgesel alandan küresel alana yayılması, çok uluslu şirketlerin ortaya çıkması, Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Sovyetler Birliği'nin dağılması uluslararası karşılıklı bağımlılığın en üst seviyelere ulaşması gibi olaylar sayılabilir.

Soğuk savaş dünyasının güncel tartışmalara hediyesi olan diğer pek çok kavram gibi küreselleşmenin de üzerinde herkesin anlaştığı net bir tanımını yapmak kolay değildir. Örneğin hiper küreselciler diye adlandırabileceğimiz bir gurubun önde gelen isimlerinden Kenichi Ohmae'nin ifadesi ile

Küreselleşme sınırsız bir dünyanın, yani ulusal devlet sınırlarıyla tanımlanmış geleneksel siyasi sınırların geçirgen olma eğiliminin ortaya çıkmasıdır (Heywood, 2011: 37).

Diğer yandan Hawaii Üniversitesi'nden, küresel çalışmalarıyla bilinen Manfred B. Stegger'in tanımına göre küreselleşme “dünya ölçeğindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade etmektedir” (Stegger, 2008: 33). Benzer bir açıklamayı İngiliz, toplum bilimci Anthony Giddens'dan alabiliriz. Giddens aynı olguya zaman mekan sıkışması tabirini kullanarak yaklaşır. Giddens'a göre teknolojinin özellikle iletişim ve ulaşım alanında gelişmesi zaman ve mekânı sıkıştırarak yaşamı hızlandırmış ve küreselleşmeyi ortaya çıkartmıştır

(Giddens, 1991: 32). Gutenberg Galaksisi isimli çalışması ile tanınan Kanadalı iletişim kuramcısı Marshall McLuhan bu fikri desteklemektedir ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin dünyayı küresel bir köy haline getirdiğini savunmaktadır. McLuhan a göre;

Kesin olan bir şey var. O da, elektromanyetik keşiflerin, bütün insani ilişkilerde eşzamanlı “alan”ı yeniden yaratmış olduğudur; öyle ki, insan ailesi artık ‘küresel bir köy’ şartları altında yaşamaktadır. Yeni elektronik karşılıklı bağımlılık, dünyayı küresel bir köy imgesinde yeniden yaratır (McLuhan, 2013: 48).

Postmodern sosyoloji ve felsefe kuramcısı Zygmunt Bauman’a göre ise çağımızın popüler kavramlarından biri olarak, küreselleşmede diğer bütün popüler kavramlarla benzer bir kaderi paylaşır. Öyle ki bu kavramlar açıkladıklarını iddia ettikleri deneyimler ne kadar çok olursa kavramların kendileri o kadar bulanıklaşırlar (Bauman, 2012: 8). Kadir Cangızbay’ın deyimiyle “yekun olarak global, her şeyi kapsar. Mantıktaki tabiriyle kapsamı sonsuz, dolayısıyla içlemi de sıfırdır” (Cangızbay, 1996: 5). Diğer bir taraftan bakıldığında ise küreselleşmenin yeni bir kavram olmadığını düşünen ciddi bir kesim vardır. Macar sistem teorisyeni ve felsefeci Ervin Laszlo *Küresel Bakmak Evrensel Düşünmek* adlı çalışmasında; günümüzde küreselleşme olarak tanımlanan gelişmenin pek de yeni bir şey olmadığı görüşündedir. Laszlo’ya göre

Örneğin Emeric de Vattel’in 18.yüzyılda modern Avrupa devletler sistemi ve uluslararası ilişkiler hakkındaki gözlemi, o zaman tıpkı bugünkü küreselleşme söylemini andıran betimlemelere yol açmıştır. Yazar, Avrupa devletlerinin eskiden olduğu gibi birbirleriyle ilgilenmeyen dağınık parçacıklar olmaktan çıktıklarını, sürekli görüş-meler ve ortak usuller geliştirdiklerini, hatta modern Avrupa’nın, üyeleri bağımsız olmakla birlikte, bütüncül çıkarlar için çaba gösteren bir tek cumhuriyet olduklarını anlatmaktadır (Laszlo, 2004: 7)

Küreselleşme literatüründe kendilerini “kuşkucular” olarak tanımlayabileceğimiz Paul Hirst ve Grahame Thompson *Küreselleşme Sorgulanıyor* adlı çalışmalarında küreselleşmenin yeni bir kavram olmadığını savunmaktadırlar. Yazarlara göre küreselleşme uluslararası ekonomi temelinde ele alınırsa, hiç de yeni bir kavram olmadığı anlaşılır. Hirst ve Thompson görüşlerini şöyle açıklıyor:

Eğer küreselleşmeyi, ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonomi diye yorumlarsak bu sorunun cevabı kesinlikle olumsuzdur. Gerçek anlamda bütünleşmiş bir dünya ticaret sistemi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında oluşturulduğu için, uluslararası ekonominin karmaşık bir görece açıklık-kapalılık hikâyesi vardır. Denizaltı telgraf kabloları 1860’lardan beri kıtalararası piyasaları birbirine bağlamaktadır. Binlerce mil uzaklıktaki yerlerle günlük ticareti ve fiyat belirlemeyi olanaklı kılan bu kablolar, günümüz elektronik ticaretinden daha büyük bir yenikti (Hirst ve Thompson, 2007: 8).

Benzer bir görüş Dünya Ticaret Örgütü’nün 1999 ve 2002 yılları arasında başkanlığını üstlenmiş olan Yeni Zelandalı devlet adamı Mike Moore tarafından dile getirilmektedir. Moore, *Sınırların Olmadığı Dünya* adlı çalışmasında küreselleşmenin ilk çağlardan beri var olduğunu savunmaktadır. Yazara göre:

Küreselleşme, insanların ağaçlardan inip mağaralardan dışarı çıkmasıyla ve toplayarak, avlanarak, eşya ve fikirlerini değiş tokuş ederek yaşamını düzenlemesiyle başlamış bir süreçtir, bir politika değildir. Bugün büyük ölçüde teknoloji tarafından yönlendirilen birçok etkenin ivme kazanması sonucu, uluslararası entegrasyonun hızlanmasıdır (Moore, 2003: 20).

Bu yazarlara göre küreselleşme denilen, yeni ve popüler bir kavram olarak özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra karşımıza çıkan bu olgu aslında insanlık tarihi ile yaşıt bir eğilim olarak daima var olmuştur. Küreselleşmenin tarihçesini değerlen-dirirken sanayi devrimi sonrası dönem ve 1970 sonrası dönem değerlendirmeleri ön planda olmasına rağmen, küreselleşme tarihi için daha geniş bir değerlendirme gereklidir. Örnek olarak imparatorlukların ve özellikle Hristiyan ve İslam dinlerinin ortaya çıkışını kendi içlerinde birer küreselleşme hareketi olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca dünya hâkimiyeti temelli İskender'in Hindistan seferi ve oluşturduğu melez toplumu, Doğu Asya cihan hâkimiyeti fetih felsefelerini, haçlı seferlerini, cihat seferlerini de küreselleşmenin tartışma konusu içinde değerlendirmek mümkündür. Ayrıca Montaigne'in tabiriyle yeni dünyalara kapı açan (Montaigne, 1999: 89) 13. Yüzyılda başlayan coğrafi keşifler de önemli küreselleşme hareketlerindedir.

Hollandalı Marksist küresel siyasal iktisatçı Kees van der Pijl ise uluslararası ilişkileri anlamak için tarihi süreçleri incelemek ve ilişkilendirmek gereğine dikkat çekmektedir (Van der Pijl, 2007: Önsöz viii). İletişim, medya ve kültürler üzerine çalışmaları olan Belçikalı sosyolog Armand Mattelart, benzer şekilde küreselleşmeyi tarihsel bir bütünlük içinde ele almak gerektiğine vurgu yapmaktadır. Mattelart, *Kehanetsel Kentten Küresel Topluma* adlı çalışmasında küreselleşmeyi tarihsel bir bütünlük içinde incelemek gerektiğini aşağıdaki sözüyle belirtmiştir.

Küresel olarak adlandırılan çağın ortaya çıkışı ve bunun üstüne yapılan çağdaş övgü söylemleri, dünyayı şimdiki zamana hapseder (Mattelart, 2005: 13).

Tanımlardan da göreceğimiz üzere ortak bir küreselleşme tanımı bulunmamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri olarak, küreselleşmenin ekonomik, sosyolojik, politik her alanı ilgilendiren, sınırsız, gelişmeler karşısında esnek ve devam eden bir süreç olması kesin bir tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Özetle küreselleşmeyi, sürekli evrim geçirmekte olan, dünya üzerinde birçok kez var olmuş, yapay sınırları görmezden gelerek, ekonomik, sosyolojik, politik ve teknolojik

gelişmeler ışığında ortak kültür ortak ekonomi ortak akılda buluşarak, ortak dünya medeniyeti yaratma süreci olarak tanımlamak mümkündür.

Küreselleşme bu noktada dünya medeniyetinin evrim geçirerek geldiği son durum olarak incelenebilmektedir. Küreselleşme tarih boyunca önemli demir yolu makaslarından geçerek günümüzdeki halini almıştır ve süreç günümüzde de gelişerek devam etmektedir. Küreselleşmenin tarihsel sürecinin sınıflandırmasını Manfred B. Stegger beş başlık altında toplamıştır (Steger, 2008: 40);

1. Tarih Öncesi Dönem İÖ 10000- İÖ 3500
2. Modern Öncesi Dönem İÖ 3500- İS 1500
3. Erken Modern Dönem 1500- 1750
4. Modern Dönem 1750- 1970
5. Çağdaş Dönem 1970- Günümüz

1.1. Tarih Öncesi Dönem İ.Ö 10000- İ.Ö 3500

Tarihin ne durduğu ne de başladığı sihirli bir nokta vardır (Sander, 2008: 27). Bu sebeple küreselleşme tarihi şu tarihte başlamıştır veya şu olayla başlamıştır demek yerine, tarih süresince gelişen olaylar bütünüdür demek ve küresel evrim sürecinin doğal sonucudur demek daha doğru olur. Küreselleşme sürecinin doğal evriminden, ilkleri yapmış her insan ve her toplum zincirin bir parçası olarak pay sahibidir diyebiliriz.

Küreselleşmenin en önemli basamaklarından biri olarak kabul gören insanlığın bütün dünyaya yayılma süreci, 12000 yıl öncesine denk gelmektedir. Küçük avcı ve toplayıcı grupların Bering Boğazından geçerek Kuzey Amerika ve Güney Amerika'ya ulaşmasıyla insanlığın küresel yayılması sağlanmıştır. Küreselleşmenin bu erken döneminde dünya üzerine yayılmış olan binlerce avcı ve toplayıcı grubu arasındaki ilişki coğrafi olarak sınırlı ve çoğu kez de rastlantısal gelişmelere bağlıydı (Steger, 2008: 40). İnsanların bu dönemde nehir, göl ve deniz kenarlarına yerleşmeleri, üretime başlamaları ve hayvan evcilleştirmeleriyle birlikte yaşam biçimleri değişmiştir. Özellikle üretim kabiliyetine erişilmesi nüfusun artmasına ve kalıcı

köylerin ortaya çıkışına zemin hazırlamıştır. Bu durum göçebe şekilde avcılık ve toplayıcılıkla, uğraşan dağınık, anaerkil yapıların güçsüzleşmesine neden olmuştur. Buna karşılık üretim fazlasına sahip, yer değiştirme ile vakit kaybetmeyen düzenli ataerkil yerleşik yapılar tarihte yerlerini almışlardır. Tarım hayatına geçen toplumlar eşitlikçi göçebe hayatından, işbölümü ve çeşitli toplum tabakaları olan yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik hayatta ilk kez yiyecek üretimine katılmayan ama uygarlık gelişimine katkıda bulunan gruplar ortaya çıkmıştır. Bu gruplardan biri, yaratıcı enerjilerini, güçlü demir aletler, değerli madenlerden güzel süslemeler, karmaşık sulama kanalları, gelişmiş toprak eşya ve sepetler ve anıtsal yapılar gibi yeni teknolojilerin bulunmasına yönelten, tam zamanlı çalışan zanaatkârlardan oluşuyordu (Steger, 2008: 43). Diğer grup daha sonraları şiddet araçlarının yönetenlerin elinde tekelleşmesinde, merkezi devletin gelişmesi ve varlığını sürdürmesi için gerekli yiyecek fazlasının hesabının tutulmasında hesabının tutulmasında, yeni toprakların ele geçirilmesinde, kalıcı ticaret güzergâhlarının oluşturulmasında ve uzaktaki bölgelerin sistematik biçimde keşfinde anahtar rol oynayacak olan profesyonel askerlerden ve bürokratlardan oluşmaktaydı (Steger, 2008: 43).

Gelişmişlik düzeyi ve coğrafi koşullardan dolayı bu dönemdeki küresel etkileşim sınırlı düzeydedir. Uzun mesafeli etkileşimler mitolojik bilgiler ile sınırlıdır.

1.2. Modern Öncesi Dönem İ.Ö. 3500- İ.S. 1500

Modern öncesi dönem uygarlıkların ortaya çıktığı dönemdir. ‘Uygarlık Tarihi’ kitabının yazarı, anayasa profesörü, Server Tanilli (1931-2011)’ nin tanımına göre,

Uygarlık, bir halkı başka halklardan ayıran, onun özgün yanını ortaya koyan, yaşayış biçimlerinin kullanılan aletlerin, çalışma biçim ve yöntem-lerinin, inançların, düşünsel ve sanatsal faaliyetle-rinin ve siyasal ve sosyal örgütlenme biçimlerinin bütünüdür (Tanilli, 2008: 13).

Bu dönemde coğrafi koşulların etkisi ile din, dil, ırk, üretim tarzı, teknoloji ve toplumsal hayat açısından dünya toplumları arasında farklı gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Coğrafi ve iklimsel koşullardan dolayı ihtiyaçların farklılaşması, kendine özgü bölgesel uygarlıkların doğmasına neden olmuştur. Farklı uygarlıkların doğmasındaki önemli nedenler arasında aşağıdaki nedenleri sayabiliriz;

- İklim değişimlerin sona ermesi,
- Ateşin kontrol edilmesi,
- Su kaynaklarına yakın alanlarda yerleşim kurulması ve suyun yönlendirilebilmesi,
- Tarım alanlarının kontrolü,
- Coğrafi koşullara uygun üretilen ürünlerin özgün yemek kültürü oluşturması,
- Yapı inşasında kullanılan hammaddelerin özgün mimari yapılar oluşturması,
- Coğrafi koşullara uygun bölgesel dinler ortaya çıkması.

İlk uygarlıklar su kaynakları yakınlarında, verimli tarım alanlarının üzerinde ve ulaşım koşulları elverişli olan bölgelerde kurulmuştur. Kuzey Afrika'da Mısır, Doğu Akdeniz ve Anadolu'da Akdeniz uygarlıkları, Asya'da Çin, Hindistan ve Mezopotamya uygarlıkları, Orta Amerika'da Aztek, Maya uygarlıkları, Güney Amerika'da İnka uygarlığı ilk ortaya çıkan uygarlıklardır.

İ.Ö. 3500 ile İ.Ö. 2000 yılları arasında Mısır, Mezopotamya ve Çin'de yazının bulunması ve tekerleğin icadı küreselleşme sürecinin önemli noktalarından biridir. Tekerlek, insanların ve malların daha hızlı ve daha verimli şekilde taşınmasına olanak veren, hayvanlarla çekilen arabalar ve kalıcı yollar gibi çok önemli altyapı buluşlarını teşvik etmiştir (Stegger, 2008: 44). Yazının bulunması, düşünce ve buluşların yayılmasına ek olarak, karmaşık toplumsal faaliyetlerin koordinasyonunu da büyük ölçüde kolaylaştırmış ve böylece büyük devletlerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur (Stegger, 2008: 44). Günümüzde dahi, tekerlek ve yazının uzantısı olan buluşlar insan yaşamının en önemli yardımcılarındandır.

Modern öncesi dönem, uygarlıkların ortaya çıktığı, geliştiği ve imparatorluklara dönüştüğü dönemdir. Bu nedenle bu dönem “İmparatorluklar Dönemi” olarak da kabul edilmektedir. Mısır Firavunluğu, Hitit Krallığı, Pers İmparatorluğu, Makedonya İmparatorluğu, Aztek, İnka, Maya İmparatorlukları, Roma İmparatorluğu, Hint İmparatorlukları, Bizans İmparatorlukları, İslam Sultanlıkları, Kutsal Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde ortaya çıkmışlardır.

Modern öncesi dönem içerisinde kendini gösteren uygarlıklar arasında haberleşme, bilginin serbest dolaşımı, ticaret gibi toplumları birbirine yakınlaştıran gelişmeler sınırlı olsa da küreselleşme bu dönemde de kendine bir yol açabilmiştir. Dönem içerisindeki uygarlıklar arasında olumlu-olumsuz etkileşimler daha çok savaşlarla ve ticaret yoluyla olsa da küreselleşmeye önemli katkıda bulunmuştur. Toplumlar bu sayede farklı kültürleri, icatları, dinleri ve hatta hastalıkları tanımışlardır. Steger bu durumu ‘Küreselleşme Tarihi’ adlı çalışmasında aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Bu imparatorlukların hepsi, uzun mesafelerdeki iletişimin çoğalmasını ve yayılmasını, kültürün, teknolojinin, malların ve hastalıkların mübadelesini teşvik etmişlerdir (Stegger, 2008: 48).

Uygarlık dönemi toplumları ile ilgili bir diğer tespit ise Stanford Üniversitesi’nden antikçağ tarihçisi Ian Morris tarafından yapılmıştır. Morris, *Dünyaya Neden Batı Hükmediyor* adlı çalışmasında Baharat Yolu, İpek yolu, Kral Yolu ve coğrafi keşiflerin açtığı yeni ticaret yollarının küreselleşmeye olan etkisini aşağıdaki sözleriyle ifade etmiştir.

Göçmenler, mikroplar, fikirler ve icatlar bu anayollar üzerinden hızla gidip gelerek, gelişme ve çöküşün bağlantılı ritminde Doğu ile Batı’yı bir araya getirmiştir (Morris, 2012: 445).

Ayrıca Kavimler göçü, Atilla’nın Avrupa seferi, Makedonya Kralı Büyük İskender’in Hindistan seferi, Moğol İstilaları, gibi gelişmelerin modern öncesi

dönemde toplumlar arası etkileşimi arttırarak, küreselleşme sürecine dönemin şartları içerisinde önemli katkılar sağladığı düşünülebilir.

1.3. Erken Modern Dönem 1500- 1750

Erken Modern Dönem incelemesine geçmeden önce üstünde durulması gereken önemli konulardan bir tanesi de pusula, barut ve matbaanın Avrupa’da geliştirilmesinden önceki dönemdir. 10. yüzyıl ile birlikte Avrupa’daki gelişmeler Batı’nın dünya üzerinde üstünlüğü ele geçirmesinde önemli rol oynamıştır. Batının dünya üstünlüğünün ilk adımları 11. yüzyılda ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun yeryüzündeki yaşamını tüm yönleriyle etkileyen ve belki de gerçekten “devrim” diye nitelendirilebilecek en önemli iki gelişme tarım ve endüstrinin bulunuşudur (Sander, 2008: 29). Avrupa bu iki olguya da öncülük etmiştir. Her ne kadar üstünlüğün tarıma dayalı olduğu modern öncesi Mezopotamya döneminde Avrupa geri kalmış olsa da, 10. yüzyıldan itibaren mevcut farkı hızla kapatarak tarımda dahi öne geçmiştir. Bu durumu Oral Sander aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Batı uygarlığının temellerinin atıldığı 10. yüzyıldaki en önemli gelişmelerden biri ağır sabanın bulunmasıdır. Bu sayede yağışlı olan Avrupa düzlüklerinin drenaj sorunu çözülmüştür. Ayrıca sabanın çekilmesinde hayvan gücünden faydalanmada tarımın gelişimine katkı sağlamıştır. Hayvan gücüyle çalışan saban ve ürünlerin öğütülmesi için rüzgar gücünün kullanılması Kuzey Avrupa düzlüklerinde gıda maddelerinin hızla artmasına ve bu da doğal olarak nüfusun birikmesine yol açmıştır (Sander, 2008: 70).

Bu gelişmeler tarım alanlarının genişlemesini de beraberinde getirmiştir. Tarım alanlarının genişlemesiyle ortaya çıkan ürün fazlası, eski Akdeniz uygarlık merkezlerini çok aşacak olan Batı zenginliğinin, gücünün ve kültürünün temeli olacaktır (Sander, 2008: 71).

Avrupa'da tarımın güçlenmesi ve köylülerin zenginleşmesi ile birlikte, köylülerden alınan vergilerle profesyonel ordular kurulmuştur. Zırhlı süvariler olan şövalye birlikleri ile desteklenmiş olan Avrupa orduları Asya tipi askeri kuvvetlere karşı büyük avantaj sağlamıştır. Ayrıca Avrupa askeri gücünün fark yaratmasının bir başka nedeni ise üzeninin bulunmuş olmasıdır. Bu küçük ve ilk bakışta önemsiz gibi görünen aygıt, tüm savaş tarihini değiştirmiştir (Sander, 2008: 72). Avrupa bu gelişmelerle birlikte, Asya kökenli istilalardan korunarak yerel güvenlik sağlanmış, feodalizmin gelişmesi sağlanmış ve kendi ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelerine odaklanabilmiştir.

Avrupa'da yerel güvenliğin kontrolü ticaret ve ticaretin sağladığı küresel etkileşimi beraberinde getirmiştir. Yerel güvenliğin sağlanması ve tarım devrimi kentlerin nüfuslarının artmasına, kent sayısının artmasına ve ticaretin gelişmesine yol açmıştır. Oral Sander bu durumu şu şekilde açıklamaktadır;

Ticaret ve kent yaşamının Avrupa uygarlık ve üstünlüğünün doğuşundaki payı gerçekten çok büyüktür. O kadar ki eğer Avrupa'da böyle canlı bir ticaret doğmamış ve bağımsız özelliklere sahip kentler kurulmamış olsaydı 15. yüzyıl Rönesansı ya gerçekleşmez ya da en azından çağımızın temellerini oluşturacak yenilikleri etkisiz ve kısa süreli kalırdı (Sander, 2008: 77).

Tarım ve endüstri devrimi arasında gerçekleşen kentleşme ve ticaret dönemi, bölgesel kalkınmanın yanında günümüze de şekil veren küresel etkilere sahiptir. İngiltere'nin 19.yüzyılda bir endüstri devi olmasından çok önce büyük bir ticaret devi haline geldiği unutulmamalıdır (Sander, 2008: 78).

Yerel güvenliğin sağlandığı 11.yüzyıl ticaret, diplomasi ve kentleşme alanlarında önemli gelişmeler yaşamasının yanında iç çatışmalara da sahne olmuştur. Dıştan gelecek tehditlere karşı önlemler alan Avrupa devletleri ve aileleri kendilerini bölgesel çatışmaların içinde bulmuşlardır. Bu dönemdeki çatışmaların nedeni dört temel birimin birbirleriyle giriştikleri siyasal yetki mücadeleleridir. Bunlar;

- Gücü giderek azalan Papa ve Kutsal Roma İmparatoru
- Ulusal monarşiler
- Feodal lordlar veya prensler
- Kent devletler

11.yüzyıl ve 15.yüzyıl arasındaki ortaya çıkan sorunların temelinde Vatikan'ın güç kaybetmesi ile ortaya çıkan otorite boşluğu ve çok kutuplu uluslararası yapı olduğunu söyleyebiliriz. 13.yüzyılda Fransa ve İngiltere'de güçlü krallıklar kurulurken, İtalya ve Almanya'da Kutsal Roma İmparatorluğu mirası üzerine küçük kent devletler kurulmuştur (Sander, 2008: 79). Ulusal krallıklar ve küçük ama gelişmiş kent devletleri arasındaki rekabet günümüzde ki Avrupa'nın iskeletini oluşturacaktır.

Feodalizmin hüküm sürdüğü 11.yüzyıl ve 15.yüzyıl arası dönemin ardından yeni buluşlar yardımı ile dünyanın her bakımdan keşfinin yaşandığı bir tarihsel aralık Erken Modern Dönem olarak adlandırılan 1500- 1750 tarih aralığıdır. Manfred B. Steger'e göre Erken Modern dönem Rönesans ve Aydınlanma arasındaki dönemi ifade eder. Rönesans ile başladığı kabul edilen ve Aydınlanma ile son bulan bu dönem birçok açıdan ilklere sahne olmuştur. Erken Modern Dönem dünyanın ilk küresel deneyimlerini yaşadığı, doğu – batı ayrımının belirgin şekilde ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu döneme yön veren en önemli gelişmeler barut, pusula ve matbaanın geliştirilerek yaygın bir şekilde kullanılmasıdır. Dönemin önemli düşünürlerinden olan ve düşüncelerinin bedelini yirmi yedi yıl ile ödemiş olan Tommaso Campanella (1568-1639) Güneş Ülkesi adlı ütopyasında bu buluşların gelecekteki dünya için önemini aşağıdaki sözlerle belirtmiştir;

Güneş Kentliler, matbaanın, pusulanın ve barutun bulunuşunu övüp göklere çıkarıyorlardı. Bu şaşırtıcı buluşlar onlara göre, bütün insanların aynı ocakta birleşeceğini müjdeleyen belirtilerdir. Gemiciliği, silahları ve yeni bir kıtanın keşfini Merih ve Ay'ın etkisine bağlı bu büyük buluşlara borçluyuz. (Campanella, 2012: 103).

Campenalla'nın Rönesans döneminde söylediği bu sözler küreselleşme ile ilgili öngörü niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür.

Barut, pusula ve matbaanın Çin'de ortaya çıkıp Avrupa'ya ve dolayısıyla dönemin koşullarında dünyaya şekil vermesi küresel etkileşime önemli bir örnektir. Küresel etkileşimin sonucunda coğrafi keşifler ve Rönesans yaşanmış ve Batı'nın dünya üstünlüğü tam anlamıyla belirginleşmiştir. Bu iki yüzyıl boyunca, Avrupa ve onun toplumsal uygulamaları küreselleşmenin katalizörü olmuştur (Steger, 2008: 50).

Avrupa'nın güç üstünlüğünü ele alıp küreselleşme sürecine öncülük etmesinde barutun, pusulanın ve matbaanın geliştirilmesinin önemli katkıları olmuştur. Barutun geliştirilmesi yerel güvenliğin sağlanmasını ve feodalizmin ortaya çıkışını hazırlaması gibi, gelişen süreçte büyük toprakların yapımıyla feodalizmin sonunu da hazırlamıştır. Ian Morris bu önemli gelişmeleri şu şekilde açıklamıştır.

Bu durum Asya'da da Avrupa'yı etkileyen etkili sonuçlar doğurmuştur. Misket tüfekleriyle silahlandırılmış köylüler önceleri göçebelerin hareketlerini engellediler, ardından onları büsbütün yok ettiler ve Rusya ve Çin hiç kimsenin, mülteciler, tüccarlar, asker kaçakları ve en önemlisi de göçebelerden hiçbirinin kendi izinleri olmaksızın bozkırlarda hareket edemeyeceği konusunda anlaştilar (Morris, 2012: 501).

Bu anlaşma dolaylı olarak Avrupa'nın yerel güvenlik sorununa katkı sağlayarak küresel bir etki oluşturmuştur.

16.yüzyıl önemli gelişmelerinden bir diğeri ise pusulanın geliştirilmesidir. Atlantik Okyanusu 1500'lere kadar Avrupa için büyük bir engel, bir sondu. 1500'lerde ise bir köprü bir başlangıç noktası olmuştur (Sander, 2008: 89). Portekiz Krallığının desteğiyle Bartolomeu Dias ve Vasco de Gama Afrika'yı güneyinden dolaşarak Hindistan'a giden alternatif yol bulmuşlardır. İspanyol Kraliçesinin desteği ile de Cristoph Colomb Hindistan'a giden alternatif yol ararken Amerika kıtasını

keşfetmiştir. Ardından yine bir İspanyol denizci Hernan Cortes Güney Amerika'yı keşfetmiştir. Michel de Montaigne (1533- 1592) pusulanın geliştirilmesinin ve okyanusa dayanıklı gemilerin yapımının önemine,' Denemeler' inde aşağıdaki sözleri ile dile getirmiştir.

Dünyamız az önce başka bir dünya buldu. Bugüne dek inlerin cinlerin bildiği yoktu bu yeni dünyayı (Montaigne, 1999: 89).

Coğrafi keşifler sırasında dünyanın en kapsamlı hatta ilk küresel antlaşması diyebileceğimiz bir anlaşma, dönemin en büyük deniz güçleri olan ve coğrafi keşiflerde başı çeken iki ülke olan İspanya ve Portekiz arasında imzalanmıştır. 1494 tarihli Tordesillas Antlaşmasına göre Avrupa kıtası dışındaki bölgeler iki ülke arasında paylaşıldı. Cabo Verde Adaları sınır olarak kabul edildiği anlaşmada sınırın batısındaki keşfedilmiş ve keşfedilecek bölgeler İspanya'ya, Sınırın doğusu ise Portekiz'e ait olmuştur. Anlaşmanın özel maddesine göre ise Brezilya Portekiz'in, Filipinler ise İspanyanındır.

Bu dönemde Çin'deki gelişmeler Avrupalı denizcilerin yeni keşifler yapmasına ve yeni pazarlar bulmalarına önemli katkılar sunmuştur. Çin 14.yüzyılda donanma ödemelerini ekonomik sıkıntı nedeniyle kesti ve özel deniz teşebbüslerini de yasakladı (Morris, 2012: 530). Çin 1550'lerde sahil güvenliğini Portekizli ve Japon kaçakçılara terk etmiş oldu. Böylelikle Avrupalı denizciler daha geniş pazarlara egemen olmaya başlamışlardır.

Pusulanın dolaylı olarak oluşturduğu ve küresel etki bakımından önemli olan bir diğer gelişme ise merkantilizmdir. 10. ve 15. yüzyıllar arasında gelişen ticaret, 16.yüzyıla gelindiğinde devletlerin en önemli uğraşı oldu ve bugün bildiğimiz özelliğini kazanmıştır (Sander, 2008: 92). Merkantilistlere göre bir ülke ne kadar para ya da değerli madene sahip olursa o kadar zengin sayılır (Tanilli, 2008: 96). Avrupalı devletler bu dönemde değerli maden ve köle kaynağı olarak yeni keşfedilmiş bölgeleri özellikle Kuzey ve Güney Amerika kıtasını kullanmışlardır. Buralardan getirdikleri değerli madenler ve bedava iş gücü Avrupalı devletlere ticari yetenek ve

zenginlik sağlamıştır. Avrupa’da bu dönemde gelişen ticaret burjuvazisinin, güçlenebilmek ve yeni bir dünya kurabilmek için, her şeyden önce kendisini koruyacak bir üst kuruluşa, ulusal sınırlara, mal ve can güvenliğinin sağlanmasına, belli bir sınır içinde ölçü ve kanun birliğine ihtiyacı olmuştur (Tanilli, 2008: 97). Bu ihtiyaçlar ulusal devlet kavramının ortaya çıkmasına önemli katkı yapmıştır. Merkantilist ekonomi ve burjuva sınıfı geliştikçe ulusal devletin kuruluşu da hız kazanmıştır (Tanilli, 2008: 97). Zenginlik bu sayede Avrupa tarihinin gelecek yüzyılların en önemli siyasi birimi olan ulus devleti doğurmuştur (Sander, 2008: 94). 15.yüzyıl ve 16. yüzyıldaki gelişmeler öncelikle Portekiz ve İspanyanın ulusal birliklerini sağlayarak küresel güç olmalarını sağlamıştır. 17.yüzyıl ile birlikte denizcilik alanında atılım yapan Hollanda, İspanya’nın elinden Amerika kıtası pazarını, Portekiz’in elinden de Hindistan pazarını alarak ticaret filolarıyla küresel bir güç haline gelmiştir.

Aynı dönem içerisinde İngiltere Fransa ve Almanya’nın kendilerine özgü bir siyasi yaşamları vardır. 11. yüzyılda İngiltere’yi ele geçiren Norman Kralları ele geçirdikleri toprakları kendi soylularına dağıtarak merkezi yönetime olası bir başkaldırını önlemişlerdir. 1215’te soylular ve Kral arasında imzalan Magna Carta ve 1300 yıllarındaki Baronlarla yapılan danışma toplantıları ile İngiltere parlamenter sistemi başlatarak ulusal birlik konusunda Avrupa da önemli bir güç haline gelmiştir. 14. yüzyıl ile birlikte Krala yakın soylular ve din adamları Lordlar meclisini, Baronlar, şövalyeler ve burjuvalar ise Avam meclisini oluşturmuşlardır. (İngiltere’nin çift meclisli sistemi günümüzde de devam etmektedir). 16.yüzyılda ise İngiltere’de başka bir gelişme yaşanır, İngiltere Kiliseyi Papa egemenliğinden kurtararak Anglikan kilisesini kurmuş ve Papanın küresel gücünü kırmıştır (Sander, 2008: 97).

15. yüzyılda Fransa uzun ve yıkıcı dini savaşların ardından merkezi otoritesini sağlamıştır. Özellikle Kardinal Richelieu döneminde merkezi otorite Fransa’da tam anlamıyla uygulanarak Avrupa devletlerine model oluşturmuştur.

1600’ler kapitalist dünya sisteminin temellerinin atıldığı gelişmelere de sahiptir. Bu dönemde bireysel ticaret yapanlar, bağlı oldukları devletlerin yardımı ile birlikte

kıtalararası ticaret ilişkisi geliştirerek yeni bir sömürü anlayışı ortaya çıkarmışlardır. İngiliz Doğu Hindistan şirketi bu amaçla kurulan en önemli şirkettir. İngiliz Doğu Hindistan şirketi ve buna benzer şirketler devam eden süreçte sömürgeleştirilen ülkelerin iç işlerine karışma büyük rol oynamışlardır.

1648 yılı ise uluslararası ilişkiler tarihi açısından yeni bir milat oluşturmuştur. Çok kutuplu Avrupa düzeni büyük sancılarla ulus devlet düzenini doğurmuştur ve bu düzen günümüzde de devam etmektedir.

1.4. Modern Dönem 1750- 1970

Modern dönem insanlık adına aydınlık vaad eden gelişmeler ile başlamıştır. Virginia Haklar Beyannamesi'nin ortaya çıkışı ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesini tetiklemesi bütün insanlık için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bir başka önemli gelişme ise sanayi devrimi ile birlikte endüstri alanında yaşanmıştır. Bu dönemdeki sanayi ve demokrasi devrimleri modern çağı başlatmıştır.

14. yüzyılda belirgin bir biçimde başlayan küreselleşme süreci denizciliğin gelişmesi ile birlikte 18.yüzyılda Amerika kıtasını da rekabetin içine almıştır. Otuz yıl savaşlarından en güçlü devlet olarak çıkan Fransa; İngiltere ve Avusturya'nın güçlenmeye başlaması ile birlikte avantajını kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde yaşanan Yedi Yıl savaşları dan (1756- 1763) İngiltere'nin zafer ile ayrılması yeni kurulacak 18.yüzyıl dünya düzeninde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Yedi Yıl savaşları sonunda imzalanan 1763 Paris Barışı ile İngiltere –Fransa –Portekiz ve İspanya dünyaya yön veren dört önemli güç haline gelmişlerdir (Sander, 2008: 145). Savaştan yenilgi ile ayrılan Fransa'nın Amerika'daki toprakları İngiltere'nin ve İspanya'nın, Hindistan ve Afrika'daki toprakları ise İngiltere'nin egemenliği altına girmiştir. Bu gelişmeler neticesinde Kuzey Amerika İngilizce konuşan dünyanın bir uzantısı haline gelmiştir. Hindistan; İngiliz İmparatorluğu'nun ekonomik sisteminin en önemli parçası haline gelmiştir ve 1755- 1785 yılları arasında İngiltere'nin Amerika ve Hindistan ile olan ticareti üç kat artmıştır (Sander, 2008: 148).

İspanya'nın ve Fransa'nın Kuzey Amerika kıtası üzerinde ki güçlerinin azalması ve İngiltere'nin bu bölgedeki kolonilerine verdiği destek Amerikan devrimine zemin oluşturan bir yol açmıştır.

Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonileri ise Avrupa tipi toplumun yepyeni topraklar üzerinde ve benzersiz koşullarda örgütlenmesi olarak ortaya çıkmıştır (Sander, 2008: 152). İngiliz kolonilerinin Amerika kıtasındaki bağımsızlık mücadeleleri İngilizlerin 13.yüzyıldan beri geliştirdikleri bağımsızlık, eşitlik ve özgürlük ilkelerine dayanmıştır. Kuzey Amerika'ya göç eden İngilizler dinsel baskıdan, işsizlikten ve yoksulluktan kurtularak özgürce yaşamak için bu topraklara gelmişlerdir. Bölgede aristokrasinin olmaması ve toprak bolluğu eşitlikçi çiftçi gruplarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Koloniler arası mezhep farklılıkları da laik bir yapının oluşmasını sağlamıştı. Bu tür ilkeler etrafında süreç içerisinde ortak payda sağlayan Amerika İngilizlerinin kendi aralarında bir anayasa hazırlamaları ve birlik kurmaları kaçınılmaz olmuştur. 1774'de başlayan Amerikan Bağımsızlık Hareketi, Fransa'nın da yardımlarıyla 1776 yılında sonuca ulaşmıştır. Liberal ve demokratik hareketlerin başlangıcı sayılan bu devrim dünya tarihinde günümüz küreselleşme süreci hakkında da bize bilgi vermektedir. Kurulan yeni devletin herhangi bir dine veya monarşiye sahip olmaması ve güçler ayrılığı ilkesine dayanması 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl devletlerine model olmuştur. Amerikan bağımsızlığının Avrupa'daki düşünürler üzerinde büyük etkisi olmuştur. Amerikan etkisi 19.yüzyıl düşünce iklimini daha demokratik hale getirmiştir. Düşünürler model ülke olarak İngiltere yerine ABD'yi göstermeye başlamışlardır (Sander, 2008: 157).

Amerikan bağımsızlık savaşında İngiltere karşısında on üç koloniyi destekleyen Fransa'nın yaşadığı büyük ekonomik sıkıntı 1789 devriminin en önemli sebebidir (Sander, 2008: 162).

19. yüzyıl önemli gelişmelerinden biri de ulusçuluktur. Oral Sander'e göre ulusçuluk; yönetsel bir birime sahip olmak isteyen herhangi bir coğrafi grubun bağımsız bir devlet kurma hakkıdır. Bir dayanışma duygusuna sahip coğrafi bir gruptur. Bu dayanışma duygusu ortak bir dilden, ortak bir geçmişten, ortak kültürden veya ortak çıkardan ve tehlikeden doğmuş olabilir. Fransız devrimi ulusçuluk fikrine saygınlık kazandırmıştır. Fransız Devriminde kral ortadan kaldırılınca, meydana gelen boşluğu ulusal egemenlik düşüncesi doldurmaya başlamıştır (Tanilli 2008: 116). 19.yüzyıl ile başlayan ulusçuluk fikri Viyana Kongresine rağmen yayılmasını sürdürmüş, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu

gibi çok uluslu devletlerden kopmalar yaşanmasına neden olduğu gibi, İtalya ve Almanya gibi devletlerin doğmasını sağlamıştır.

19.yüzyıl sonları ve 20.yüzyıl başları küreselleşmenin olumsuz sonuçlar doğurduğu bir dönemdir. Almanya- Rusya- İngiltere güç mücadelelerine sahne olan bu dönem özellikle Akdeniz limanlarının paylaşıldığı büyük savaşlara sahne olmuştur. Bu dönemdeki en önemli adım denizcilikte gelişen İngiltere tarafından atılmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığının desteklenmesi, Malta hâkimiyeti ve Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınması İngiltere'nin Akdeniz'deki gücünü arttırmıştır. İngiltere kendi "kabiliyetine" en uygun taşımacılık olan deniz yolunda Süveyş kanalı yapımına da destek olarak kendi yolunu kendisi açarak İngiltere'den Hindistan'a giden en kısa yolu yaratmıştır. İngiltere'nin bu hamlesine cevap II.Wilhelm döneminin Almanya'sından gelmiştir. Öncelikle I.Wilhelm dönemi ve onun başbakanı olan Bismarck dönemi Almanya'nın yükselişe geçtiği ve Balkanlar üzerinde etkili politikalar yürüttüğü bir dönemdir. I.Wilhelmden sonra II.Wilhelm'in tahta geçmesi ile birlikte Almanya 5B (Berlin- Belgrad- Bosphorus- Bağdat- Bombay) stratejisi ile ve kendi kabiliyet alanı olan kara hakimiyetine bağlı kalarak Berlin Bağdat demiryolu projesini başlatmıştır (Keser, 2011: s.y.). Bu iki adım ve Akdeniz limanlarının ve bir transfer yolu olarak Balkanların (İstanbul ve Çanakkale boğazı) değer kazanmasını sağlamıştır. 1800'lerin ikinci yarısında olan bu gelişmeler sıcak denizlere inme hedefinde olan Rusya'yı da etkilemiştir ve Balkanlar üzerinden geliştirdiği Ortodoks akrabalığı politikasını hızlandırmasına sebep olmuştur. Balkanlarda üç imparatorluğun çıkar çatışması, Osmanlı İmparatorluğu tarafından denge politikası ile karşılanmıştır. Bölünmeyi erteleyen denge politikası 1912 yılında iflas etmiş Birinci Balkan savaşı başlamıştır. Birinci Balkan Savaşı sonuçlarının yarattığı çözümsüzlük ortamı İkinci Balkan Savaşını tetiklemiş ve sonuçlarıyla ilk küresel savaş olan Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası silahsızlanma konferansları ve Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu gibi gelişmeler kriz ve çatışma önlemede yetersiz olmuştur ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına engel olamamışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler liberalizm akımı ile uluslararası ve ulus üstü örgütlerin kurulması ile başlamış olsa da, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin realist çerçeve ile oluşturdukları politikalarla şekillenmiştir. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönem

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılması ile son bulmuş, dünya liberalizm temelli tek kutuplu yeni bir küresel yapılanmanın içine girmiştir.

Modern dönem olarak kabul edilen 1750-1970 tarih aralığı insan temelli birleştirici aydınlık fikirleri doğurduğu gibi ulusçuluk gibi ayrıştırıcı fikirleri de beraberinde getirmiştir. Ulusçuluğun Birinci Dünya Savaşı sonrasında ırkçılığa dönüşmesi dünya tarihi boyunca unutulmayacak acılara ve utançlara sebep olmuştur.

1.5 Çağdaş Dönem 1970-...

Çağdaş dönem, 1962 Küba Füze Krizi sonrası dönemde oluşan yumuşama dönemi ile başlamıştır. Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yaşanan ve dünyayı nükleer savaşın eşiğine getiren bu büyük kriz sonucu iki devlet arasında yumuşama dönemi başlamıştır. Yumuşama dönemi küresel boyutta değerlendirildiğinde uluslararası organizasyonların önem kazandığı çağdaş uluslararası iletişimin etkili biçimde başladığı dönemdir. Müzakereler dönemi olarak da isimlendirilen yumuşama yılları doğu ve batı arasında gerilimin azalması, silahsızlanma ve işbirliği için müzakerelerin başlama dönemidir.

Yumuşama dönemi ABD'nin çevreleme politikası, Çin- ABD yaklaşması ve Çin-İngiltere- Fransa silah ticareti, Sovyetler Birliğini Afganistan işgaline zorlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Vietnam'ı olan Afganistan, çöküşün başlangıcı olmuştur. 1989 Berlin Duvarının yıkılışı, 1990 Yugoslavya'nın dağılışı 1990 George Bush 'un Yeni Dünya Düzeni konuşması sonun habercisi olmuştur. 1991 Sovyetler Birliğinin çökmesiyle birlikte soğuk savaş ve iki kutuplu dünya düzeni son bulmuştur.

Soğuk savaş sonrası oluşan tek kutuplu dünya düzeni, günümüzde yerini çok kutuplu bir dünya düzenine bırakmıştır. Uluslararası organizasyonlar, sivil toplum örgütleri, devletsiz organizasyonlar, çok uluslu şirketler, medya, sosyal medya platformları, BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti) ülkeleri, ABD ve Japonya günümüz çok kutuplu uluslararası düzeninin başat aktörleri olarak ön plana çıkmışlardır.

Küreselleşme tarihi ve küreselleşmenin evrim sürecinin incelendiği bu bölümde küresel toplum oluşumuna da bir parantez açmak gereği doğmuştur. Soğuk Savaş sonrası gelişen ve insanların kullanımına sunulan haberleşme teknolojileri, medya ve uluslararası ulaşımın yaygınlaşması toplumların birbirlerini tanımalarına büyük katkı sağlayarak tek bir dünya halkı düşüncesinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması toplumlar arası etkileşimde önemli rol oynamaktadır ve toplumları birbirine benzeterek ortak dünya kültürü oluşturmaktadır. Bu noktada Marshall McLuhan'ın "Küresel Köy" kavramı günümüzde hayat bulmaya başlamıştır. Bu çerçevede barut, pusula ve matbaanın keşfi bilginin yayılması küresel toplum oluşumuna önemli katkıda bulunmuştur. Thomas Campanella'nın 16.yüzyılda yazdığı Güneş Ülkesi ütopyası bu konuda yol göstericidir. Campanella bu ütopyasında "Güneş kentliler, matbaanın, pusulanın ve barutun bulunuşunu övüp göklere çıkarıyorlar. Bu şaşırtıcı buluşlar, onlara göre, bütün insanların aynı noktada (Ocakta) birleşeceğini müjdeleyen belirtilerdir (Campanella, 2012: 103) demiştir. Küresel toplum ile ilgili bir benzer görüş ise Marshall McLuhan tarafından ifade edilmiştir. McLuhan'a göre iletişim ve medya araçlarının gelişmesi Gutenberg galaksisini yaratmıştır. McLuhan Gutenberg Galaksisi kitabında küresel toplumun oluşmasına vurgu yaparak aşağıdaki tespitte bulunmuştur.

Kesin olan bir tek şey var ki, o da, elektromanyetik keşiflerin, bütün insani ilişkilerde eşzamanlı alanı yeniden yaratmış olduğudur. Öyle ki, insan ailesi artık küresel bir köy koşulları altında yaşamaktadır. Yeni elektronik karşılıklı bağımlılık, dünyayı küresel bir köy olarak yeniden yaratmaktadır (McLuhan, 2013: 48).

McLuhan çalışmalarında kitle iletişim araçlarının baskı makinesinden başlayarak radyo ve özellikle de televizyonun toplum üzerine etkilerini incelemiş ve elektronik iletişim araçlarının kültürü yaygınlaştırarak dünyayı küresel bir köye dönüştüreceklerini öne sürmüştür (Altay, 2005: 17). McLuhan 'Küresel Köy' kavramını toplumları birleştiren, kültürler üstü bir çatı güç olarak ele almaktadır ve

bu çatı güç ile toplumlar arası ortak kültür, ortak bilinç oluşturulabileceği saptamasına dayandırmaktadır. McLuhan bu düşüncesini şöyle açıklamaktadır;

Nasıl ki kent çalışması insanı göçmen atalarının başardığından daha uygun bir forma sokuyorsa, şimdi bütün yaşamlarımızın tek bir enformasyon ruhuna sokulması tek bir bilinçliliğe dönüştürüyor (Altay, 2005: 17).

1963 yılında Batı Avrupa turuna çıkan J.F.Kennedy'nin ilk durağı Almanya olmuştur. J.F.Kennedy Berlin'de yaptığı konuşmada

İki bin yıl önce en gurur duyularak söylenen söz 'Civis Romanus sum' (Romalıyım) Bugünün özgür dünyasında ise, en övünerek söylenebilecek söz, 'Ich bin ein Berliner' (Ben bir Berlinliyim) demiştir (Çimen, 2010: 170).

Dönem şartları içerisinde Almanya'yı komünist etkilerden korumak ve geçmişte yaşanan acıları hafifletmek adına yapılan bu konuşmanın günümüz sürümü küresel topluma olan inanca katkı sağlar niteliktedir. Obama 2008 yılında Berlin'de yaptığı konuşmasında aşağıdaki konuşmayı yapmıştır.

Bu gece başkanlık için bir aday olarak değil bir vatandaş olarak konuşacağım, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve dünyanın bir vatandaşı olarak. .... Dünyanın halkları Berlin'e bakın, buradaki duvar yıkılmıştır, bir kıta bir araya gelmiştir ve tarih dünyanın tek bir oluşum olmasının önünde hiçbir engelin dayanamayacağını kanıtlamıştır (Obama,2008: 225).

Obama'nın bu sözleri küresel toplum konusunda dünya milletlerine bir mesaj olarak düşünülebilir.

Küreselleşme, yeni ve popüler bir kavram olarak özellikle Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonra karşımıza çıkmış olsa da, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip bir süreç olarak tarih boyunca var olmuştur (Hirst, Thompson, 2007: 8). Güney Afrika da altı milyon yıl önce ortaya çıkan ilk insan türünden beri bölünerek çoğalan dünya milletlerinin, yapay sınırları görmezden gelerek, ekonomik, sosyolojik, politik ve teknolojik gelişmeler ışığında, ortak kültür, ortak ekonomi ortak akılda buluşarak, ortak dünya medeniyeti küresel toplum yaratma süreci olarak değerlendirilebilir.

Mısır firavunluğu, Hitit krallığı, Pers imparatorluğu, Makedonya imparatorluğu, Roma imparatorluğu, Hint imparatorlukları, Bizans imparatorlukları, İslam sultanlıkları, Kutsal Roma imparatorluğu, Birleşik Krallık, Osmanlı İmparatorluğu ve SSCB kendi çağları içerisinde teknolojik ve keşif kabiliyetleri orantısında küresel toplum fikrini eyleme geçirmeye çalışmışlardır. Ayrıca kavimler göçü, Atilla'nın Avrupa seferi, Makedonya Kralı Büyük İskender'in Hindistan seferi, Moğol İstilaları, semavi dinlerin ortaya çıkması ve din savaşları, ticaret ağlarının gelişmesi, (Baharat Yolu, İpek Yolu, Kral Yolu), denizciliğin gelişmesi ve coğrafi keşifler, toplumlar arası etkileşimi arttırarak, küresel etkileşime, küresel toplum oluşmasına önemli katkı sağlamışlardır.

Küreselleşme tarihinin incelendiği bu bölümde küreselleşmenin dünya üzerinde birçok kere evrim geçirerek yaşandığı savunulmuştur. Küreselleşme süreci tarihin büyük bir kısmında devletlerarası bir konu olarak işlenmiştir. Yapay, insan yapımı sınırlar ve fikirler ile bölünen toplumlar, içinde bulunduğumuz bilgi çağında teknolojinin sunduğu olanaklar ile sınırlar ötesi bir güce ulaşmış ve toplumların birbirlerini tanımalarına ve yakın ilişkiler kurmalarına olanak sağlamıştır. Yukarıdaki bilgiler ışığında İlk insanla başlayan küreselleşme süreci, gelecekte sınırların olmadığı bir dünyada, tekrar insana dönerek, her bir bireyi içine alarak doğal evrimini gelişimini tamamlaması ihtimali, araştırmacılar tarafından ön plana çıkarılmaktadır.

BÖLÜM II

1.Uluslararası İlişkilerde Kriz Ve Kriz Yönetimi

Aşağıdaki bölümde uluslararası ilişkilerde kriz ve kriz yönetimi tanımları işlenecektir.

1.1. Kriz Nedir

Tarih süresince krizler genelde, beklenmedik yerde, beklenmedik zamanda ve beklenmedik nedenlerle ortaya çıkmış durumlardır. Sonuçları açısından insanlık tarihi için önemli dönüm noktaları olmuşlardır. İnsan yaşamının bir parçası olan krizlerin aktörleri dönem ve şartlara göre değişiklik göstermiştir. Kimi zaman bireyler, gruplar, devletler kriz nedeni olurken, kimi zaman ise doğal afetler kendi başına bir kriz nedeni olmuştur. Krizlerin yönetim biçimine bağlı olarak sonuçlarının olumlu ya da olumsuz olma olasılığı vardır. Örnek olarak I. Dünya Savaşı sonrasında, krizin sürmemesi ve tekrar etmemesi için imzalanan Versailles Antlaşması, şartlarının ağırlığından dolayı II. Dünya savaşı gibi daha büyük bir krizi doğururken, insanlığın sonunu getirebilecek olan Küba Füze Krizi, sonuçlarıyla doğu- batı arasında yumuşama döneminin başlangıcı olmuştur.

Kriz, kavram olarak birçok disiplin alanını ve insan etkinliklerini içine alan geniş bir kavramdır. Kriz etimolojik olarak Latince'den gelmiş bir kelimedir (Çelikkan, 2012: 5). Eski Yunancada "krinein" yani karar vermek ya da ayırmak anlamındadır, terim 1500'lü yıllarda yüksek ateşli kişi anlamında kullanılmıştır (Çelikkan, 2012: 5). Massachusetts merkezli düşünce kuruluşu Institute for Foreign Policy Analysis (IFPA) kurucusu ve uluslararası güvenlik çalışmalarıyla tanınan Robert L. Pfaltzgraff'a göre ise krizin tanımı aşağıdaki şekilde açıklanmıştır;

Kriz; tıpta hastanın durumunda iyiye veya kötüye doğru değişim durumudur. Hastanın durumu bu noktadan sonra kötüleşebilir veya iyiye doğru gidebilir. İnsan hayatında kriz; ilişkiler veya durumlarda iyi ya da kötü kararlara yönlendiren istikrarsız bir durumdur. Psikolojide ise önemli bir

duygusal rahatsızlıktır. Bir Çin mandarin alfabe karakterinde kriz; hem tehlike hem de fırsat olarak sembolize edilir. Bu fikir çok önemlidir çünkü tehdit durumlarını fırsata dönüştürme olanağı olduğu gerçeğini belirtmektedir. Uluslararası ilişkilerde ise kriz; savaş ve barış arasında ki bir dönüm noktasıdır. Bazı uzmanlara göre kriz ne barış ne de savaş durumudur. Daha çok ikisine de dönecek potansiyeli olan ve iki durumun da özelliklerini içeren durumdur (Pfaltzgraff, 2008: 4).

Medya, politika ve uluslararası kriz yönetimi dersleri veren Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğretim üyesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi eski başkan vekili Uluç Gürkan'a göre ise krizin tanımı şu şekildedir;

Genelde siyasi, sosyal, ya da ekonomik işlerde, beklenmedik değişikliklere yol açan bir dengesizlik durumudur. Daha genel anlamda, kriz, olayların akışında zaman içinde doğru ya da yanlış kararlara yönelten büyük bir sorun anlamındadır (Gürkan, 2008: 10).

Hayatın her alanında karşılaşılan krizler genel anlamda üç aşamada gerçekleşmektedir.

Bu aşamalar:

- a) Kriz öncesi dönem
- b) Kriz süresi
- c) Kriz sonrası dönem (Çelikkan, 2012: 6)

Kriz öncesi dönem; öngörü, önlem alma ve krizi engelleme dönemidir. Kriz süresi dönem; krizi en az kayıpla atlatma ve mümkünse krizden kazançlı çıkma dönemidir. Kriz sonrası dönem ise yaşanmış olan krizin etkilerini azaltma, tekrarını önleyecek tedbir alma ve ders alma dönemidir. Uluslararası örgütler, devletler veya iş çevreleri her zaman krizlere refleks seviyesinde hazır olmak zorundadırlar ve bu refleks

tepkisine sahip olabilmek için kriz yönetimi çalışmalarına gerekli önemi vermeleri gerekmektedir. Bunu da sağlamanın en etkili yolu sürekli sürdürülebilir kriz yönetimi sistemlerinin her alanda yaygınlaştırılması ve aktifleştirilmesi olduğu kabul gören bir düşüncedir.

1.2. Kriz Yönetimi

Günümüzde yaşamın her alanında karşımıza çıkan krizler, kriz yönetimi diye bir çalışma alanının doğmasına neden olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde çok geniş bir alana hitap eden kriz yönetimi konusunun uluslararası arenadaki tanımı ve küresel yönetim ile ilgili ilişkisi incelenecektir.

Kriz tanım olarak genelde siyasi, sosyal ya da ekonomik alanlarda ki dengesizlik, belirsizlik, bilinmezlik ve düzensizlik gibi durumları ifade ederken, kriz yönetimi ise bu keşmekeş ortamından en az zararla çıkmayı sağlan süreçlerin yönetilme dönemini ifade eder. Doç. Dr. Mehmet Seyfettin Erol ve Doç. Dr. Ertan Efegil editörlüğünde hazırlanan 'Krizler ve Kriz Yönetimi' adlı çalışmada Osman Çelikkan kriz ve kriz yönetimi arasındaki ayrımı aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Kriz yarattığı sıra dışı durum, karar vericiye ayırdığı kısa süre ve artan miktarda tehditle tanımlanırken, kriz yönetimi ise bu olağan üstü durumdan mümkün olan en az zararla kurtulmak için gerekli önlemleri alabilmektir (Çelikkan, 2007: 11).

Kriz yönetiminin temel amacı, karşılaşılabilecek bir kriz durumuna karşı hazır olmak, erken uyarıda bulunmak, kriz anında etkili yönetim sağlamak ve kriz sonrasında olumlu ve olumsuz sonuçları değerlendirmektir. 'Kriz ve İşletme Yönetimi' kitabının yazarı, Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Melek Tüz'ün tanımına göre ise kriz yönetimi aşağıdaki şekildedir;

Kriz yönetimi; krizleri anlamak ve onlarla başa çıkmak için yürütülen faaliyetlerin bütünüdür. Krizi tahmin etme, önleme, hazırlanma, özelliklerini belirleme, iyileşme ve öğrenme mekanizmalarının

planlanması, tekrar planlanması ve uygulanması gibi bir seri faaliyeti içeren bir süreçtir (Tüz, 2013: web).

Bu açıklamaların dışında Nicholson School of Communication'dan halkla ilişkiler uzmanı ve 'Durumsal Kriz İletişimi' (Situational Crisis Communication Theory) teorisinin yaratıcısı Timothy Coombs kriz yönetimini aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Kriz yönetimi; krizle mücadele için ve krizin yarattığı zararı en aza indirmek için planlanan eylemlerdir (Zhao, 2009: 4).

Uluç Gürkan' a göre ise kriz yönetimi, krizi fark etme, krize karşı tepki planlama, krizle yüzleşme ve krizi çözme aşamalarını içeren bir süreçler bütünüdür (Gürkan, 2008: 6) Bu süreçler;

- a) Kriz konusunda tartışma,
- b) Krizi kabul etme tanıma
- c) Krizle ilgili karar verme
- d) Krize karşı tepki verme

Kriz yönetimi ile ilgili genel kabul gören tek bir tanım yapmak neredeyse mümkün değildir. Ancak hemen hemen tüm kriz yönetimi politikalarının bazı ortak özellikleri vardır. Bu ortak özellikler Walden Üniversitesinden, kriz yönetimi ve kriz iletişimi uzmanı Joseph E. Massey'in ve Alberta- Kanada merkezli örgütsel danışmanlık şirketi kurucusu Larsen Consulting başkanı John P. Larsen'in 'Gerçek zamanda Kriz Yönetimi' (Crisis Management in Real Time) adlı çalışmalarında aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

- a) Olası krizin risk denetimi
- b) Krizden etkilenecek tarafların tanımı
- c) Operasyonel süreçlerin planlanması
- d) Görev ve sorumlulukların belirlenmesi
- e) İletişim kanallarının hazırlanması
- f) Tüm süreçlerin değerlendirilmesi (Massey, Larsen, 2006: 8)

Kriz yönetimi, disiplinler arası çok yönlü bir kavram olmasına rağmen birçok kriz yönetimi kavramı şu anlayıştan doğmuştur; kriz yönetiminde esas olan; hayatı, ekonomik kaynakları, itibarı ve değerli kaynakları korumak- kurtarmaktır (Massey, Larsen, 2006: 10). Kriz yönetiminin birçok farklı tanımı olsa da, kriz yönetiminin tanımını; beklenmedik olumsuz durumları önlemek, zararını en aza indirmek ve bu beklenmedik durumdan en az zararla çıkmayı amaçlayan doğru karar alma ve bu kararları uygulama süreci olarak özetleyebiliriz. Doğal afet, acil durum, savaş, kaza, isim olarak ne kullanılırsa kullanılsın, kurumların problem ortaya çıktığı andan itibaren acil hareket edip önlem almaları gerekir (Massey, Larsen, 2006: 10).

Karar vericiler ve strateji kuranlar olası krizler ile ilgili erken uyarı çalışmalarında bulunarak sonuçları öngörmelidirler (Gürkan, 2008: 9). Krizi olumsuz etkileyecek kararların önüne geçmelidirler ve her türlü kötü olasılığa karşı alternatif senaryolar-planlar geliştirmelidirler. Alternatif planlar, hükümetler veya iş çevreleri tarafından en kötü senaryo ve benzetim çalışmalarıyla güçlendirilmelidirler.

Aşağıdaki bölümde kriz yönetiminin uluslararası ilişkilerdeki yeri ve önemi incelenecektir.

1.3.Uluslararası İlişkilerde Kriz Yönetimi

Kriz yönetimi kavramının uluslararası ilişkiler literatürüne girişi soğuk savaş döneminde olmuştur. Soğuk savaş süresince ve özellikle soğuk savaş sonrasında kriz yönetimi kavramı birçok alana etki ederek disiplinler arası bir kavram haline gelmiştir. 1973 Petrol Krizi, soğuk savaşın sona ermesi, iki kutuplu düzenin ortadan kalkması, 11 Eylül saldırıları, bulaşıcı hastalıklar, toplumsal sosyal hareketler, ekonomik krizler ile birlikte uluslararası arenada tehdit ve kriz yönetimi yapılarında değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle 1973 Petrol krizi, güvenlik ve kriz algısını değiştirerek, tehdit'in ve krizin sadece askeri kaynaklı olmayacağını göstermiştir (Çelikkan, 2007: 3).

Uluslararası ilişkilerde kriz, aktörler arasında karşılıklı iletişim ve ilişkilerde miktar, değer ve yoğunluklarda oluşan ani değişiklikler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu

süreçte yaşanan ani durum değişiklikleri aktörlerin gelişmeleri tehdit ve ya beklenmeyen gelişme olarak tanımlamasına neden olmaktadır. Bu süreçte uygulanan teknik müdahaleler, geliştirilen stratejiler ve krizi önlemek ve etkisini azaltmak adına atılan adımlar uluslararası kriz yönetimini oluşturmaktadır.

Uluslararası krizler üç önemli durumda oluşur. Bu durumlar devletin en üst karar vericilerinin algıladığı durumlardır. Bu durumlar Oklahoma Üniversitesinden Gregory Roy Cowan tarafından ‘Bir Uluslararası Kriz İncelemesi’ (An Examination of International Crisis) çalışmasında bu üç durum aşağıdaki şekilde incelenmiştir.

Bunlar;

- a) Bir ya da birkaç değere karşı tehdit olması
- b) Karşı tepki vermek için zaman sınırlılığının olması
- c) Yüksek olasılıkta askeri tehdidin varlığı (Cowan, 2007: 8)

Cowan’ ın başka bir tanımına göre ise uluslararası kriz konusunda iki temel koşul gereklidir. Bu koşullar şu şekildedir.

- a) ‘Birincisi; iki ya da daha fazla devletin ilişkilerinin biçimsel değişiklik göstermesi ve sözlü ve fiziksel etkileşimin zarar verici etkisinin artması ve düşmanlık olasılığının yükselmesi,
- b) İkincisi ise oluşan düşmanlık tehdidinin zamanla ilişkileri bozması ve uluslararası, küresel ya da alt sistemlerin yapısını tehdit eder hale gelmesi ve uluslararası krizlerin ortaya çıkmasına sebep olması’(Cowan, 2007: 11).

Krizin çözümü için ise sistematik çok taraflı bir bakış açısı gerekir. Karar vericiler kriz yönetimi konusunda alternatif süreçlere açık olmalıdır. Sınırlı zaman ve olası bir başarısızlık durumunda ne yapılacağı konusunda karar vericiler esnek davranabilmeli ve en kötü senaryoya hazırlıklı olmalıdırlar.

Kriz yönetimi süresince bir diğer önemli konu ise karar alıcıların kriz durumunda süreci yanlış hamleler ile zorlaştırmalarıdır. Uluç Gürkan kriz dönemlerinde karar alıcıların yapabileceği olası hataları üç başlıkta toplamıştır. Bu durumlar aşağıdaki şekildedir;

- a) Katılık- inatlaşma
- b) Dar görüş açışı- alternatif plan olmaması
- c) Zaman baskısının yarattığı olumsuz etkiler (Gürkan, 2008: 9)

Benzer sorunlarla karşılaşmamak için karar vericiler, kriz yönetimi stratejilerini ve önlemlerini değişen ve gelişen uluslararası sistem, uluslararası toplum ve teknoloji doğrultusunda güncellemeli ve içinde bulunulan çağa endekslemelidirler.

Aşağıdaki bölümde uluslararası kriz yönetiminin en önemli araçları olan diplomasi ve uluslararası ilişkiler oyun teorileri açıklanmıştır.

1.4.Diplomasi ve Oyun Teorileri

1.4.1.Diplomasi

Modern anlamda diplomasi'nin ilk olarak Kuzey İtalya'da doğduğu kabul edilmektedir. 13. yüzyıl da ortaya çıkan diplomasi kavramı, temelde İtalyan şehir devletleri arasında bir iletişim ve ticaret aracı olarak kullanılmaktaydı ve genelde elçiler hanedan üyelerinden veya toplum tarafından saygı gören bilge kişilerden seçilmekteydi. Uluslararası Politika adlı kitabın yazarı Prof. Dr. Mehmet Gönlübol 13.yüzyıl İtalya diplomasisini aşağıdaki şekilde tanımlamıştır.

Bu dönemde İtalya'da görülen diplomasi uzun süreli bir faaliyet niteliğinde değil, kısa süreli amaçların gerçekleştirilmesi için başvurulan sürekli elçilerin çalışmadığı bir yöntem idi (Gönlübol, 2000: 112).

15.yüzyıl uluslararası ilişkilerinde ilk sürekli elçi ataması ve diplomasi tarihinde yeni bir sayfa açılması yine İtalya bölgesinde şehir devletleri arasında yaşanmıştır. Ünlü diplomasi tarihi yazarı Harold Nicolson' a göre ilk sürekli elçi 1455 yılında Milano Dükü tarafından Cenova'ya atanan Nico de Musdei Pantramolidir (Gönlübol, 2000: 113).

Diplomasi 15.yüzyıldan beri dünya uluslararası ilişkiler sisteminin bir parçası olarak kabul görmektedir. Güç Politikaları adlı kitabın yazarı, İngiliz, uluslararası ilişkiler uzmanı (1913-1972) Martin Wight' e göre diplomasi "Güçler arasındaki iletişim sistemi ve sanatıdır" (Gürkan, 2008: 1). Başka bir tanıma göre ise diplomasi; bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan doğruya öteki devletlerin karar vericilerine iletmesi sürecidir (Gönlübol, 2000: 112). Diplomasi bir bakıma kriz anlarında kriz yönetiminin en önemli araçlarından biridir. Diplomasi uluslararası krizlerin gelişmesini kontrol altında tutabilmek için bir kısım taktik, strateji ve çatışma önleyici tedbirlere başvurur. Bu tedbirler aşağıda belirtilmiştir;

- a) Eldeki verileri incelemek ve olası alternatif senaryolara çözüm üretmek,
- b) Etkili strateji- taktik seçimi yapmak,
- c) İletişim- pazarlık yolları geliştirmek,
- d) Uzlaşma için gerekli zemini sağlamak,
- e) Alternatif açık veya kapalı diplomasi kanalları oluşturmak,
- f) Propaganda kanalları geliştirmek,
- g) Uluslararası destek sağlamak

Tarih ve diplomasi tarihi çalışmalarıyla tanınan Gordon A.Craig (1913- 2005) ve davranış bilimi profesörü Alexander L. George (1920-2006) a göre ise diplomatik kriz yönetimi stratejilerinde bazı gerekli unsurlar vardır (Gürkan, 2008: 8).

Bu unsurlar şu şekildedir;

- a) Kriz anında planlanmamış hareketlerin çatışma çıkmasına yol açmaması için askeri operasyonlar konusunda sivil kontrol sağlamak,.
- b) Diplomatik iletişim kurabilmek için askeri hareketliliği azaltmak veya ara vermek,

- c) Çatışmaların savaşa dönüşmemesi için karma bir strateji gereği olarak askeri ve diplomatik etkileşim sağlamak,
- d) Askeri meydan okumaları kısıtlamak
- e) Savaşa hazırlanma izlenimi uyandıracak hareketlerden ve diğerlerini savunmaya yöneltecek hareketlerden kaçınmak,
- f) Askeri çözümlerin ikinci planda tutmak ve iletişim, uzlaşma ve pazarlık gibi diplomatik seçenekleri kullanmak,
- g) Krizlerle baş etme konusunda, karşılıklı temel çıkarlar çerçevesinde dostane yollar seçildiğini belirten askeri ve diplomatik yollar geliştirmek. (Gürkan, 2008: 6).

Çatışma türü ne olursa olsun diplomasi tarih boyunca barış ve istikrarı sağlamak üzere kurumsal iletişim yöntemlerini kullanarak kriz yönetiminin en önemli araçlarından biri olmuştur. Günümüzde uluslararası sistem geliştikçe diplomasi de gelişmekte, diplomasi aktörleri de çeşitlenmektedir.

1.4.2. Oyun Teorileri

Kriz yönetiminin önemli araçlarından bir diğeri de oyun teorileridir. Olası senaryo, B planı ve öngörü oluşturmayı sağlayan oyun teorileri, kriz yönetiminin en etkin biçimde kullanıldığı soğuk savaş döneminin önemli araçlarından olduğu düşünülmektedir. Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölüm başkanı Prof. Dr. Tayyar Arı Uluslararası İlişkiler Teorileri adlı kitabında 1940'lardan sonra uluslararası ilişkilerde oyun teorilerine ilginin arttığını savunmaktadır (Arı, 2008: 228). Tayyar Arı'ya göre devletlerin uluslararası politikaları bahsedilen dönemde oyun teorileriyle desteklenmiştir. Devletlerin ikinci dünya savaşı sonrası ve soğuk savaş süresince rekabetleri ve karşılaştıkları çatışmalar, oyun teorileri aracılığıyla formüle edilmiştir. Özellikle soğuk savaş süresince kullanılan oyun teorileri aşağıda verilmiştir.

Oyun teorileri;

- a) Sıfır toplamlı oyunlar

- b) Sıfır toplamlı olmayan oyunlar
- c) Karşılıklı tehdit algılaması ve tavuk oyunu
- d) Mahkûmun ikilemi
- e) Geyik avı

gibi modellere ayrılmıştır (Arı, 2008: 238).

Oyun teorileri modellerinin toplum bilimlerine uyarlanması 1940’larda başlamış olmakla beraber, uluslararası çatışma analizlerinde kullanımı 1950’lerde başlamıştır. Oyun teorileri, John Von Neuman ve Oscar Morgenstern’in 1944’te yazdıkları Theory of Games and Economic Behavior ile dikkat çekmiştir. Bu tarihten sonra oyun teorilerine, çatışmayı ve rekabeti öngören, karar verme süreçlerine ve ilişki biçimlerine uygulanacak kriz yönetimi enstrümanları olarak bakılmıştır (Arı, 2008: 228). Oyun teorileri genelde iki oyuncu ya da iki grup arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Oyuncuların çıkarına dayanan teoriler oldukları için realizmden etkilendiğini söylemek mümkündür. Hiçbir oyuncu oyunu tamamen kontrol edebilme gücüne sahip değildir. Her bir oyuncu ya da taraf diğer tarafın izleyeceği olası politikaları dikkate alarak stratejisini belirler.

Kriz yönetimini kavramını ilk kullananlardan 1962 Küba Füze Krizi dönemi A.B.D. Savunma Bakanı Robert S. McNamara “ Günümüzde strateji diye bir şey yoktur, sadece kriz yönetimi vardır” diyerek kriz yönetiminin önemine vurgu yapmıştır (Gürkan, 2008: 1) . A.B.D. ve Sovyetler Birliği arasında geçen soğuk savaş kriz yönetiminin amacı, olası bir nükleer savaşın önüne geçebilmektir. Doğu ve Batı arasında yaşanan kriz, kriz yönetimini doğurduğu gibi kriz yönetimine katkı sağlayan diplomasi ve oyun teorileri gibi kriz yönetimi araçlarına da önem kazandırmıştır.

BÖLÜM III

1. Küresel Yönetişim

1.1. Yönetişim

Yönetişim kavramı olası ve var olan krizlere çoklu katılım ve katılımcıların işbirliği ile kalıcı çözümler üretmeye yönelik oluşturulan, çağdaş bir sistem olarak 20.yüzyılın son çeyreğinde ön plana çıkarak günümüzde de önemini devam ettirmektedir. Soğuk savaşın bitişi, Berlin Duvarının yıkılışı, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte oluşan bölgesel krizler, devletlerin ve hükümetlerin tek başlarına çözemeyecekleri boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemde uluslararası örgütler ve uluslararası şirketler kendilerine küresel arenada geniş çalışma alanı bularak küresel duruma uygun yeniden yapılanma faaliyetleri ile uyum sağlamaya çalışmışlardır. NATO görev tanımının Barış İçin Ortaklık Projesi ile genişletilmesi bu faaliyetlere en açık örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası örgütler gibi devletler –hükümetler de bu dönemde küresel şartlara uyum sağlayabilmek için yeniden yapılanmaya gitmişlerdir. Ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan düzenlemeler yönetim kavramının yüksek sesle dile getirilmesine etki etmiştir. Bu kavram iktidar gücünün sınırlarına ve hükümet dışı örgütlerin rolüne ilişkin yeni bir bakış açısına yönelik talebi yansıtmaktadır. Dünya ekonomisinde çok uluslu şirketlerin artan etkisi, üretim metotlarındaki değişme, uluslararası ticaretin giderek genişlemesi, bilgi ve iletişim sistemlerindeki ilerleme, sermaye ve finans pazarlarının de regülasyonu gibi faktörlerin, yönetim kavramının ortaya çıkıp yaygınlaşmasında belirleyici bir etkide bulunduğu söylenebilir (Yüksel, 2000: 6).

Son yıllarda sıkça duyulan yönetim kavramı İngilizce “governance” sözünden Türkçeye çevrilmiştir. Yeni bir kavram gibi görülse de bazı yazarlar söz konusu terimin kökenini 17.yüzyıla kadar dayandırmaktadırlar. Politika bilimi uzmanı ve Council on Foreign Relations (CFR) üyesi, inşacılık üzerine çalışmaları bulunan Thomas J. Biersteker Oxford sözlüğüne dayandırdığı görüşünde yönetim kelimesinin kökenini bir Fransızca kelimeye dayandırmaktadır. Biersteker'e göre;

Oxford sözlüğüne göre yönetim sözcüğü Latince dümenci veya kendi kendine çalışan tertibat anlamına gelen “gubernator” sözcüğünden gelmektedir (J.Biersteker, 2009: 1).

Fakat birçok kaynak yönetim kelimesini 17.yüzyılda kullanılan ve Fransızca bir terim olan “gouvernance” terimini temel almaktadırlar (Yüksel, 2000: 4). Bu terim anılan dönemde bazı felsefi anlayışlar çerçevesinde, hükümeti sivil toplumla uzlaştırmaya ya da kombine etmeye çalışan bir yaklaşımı ifade etmek üzere kullanılmıştır (Yüksel, 2000: 6). Terimin olgunlaşması ise İngiltere’de olmuştur. Yönetim, İngiliz modelinde klâsik Westminster modeline meydan okuma şeklinde doğmuştur (Özer, 2006: 6). Westminster Modeli üniter devletin, parlamento üstünlüğü, güçlü kabine hükümeti ve seçimler aracılığı ile yönetilmesidir. Yönetim bu dönemde bu klasik yapıya karşı olarak ortaya çıkmıştır ve yönetimde aktörlerin çeşitlenmesini savunmuştur.

Günümüzde yönetim kavramı, yönetime sivil toplum kuruluşları, iş çevreleri, uluslararası örgütler ve kanaat önderlerinin katılımıyla yönetimde çoğulculuğu ve işbirliğini ifade etmektedir. Türk Dil Kurumu sözlüğünde yönetim; “Resmî ve özel kuruluşlarda idari, ekonomik, politik otoritenin ortak kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) İyi Yönetim Programı Direktörü Fikret Toksöz, ‘İyi Yönetim El Kitabı’ adlı çalışmasında yönetimi şu şekilde tanımlamıştır;

Devlet Planlama Teşkilatı’nın Kamuda İyi Yönetim Özel İhtisas Komisyonu raporuna göre ise yönetim; “... merkezi otoritenin yukarıdan aşağıya doğru hakimiyetini esas alan klasik hiyerarşik yönetim anlayışı yerine tüm toplumsal aktörlerin karşılıklı işbirliği ve uzlaşmasına dayanan, katılımcılığı ve sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkaran, saydamlığı, açıklığı, hesap verme sorumluluğunu, yetki devri ve yerindenliği (subsidiarity) esas alan bir anlayışı anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Toksöz, 2008: web).

Yönetişim BM tarafından da “bir ülkenin her düzeyindeki işlerinin yönetiminde iktisadi, siyasi ve idari otorite kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır (Özer, 2006: 8). Başka bir tanıma göre ise yönetim; birbirine bağlı olan pozisyonların ve çatışan, karşıt çıkarları olan aktörlerin oluşturduğu, farklı ağsal yapıları koordine eden bir süreç olarak da görülmektedir. Çünkü yönetim, toplumdaki aktörlere ortaklar olarak bakmakta ve toplumdaki ekonomik, siyasi ve toplumsal aktörlerin etkileşiminden doğan bir yönlendirme ve denetleme kalıbı olarak görülmektedir. Bu nedenle yönetim değişik aktörlerin etkileşiminin ortaya çıkardığı bir süreçtir. Yönetişim bu şekliyle yönetmekten kaynaklanan, ancak aynı zamanda onun çok ötesinde yer alan bir dizi aktörün ve kurumun varlığına işaret etmektedir (Özer, 2006: 8).

Yönetişim kavramı yönetim kavramından farklı olarak aktörler arası karşılıklı sorumluluk, tutarlılık, eşitlik, şeffaflık, çoğulculuk, hukuka bağlılık, gibi ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkelere bağlı olarak yönetim yönetimden farklı olarak hiyerarşik yapı yerine heterarşik yapıdadır. Heterarşi, kendi kendini organize eden aktörler arası ağları, örgütler arası eşgüdümü, merkezsiz çerçeve bağlamli sistemler arası döngüyü ifade etmektedir (Yüksel, 2000: 6). Bu anlamda heterarşi, kişiler arası, örgütler arası ve sistemler arası olmak üzere üç farklı düzede ortaya çıkan heterarşiyi ifade etmektedir.

Bu noktada yönetim heterarşik yapısıyla yönetimden farklı olarak işbirliğini temel alan yeni bir karar alma mekanizmasıdır. Yönetim ve yönetim arasındaki farklar üzerine yapılan tartışmalar günümüzde disiplinler arası bir düzeyde kapsamını genişleterek devam etmektedir. Bu tartışmalara en önemli katkılardan biri ‘Küreselleşme Sorgulanıyor’ çalışmalarıyla bilinen Paul Hirst ve GrahameThompson tarafından yapılmıştır. Hirst ve Thomson çalışmalarında yönetim ve yönetim arasındaki farkı ortaçağ dönemindeki bağımsız ulus devletler üzerinden günümüz gelişmelerini karşılaştırarak, aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir;

Bağımsız ulus devletler, ya gerekli işlevleri kendileri yerine getirerek ya da diğer ajanların sınırlarını belirleyerek kendi topraklarında herhangi bir

faaliyetin nasıl yürütüleceğini belirleme hakkına sahip oldukları ve bunun ayırıcı özellikleri olduğu iddiasındaydılar. Yani yönetim işlevi üzerinde tekel istemekteydiler. Genel kullanımda ‘yönetim’ kelimesini bölgesel bir topluluğun hayatını düzenleyen ve kontrol eden devlet kurumlarıyla açıklama eğilimi de bundan kaynaklanır. Öte yandan yönetim yani, bir faaliyetin arzu edilen sonuçların bir bölümüne ulaşılacak biçimde, kimi araçlarla kontrol edilmesi, sadece devlete ait bir alan değildir. Daha ziyade, kamu- özel, devlet- devlet dışı, ulusal- uluslararası, kurum ve pratikler tarafından yerine getirilen bir işlemdir. Ortaçağ ile bugünü karşılaştırmak, bu durumu, bağımsız ulus devletlerin yönetim işlevleri üzerinde tekel kurma çabasında oldukları yani tek ve sınırlı güç güttükleri dönemden önceki dönemi düşünerek kavramamıza yardımcı olur (Thompson- Hirst 1996-2007: 8).

Sonuç olarak yönetim, günümüzde; şeffaf, denetlenebilir, katılımcı, paydaş bir yapıda olan, hiyerarşik bir yapıyı kabul etmeyen aktörler arası eşit bir karar alma mekanizmasını ifade etmektedir.

Son zamanlarda sıkça karşılaştığımız yönetim kavramı, özellikle İkinci Dünya Savaşının bitiminden önce imzalanan Bretton Woods Antlaşmasıyla uluslararası alanda ön plana çıkmıştır. ‘Küresel Ekonomik Yönetişim’ ismi ile anılan sistem ülkeler arası karşılıklı ekonomik bağımlılığın artmasını hedeflemiştir. Bu amaçla günümüzde de varlıklarını devam ettiren Bretton Woods kurumları olarak da anılan Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Tarifeler ve Ticaret Genel Antlaşması- 1995’ten itibaren Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur. Aşağıdaki bölümde Küresel Yönetişim konusu ekonomi temelli değil, genel dünya sorunlarının çözümü odaklı ele alınmıştır.

1.2. Küresel Yönetişim

Küreselleşme ve küresel yönetim, günümüz çatışma şartları, krizler ve çok kutuplu güç dengeleri nedeniyle dönemsel olarak popülerliğini kaybeden kavramlar ve girişimler olduğu bir gerçektir. Diğer yandan bakıldığında ise küreselleşme ve küresel yönetim enstrümanları kriz sonrası dönemlerde uluslararası barış ortamını kurmak için ve uluslararası entegrasyonu sağlamak için kullanıldığını geçmiş tecrübelerle bakarak söyleyebiliriz. I.Dünya savaşı sonrası Milletler Cemiyetinin kurulması ve silahsızlanma konferansları, II. Dünya savaşı sonrası Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, NATO vb. örgütlerin kurulması, Küba Füze krizi sonrası uluslararası arenada uluslararası örgütler vasıtasıyla ABD ve SSCB arasında ılımlı bir dönem yaşanması, 1973 Petrol Krizi sonrası AOPEC ve OPEC'in güç kazanıp uluslararası arenada yer bularak uzlaşma yolu bulunması ve 11 Eylül Terör Saldırıları sonrası NATO'nun görev tanımının genişletilmesi, Barış için Ortaklık Projesi ile demir perde ülkelerinin Avrupa'ya uyum sürecini ve özellikle Arap Bahar devrimleri sonrası daha sık dile getirilen Akdeniz Birliği Projesi ile Kuzey Afrika ve Güney Avrupa ülkelerinin birbirleri ile entegrasyonunu bu tecrübelerle örnek olarak gösterebiliriz.

Dikkat edildiğinde küresel yönetim, kriz anlarında ve çatışma ortamlarında gözden kaçan bir kavram olsa da, kriz sonrası dönemlerde dünya barışını temin eden ve buzları eriten bir özellikte olduğunu görebiliriz. Günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, teknolojisinin gelişimi ve ulaşım araçlarının çeşitlenip turizmin gelişmesi yapay sınırlar ile bölünmüş toplumları birbirleriyle tanıştırmakla yakınlaştırmıştır. Bu durum yeni bir melez dünya kültürü yaratarak, dünya halkları için ortak değerler yaratmaktadır. Ayrıca iletişim ve ulaşım alanındaki hızlı gelişmeler dünya üzerinde ki zaman mekan kavramını değiştirmiş ve ulusal sınırlar içindeki insanların dünya ile mekandan bağımsız olarak aynı zaman dilimi içinde yaşamalarını sağlamıştır. Bu durum başta ekonomi alanları olmak üzere birçok alanı olumlu etkilemektedir. İletişim alanındaki bir başka önemli konu ise medyanın en önemli görevi olan uyarıcı (watch dog) rolü günümüzde sade insanlara geçmiştir. Küresel iletişim kanallarının başında gelen sosyal medya ile evinde oturan bir insan bile küresel sistemin bir parçası olarak 'kelebek etkisi' yaratabilmektedir. Kitle iletişim

araçlarının geldiği nokta Kelebek Etkisi teorisinin sahibi Edward N. Lorenz i doğrular olmuştur. Meteoroloji uzmanı Lorenz 1972 yılında sunduğu Kelebek Etkisi Teorisinde; “Amazon ormanlarında bir kelebeğin kanat çırpması Avrupa kıtasında fırtına kopmasına neden olabilir” (Lorenz, 1972, wikipedia) diyerek küçük değişikliklerin bile büyük ve tahmin edilemez sonuçlar doğurabileceğini öngörmüştür. Günümüz iletişim araçlarını gelişimi ve etkisi bu yöndedir. Dünyanın bir ucunda yaşanan bir olay diğer ucunu anlık olarak etkileyebilmektedir. Bu durum küresel yönetişime daha da arttırmaktadır. İletişim teknolojileri ve ulaşım araçları ile sınırların olmadığı bir dünya içinde yaşayan ve dünya vatandaşlığı yolunda ilerleyen dünya halklarını krizlerden ve olası tehditlerden korumak adına sınırları olmayan eşitlikçi, şeffaf ve ortak kaderi temel alan yeni bir bakış açısı gerekmektedir. Bu noktada küresel yönetişim yeni nesil küresel krizler ile başatma konusunda ön plana çıkmaktadır.

Öncelikle ‘Küresel Siyaset’ ve ‘Siyasi İdeolojiler’ gibi çok satan kitaplarıyla tanınan uluslararası ilişkiler uzmanı Andrew Heywood a göre, küresel yönetişim günümüzde bir çalışma konusu olmaktan çok bir çalışma alanı biçimine girmiştir. Belli kurumlarla ve aktörlerle ilişkilendirilse de temelde bir süreç veya süreçler bütünüdür. Basitçe söylemek gerekirse küresel yönetişim, merkezi bir hükümet olmaksızın küresel politikaların yönetilmesidir (Heywood, 2011: 538). Başka bir tanıma göre ise küresel yönetişim kritik dönüm noktalarında, kesişim noktalarında ve kriz durumlarında ortak sorunların uluslararası düzeyde katılımlarla toplu çözümlerle yönetilmesidir (Burrows, 2010: 1). Hobessian görüşe göre ise küresel yönetişim, aktörlerin birbirleriyle savaş halinde olmadığı, anarşi ve kaos olmayan bir düzendir (J.Biersteker, 2009: 3). Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi uzmanı James Rosaneu (1921-2011) ise küresel yönetişimde karşılıklı bağımlılığı ve onun sağladığı güven ortamını ön plana çıkararak; merkezi yönetimin olmadığı küresel düzende, karar alma gücü olan sistem olarak tanımlamaktadır. Başka bir görüşe baktığımızda ise Londra merkezli Institute for Public Policy Research (IPPR) küresel yönetişim ve politik ekonomi uzmanlarından Sarah Mulley’e göre küresel yönetişim,

Küresel yönetişim uluslararası kuruluşları, normları,
fikirleri, ulus ötesi ilişkileri, uluslararası suçları,

özetle her şeyi kapsayan, ulus devletlerin, kendi ülkelerinde yaptıkları her şeyi baskın bir otorite olmaksızın uluslararası düzeyde ve etkide yapılmasıdır (Muley, 2008: 4).

Küresel yönetişimin çeşitli boyutları olmasına rağmen yoğunlaşan ulusötesi, devletlerarası, bir birleştirici özelliği vardır. Minnesota Üniversitesinden Küresel Yönetişim ve Uluslararası İlişkiler uzmanı Raymond D.Duvall'a göre bu birleştirici özellik, düzenleyici mekanizmaları gerektirmektedir. Bu mekanizmalar süreç içerisinde devletleri değil küresel yönetişimi ön plana çıkaracaktır (Duvall, 2005: 12). Birçok görüşe göre bu noktada küresel işbirliği ve küresel çıkarlar ön plana çıkarak devletlerin çıkarları önemini kaybedecektir.

Günümüzde devletlerin çıkarlarının üzerinde olan ve küresel işbirliği gerektiren evrensel sorunlar Council on Foreign Relations (CFR) 2008 Küresel Yönetişim Programına göre şu şekildedir.

1. Ulusötesi tehditler, terörizm, toplu imha silahlarının yayılması, bulaşıcı hastalıklar,
2. Çevrenin ve enerji güvenliğinin korunması,
3. Küresel ekonominin yönetimi,
4. Çatışmaların önlenmesi- karşılık verilmesi (CFR, 2008: 3)

Durham Üniversitesinden küreselleşme ve küresel yönetişim üzerine çalışmaları bulunan ve aynı zamanda Institute of Global Policy (IGP) direktörü David Held, CFR'nin ele aldığı temel sorunları da kapsayan evrensel diğer sorunları 3 grupta toplamıştır.

- a) **Gezegen ile ilgili olanlar;** Küresel ısınma, biyolojik çeşitlilik ve eko sistem kayıpları, su sıkıntısı,
- b) **İnsan yaşamının sürdürülebilirliği ile ilgili olanlar;** Yoksulluk, çatışma, bulaşıcı hastalıklar,

- c) **Evrensel yaşam kuralları ile ilgili olanlar;** Nükleer sızıntı, zehirli atıklar, düşünce özgürlüğü, fikri mülkiyet, genetik araştırma kuralları, ticaret kuralları, finansal ve vergi kuralları (Held, 2006: 15).

Küresel yönetim ilk olarak farklı ve çatışan çıkarların çözüldüğü ve ortak eylem yapılan, uzlaşma ve anlaşmayı temel alan sürdürülebilir bir işbirliği kavramı olarak ortaya çıkmıştır (Lake, 2010: 7). Günümüzde birbirinden çok uzakta olan topluluklar; kararlar ve gerçekleşen olaylar ile günümüzde birbirlerinden etkilenebilmektedirler. Daha da önemlisi küresel karşılıklı bağlılık; risk, belirsizlik ve istikrarsızlığa doğru eğilimi güçlendirmiştir (Heywood, 2011: 37). Ayrıca bulaşıcı hastalıklarında günümüzde bilgi kadar hızla yayılması, küresel terörizm tehlikesi, küresel ekonomik krizler, açlık, cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, kökten dincilik, yıkıcı doğal afetler, insan kaynaklı afetler, savaşlar, küresel ısınma, nesli tükenen canlılar ve enerji planlamaları günümüzde devletlerin veya hükümetlerin tek başlarına çözemeyecekleri sorunlar haline gelmişlerdir. Daniel Bell ünlü sözünde “Devletler küçük problemlere karşı oldukça büyük kalırken, büyük problemlere karşı ise oldukça küçük kalmaya başlamışlardır” demiştir (Yüksel, 2000: 3). Held ise toplumların gittikçe birbirine bağımlı hale geldiğini ve ortak yönetim anlayışı geliştirilmesi gerektiğini aşağıdaki sözlerle açıklamıştır;

Gittikçe birbirine bağımlı hale gelmiş dünyamızda bu küresel sorunlar tek başına bir ulus devletinin baş edeceği sorunlar olmaktan çıkmıştır. Bu sorunlar birlikte ve işbirliği gerektiren çabalarla çözülebilir. Bu çabaları dünya ülkeleri henüz yeterince göstermiş değildir. Yinede bu sorunların çözülebilmesi için genel bir uygun yönetim kapasitesine gereksinim olduğu inancı bulunmaktadır (Held, 2006: 15).

Küresel yönetim ve kriz yönetimi dünya krizlerine tarih boyunca önemli pozitif çözümler getirmiştir. Bu yöntemlerin günümüz krizlerine ve gelecekteki olası krizlere barışçıl ve sürdürülebilir çözümler getirebilmesi, dünya barışına ve dünya vatandaşlığına katkı sağlayacaktır.

Görülüyor ki hem küreselleşme süreci hem küresel yönetim süreçleri zaman içerisinde değişime uğrayarak uluslararası ilişkileri şekillendirmiştir. Temel olarak dünya politikasında 1648 Westphalia ile karşılaştınca, gücün sadece devlet elinde toplanma durumu günümüzde artık geçersizdir (Lake, 2010: 2). ‘Dünya Politikalarında Türbülans’ (Turbulence in World Politics) çalışmasının sahibi James Rosenau (1924- 2011) ya göre gücü ulus devletlerde toplayan 1648 Westphaliadan günümüze 3 parametrede değişiklik yaşanmıştır ve yaşanmaktadır (Dingerwerth, 2008: 9).

- a) Yapısal boyutta değişim,
- b) İlişkisel boyutta değişim
- c) Mikro boyutta - bireylerdeki değişim (Dingerwerth, 2008: 11).

Rosaneu’nun bu değişim açıklamasına bir benzer açıklama ise David Held tarafından yapılmıştır. Held e göre değişim dört alanda gerçekleşmektedir;

- a) Uluslararasılaşma: Uyulması gereken kanunlar ulusal boyuttan uluslararası boyuta yükselmiştir.
- b) Yetki Dağılımı: Yetki dağılımı devlet sınırlarını aşmıştır.
- c) Yönetim Normları: Yönetim ile ilgili ölçütler değişmiştir. İşlem ve süreçlerle ilgili değişiklikler olmuştur.
- d) Küresel kaynakların paylaşımı: Kaynakların kullanımı ve yönetimi yeni aktörlerin kendini göstermesiyle çeşitlenmiştir. Devlet tekelinden çıkmıştır. (Dingerwerth, 2008: 11)

Uluslararası ilişkiler alanında gerçekleşen en önemli değişim; etkili aktörlerin sayısının artması ve devletlerin yetki paylaşımına gitmesidir. Soğuk savaş sonuna kadar etkisini hissettirmeye devam eden realist görüşe göre devletler uluslararası alanda tek belirgin aktörlerdi. Bu aktörler kendi içinde birimler halinde çalışır, askeri güçleri ile kendi varlıklarını ve çıkarlarını garanti altına alırlardı. İki savaş arası dönem, İkinci Dünya Savaşı sonu ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem uluslararası alanda aktörleri çeşitlendirmiştir ve devletlerin yetki alanını kısıtlayarak

günümüz çok aktörlü uluslararası düzeni ortaya çıkarmıştır. Günümüzde uluslararası düzende aşağıdaki aktörlerden yararlanılmaktadır;

- a) Sivil Toplum Kuruluşları ; Greenpeace, Sınır Tanımayan Doktorlar vb..
- b) Uluslararası Kişiler- Kanaat Önderleri Bill Clinton, Kofi Annan vb..
- c) Uluslararası ve ulus üstü ve bölgesel organizasyonlar- BM, NATO, WTO, Avrupa Birliği vb..
- d) Uluslararası ve çok uluslu şirketler Coca Cola, Exxon Mobile, Genel Enerji vb..
- e) İletişim kanalları- Görsel medya, işitsel medya ve sosyal medya, Düşünce kuruluşları ve bağımsız denetleme kurumları- Rand, Standart & Poor vb..
- f) İş çevresi organizasyonları- Bilderberg, Davos vb..

Aktörlerin dağılımını, Rosenau Küresel Yönetişimin altı modeli olarak aşağıdaki şekilde incelemiştir.

Tablo 1: Küresel Yönetişimin Altı modeli (James N. Rosenau, 2002: s.y.)

YAPI	TEK YÖNLÜ SÜREÇLER	ÇOK YÖNLÜ SÜREÇLER
FORMAL	Yukarıdan Aşağıya Yönetişim. Ör: Devletler, çok uluslu şirketler, uluslararası organizasyonlar	Ağ Yönetişimi. Ör: Devletler, uluslararası organizasyonlar, sivil toplum kuruluşları, uluslararası sivil toplum kuruluşları, iş ortaklıkları
İNFORMAL	Aşağıdan Yukarı Yönetişim. Ör: Topluluklar, sivil toplum kuruluşları, uluslararası sivil toplum kuruluşlar	Yan Yana Yönetişim. Ör; sivil toplum kuruluşları, uluslararası sivil toplum kuruluşlar ve hükümetler
KARIŞIK	Piyasa Yönetişimi. Ör:Devletler, uluslararası organizasyonlar, elitler, piyasalar, topluluklar, çok uluslu şirketler	Möbius Bükümü Yönetişimi. Devletler, elitler, kitle, çok uluslu şirketler, uluslararası organizasyonlar, uluslararası sivil toplum kuruluşları, iş ortaklıkları

Bu ve benzer aktörler dışında uluslararası spor organizasyonları, dinler arası diyalog araçları ve Vatikan küresel yönetim aktörleri arasında sayılabilir. Özellikle Vatikan dünya üzerinde en fazla aktif üyeye sahip uluslararası organizasyon olarak kabul edilmektedir (History Channel, 2010).

Günümüzde ulusal hükümetler egemenlikleri çerçevesinde iş çevreleriyle, uluslararası kuruluşlarla, sivil toplum kuruluşlarıyla ve vatandaşlarıyla politik, ekonomik, sosyal ve güvenlik alanında güçlerini paylaşmaktadırlar (Lake, 2010: 5). Küresel yönetim ilk olarak farklı ve çatışan çıkarların çözüldüğü ve ortak eylem yapılan, uzlaşma ve anlaşmayı temel alan sürdürülebilir bir işbirliği kavramı olarak ortaya çıkmıştır (Lake, 2010: 7). Kees Van Der Pijl ‘Nomads, Empires, States’ adlı kitabında “uluslararası ilişkileri anlamak için tarihsel süreçlere bakmak ve ilişkilendirmek gerekir” demektedir (Pijl, 2007: Preface VIII). Küresel yönetimi anlamak içinde küreselleşmeyle sonuçlanan tarihsel süreç temel alınmalıdır. Küreselleşmenin küresel yönetim açısından önemli yanlarından biri insanlar arasında sınırlar ötesi ilişkilerin artmasıdır; Geleneksel sınırları umursamayan karmaşık birbirine bağlı bir ağ ortaya çıktıkça fiziksel coğrafya geçersiz bir hale gelmeye başlamıştır (Heywood, 2011: 542). Birbirinden çok uzakta olan topluluklar kararlar ve gerçekleşen olaylar ile günümüzde birbirlerinden etkilenebilmektedirler. Daha da önemlisi küresel karşılıklı bağlılık; risk, belirsizlik ve istikrarsızlığa doğru eğilimi güçlendirmiştir (Heywood, 2011: 37). Ayrıca bulaşıcı hastalıklarında günümüzde bilgi kadar hızla yayılması, küresel terörizm tehlikesi, küresel ekonomik krizler, açlık, cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, kökten dincilik, yıkıcı doğal afetler, insan kaynaklı afetler, savaşlar, küresel ısınma, nesli tükenen canlılar ve enerji planlamaları günümüzde devletlerin veya hükümetlerin tek başlarına çözemeyecekleri sorunlar haline gelmişlerdir. Bu noktada küresel işbirliği önem kazanmaktadır ve küresel yönetim kriz yönetiminde uluslar üstü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.

Küresel yönetim hükümetler arası ve hükümet dışı kurumlar dışında resmi ve gayri resmi mekanizmaları da içeren, küresel düzeyde geniş kapsamlı, dinamik ve karmaşık bir etkileşimli karar verme sürecidir (Heywood, 2011: 538). Karar verme sürecinde birçok aktörden faydalanmaktadır. Çok aktörlü bir düzen olan küresel

yönetişim kriz anlarında birçok disiplinden çeşitli aktörlerle birlikte çalışmaktadırlar. Karşılıklı ilişkiler konusunda devlet yapılarının çeşitli birimlerinde görevli olan yetkililer başka devletlerin görevlilerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarıyla, bilim insanlarıyla, finans sektörüyle ve hükümet görevlisi olmayan başka kişilerle birlikte çalışmaktadırlar.

Küresel yönetim belli kurumlarla ve aktörlerle ilişkilendirilse de temelde bir süreçtir veya süreçler bütünüdür. Basitçe söylemek gerekirse küresel yönetim merkezi bir hükümet olmaksızın küresel politikaların yönetilmesidir (Heywood, 2011: 538). Başka bir tanıma göre ise küresel yönetim kritik dönüm noktalarında, kesişim noktalarında ve kriz durumlarında ortak sorunların uluslararası düzeyde katılımlarla toplu çözümlerle yönetilmesidir (Burrows, 2010: 1). Küresel yönetim tanımlarına ek olarak Andrew Heywood küresel yönetim niteliklerini aşağıdaki şekilde açıklamıştır;

- a) **Çok Merkezlilik:** BM'nin modern küresel yönetim sistemi içerisindeki kapsayıcı rolüne rağmen küresel yönetim tekil olmaktan çok çoğuldur. Değişik konu alanlarında farklı kurumsal çerçeveler ve karar verme mekanizmaları içermektedir.
- b) **Hükümetlerarasıcılık:** Devletler ve ulusal hükümetler küresel yönetim sistemi içerisinde önemli oranda etkili olmayı sürdürmektedirler. Bu durum, uluslararası örgütlerin oy birliği ile karar verme eğilimi taşımalarına ve yürütme güçlerinin zayıf kalmasına neden olabilirler.
- c) **Farklı Aktörler:** Küresel yönetim devletler ve uluslararası örgütler ile birlikte STK'ları (NGO) çok uluslu şirketleri ve diğer ve diğer küresel sivil toplum kuruluşlarını içermektedir.
- d) **Çok Düzeyli Süreçler:** Küresel yönetim, hiçbir düzey diğerin önüne geçmeksizin değişik düzeylerdeki (belediye, vilayet, ulusal, bölgesel küresel) gruplar ve kurumlar arasındaki karşılıklı ilişkiler çerçevesinde işlemektedir.
- e) **Resmiyetten Arınma:** Küresel yönetim, resmi hukuki olarak oluşturulmuş yapılardan çok norm temelli, resmi olmayan uluslararası rejimler aracılığıyla işleme eğilimi taşımaktadır (Heywood, 2011: 542).

Tanımlarda da görüldüğü gibi disiplinler üstü bir çalışma alanı olan küresel yönetim, genel anlamda küresel aktörler arasında işbirliğini ve iletişimi sağlayarak, uluslararası istikrarı; uluslararası krizlerden, uluslararası hegemonyadan ve uluslararası anarşiden korumak adına kurgulanan küresel bir karar alma sistemi olarak tanımlayabiliriz.

1.3. Realizm –Liberaralizm Tartışmalarında İşbirliği

Uluslararası ilişkilerde en önde gelen çözümsüzlük nedenlerinin başında uluslararası alanda anarşi yaratan devletler ve uluslararası hegemonya gelmektedir. Öncelikle anarşi Yunanca kökenli bir kelime olup anlamı kuralsızlıktır. Anarşizm kavramı eleştirel ve negatif bir biçimde medeni veya kurumsallaşmış düzenin yıkılması anlamında Fransız Devrimi'nden beri kullanılmaktadır (Heywood,2011: 199). Uluslararası anarşinin kökeni de 17.yüzyıldaki Westphalia sistemine kadar uzanmaktadır ve bu dönemde başlayan ulus devlet ve realizm akımı ile kendini var etmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı ve II. Dünya savaşı öncesinde yükselişe geçmiştir ve büyük acılara neden olmuştur. (II. Dünya savaşı Milletler Cemiyetinin varlığına rağmen İtalya, Almanya ve Japonya'nın uluslararası kural tanımaz tavırları ve işgalci tutumları nedeni ile yaşanmıştır ve 45 milyon insanın yaşamını kaybetmesine neden olmuştur.) Uluslararası anarşi durumunun temeli de realistlerin uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak devleti görmesi ve başka bir otorite kabul etmemeleridir. Bu görüşe göre devletin çıkarı ve güvenliği en önemli gündem maddesidir. Uluslararası liberal görüş ise I. Dünya Savaşı öncesi anarşi ortamına karşı, savaş sonrası uluslararası barış ve güvenliği inşa etmek için ortaya çıkmıştır (Arı, 2008: 354). Uluslararası liberal görüş, realizmin aksine uluslararası ilişkilerde tek aktör olarak devleti kabul etmez. Liberal görüşe göre birey, ulusal baskı grupları, devlet, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve ulus aşırı örgütlenmeler uluslararası ilişkilerin aktörleridir. Çoğulcu liberal yaklaşımlara göre bu aktörlerin karşılıklı bağımlılık, ortak çıkar, şeffaflık ve işbirliği ile oluşturacakları evren, uluslararası anarşiye sebep olan etkenlere engel oluşturacağı düşünülmektedir. Günümüzde uluslararası örgütlerin etkin olması ve uluslararası ilişkilerin ilgi alanlarının çeşitlenmesinden dolayı I.Dünya Savaşı öncesi dönemdeki gibi bir uluslararası anarşiden bahsetmek zor olsa da, uluslararası bir otoritenin eksikliği ve

denetimsizliği günümüzde de önemli krizlere neden olmaktadır. Otorite eksikliği İngiliz filozof Thomas Hobbes'un (1588- 1679) Leviathan adlı eserinde aşağıdaki şekilde anlatılmıştır.

Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Buradan şu açıkça görülür ki, insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler. Bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır. (Hobbes, 2013: 101).

Günümüzde uluslararası anarşinin yapısı da küreselleşme gibi evrim geçirmiştir. Küreselleşme etkisi ile uluslararası ilişkilerin ilgi alanının çeşitlenmesi ile birlikte, uluslararası anarşi de kendisine yeni hareket alanı bulmuştur. Bu durumu Tayyar Arı 'Uluslararası İlişkiler Teorileri' adlı kitabında aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

XX. yüzyıldan itibaren uluslararası ilişkilerin gündeminin çeşitlenmeye başladığı; refah, modernleşme, çevre ve benzeri konuların en az güvenlik konuları kadar dış politik tutum ve tavırları etkilediği kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle, artık devletlerin dış politikalarını yönlendiren tek unsur sadece güvenlik olmaktan çıkmış, ticaret, para, göç, sağlık, çevre ve benzeri konular güvenlik konuları kadar önemli hale gelmiştir. (Arı, 2008: 356).

Uluslararası anarşi günümüzde terörizm, insan kaçakçılığı, bulaşıcı hastalıklar, uyuşturucu kaçakçılığı gibi illegal alanlar üzerinden ortaya çıkmaktadır. 'Tarihin Sonu' Teorisinin sahibi Francis Fukuyama 'Ulus İnşası' adlı çalışmasında bu konu hakkındaki görüşleri yol göstericidir. Fukuyama, günümüzün ve geleceğin en önemli sorunu olarak iyi/düztün yönetilemeyen devletleri işaret etmektedir. Soğuk Savaştan günümüze kadar görülen zayıf ya da başarısız devletler, uluslararası düzen için en önemli sorun haline gelmiştir (Fukuyama, 2012: 17). Fukuyama'ya göre, zayıf ya da başarısız devletler insan hakları ihlallerinde bulunur, insanlık felaketlerine yol açar, kitlesel göç dalgalarına sebep olur ve komşularına saldırırlar. 11 Eylül'den beri bu

tür devletler, ABD ve diğer gelişmiş ülkelere ciddi zarar verebilen uluslararası teröristleri barındırmaktadırlar (Fukuyama, 2012: 19). Bu devletler günümüz uluslararası krizlerine neden olmaktadır. Küresel yönetim organları bu tür devletler üzerine yaptırımlarını sıklaştırarak hatta manda veya geçici yönetim gibi yollara başvurarak günümüz uluslararası anarşi durumlarına kaynak oluşturan etkenlerin önlenebileceği uzmanlar tarafından dile getirilmektedir.

Uluslararası alandaki anarşinin önüne geçmenin bir diğer önemli yolu ise uluslararası karşılıklı bağımlılık, karşılıklı güven ve işbirliğini uluslararası sisteme kalıcı olarak kurmaktır. Kriz yönetiminde ve öngörü çalışmalarında kullanılan oyun teorileri uluslararası alandaki anarşiye karşı ülkeler arası, karşılıklı güven ve işbirliğinin önemini çeşitli teorilerle açıklamaktadır. Bu teoriler arasında en fazla öne çıkan iki teori ‘mahkûmun ikilemi’ teorisi ve ‘geyik avı’ teorisidir.

Mahkûmun ikilemi teorisi karşılıklı güvenin önemine odaklan bir teoridir. Bu teori iki farklı oda da birbirlerini görmeyen iki mahkûmun sorgulanmasını işlemektedir. Mahkûmun ikilemi teorisine göre bu iki mahkûm her türlü baskıya ve yanıltıcı etkene rağmen birbirlerine güvenmeye devam ederlerse serbest kalacaklardır. Tayyar Arı bu teoriyi ‘Uluslararası İlişkiler Teoriler’ adlı kitabında aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

“Oyuna göre hapisanede birlikte suç işledikleri iddiasıyla yargılanan iki mahkûmun hüküm giymesi en azından birinin konuşarak suçu işlediklerini itiraf etmesine bağlı olduğundan ayrı hücrelerde bulunan mahkûmların tek tek sorgulamaları esnasında diğerinden bir gün önce itiraf eden kişinin bir miktar para ile ödüllendirileceği ayrıca serbest bırakılacağı vaadinde bulunulurken böylece arkadaşının idam edilebilmesi için gerekli suç tutanağının oluşturulmasının sağlanmış olacağı da belirtiliyor. Ancak arkadaşı erken konuşursa aynı şey onun için söz konusu olacak ve arkadaşı ödüllendirilerek serbest kalırken kendisi mahkûm olacak. İkisi de aynı gün itiraf ederlerse idama mahkûm

olmayacaklar fakat onar yıl hapis yatacaklar. Bununla beraber ikisi de konuşmamayı tercih ederse para ödülü alamayacaklar ama ikisi de serbest kalacaklar. Her ikisine de düşünmeleri için ertesi güne kadar süre tanınır.” (Arı, 2008: 252)

Görüldüğü gibi iki mahkûm arasında karşılıklı güven olduğu zaman iki mahkûmda kazançlı çıkmaktadırlar. Uluslararası ilişkilerde de durum böyledir. Uluslararası alandaki anarşinin önüne geçilmesinin yolu devletlerarası karşılıklı güvenden ve işbirliğinden geçmektedir. Bu sayede aktörlerin hepsi kazançlı çıkabileceklerdir.

Bir diğer önemli konu olan işbirliği ile ilgili oyun teorisi ise ‘geyik avı’ teorisidir. Bu teori de, doğal ortamda ava çıkan bir gurup avcının seçimleri incelenmektedir. Avcıların önünde iki seçenek vardır, birinci seçenek işbirliği yaparak geyiği avlamaktır, ikinci seçenek ise avcının sadece kendi çıkarını düşünerek guruptan ayrı olarak tavşan avlamasıdır. Tayyar Arı bu durumu aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

Amaca ulaşılması işbirliğinin tam olarak gerçekleşmesine bağlıdır. Ancak her bir avcı tavşanla da doyabileceğinden geyiğe kurulan pusu esnasında gördüğü bir tavşanın peşine düşerek pusuyu (işbirliğini) terk ederse tek başına belki tavşanı avlayacak belki de avlayamayacak fakat bu arada geyik de avlanmamış olacaktır. Böylece işbirliğinin terk edilmesiyle ya yalnızca bireysel çıkar çok küçük şekilde tatmin edilmiş olacak (çünkü geyikten bir kişiye düşecek pay bir tavşandan çok daha fazla) ya da hem bireysel hem de ortak çıkar gerçekleşmemiş olacaktır. Oysa işbirliğine gidilseydi ortak çıkarın gerçekleştirilmesiyle bireysel çıkar da gerçekleşmiş olacaktı (Arı, 2008: 251).

Görüldüğü gibi avcılar için iki seçenek vardır. Ya bireysel çıkar için avcılarının güvenini kaybetmek ve büyük avdan pay kaybı, ya da işbirliği seçeneğini seçerek bireysel çıkarı fazlasıyla sağlayıp bir topluluğa ait olmak.

Oyun teorileri örneklerinde de görüldüğü gibi işbirliği ve ortak çıkar, bireysel çıkarlardan daha fazla kazanç sağlamaktadır. Ayrıca işbirliği ve ortak amaç gibi karşılıklı bağımlılığı destekleyen maddeler uluslararası alandaki anarşiye hareket alanı tanımayarak küresel barış ortamı hazırlamaktadır.

Uluslararası ilişkilerde bir diğer çözümsüzlük yaratan durum ise uluslararası hegemonyadır. Latince kökenli bir isim olan hegemonya TDK sözlüğüne göre ‘Bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasi varlığı veya baskısı’ anlamına gelmektedir. Andrew Heywood’a göre hegemon güç ise üstün askeri, ekonomik, ve ideolojik kaynaklara sahip olan ve bu yüzden belli bir bölgede ya da dünya çapında iradesini başkalarına empoze eden devlettir (Heywood, 2011: 539). Dünya üzerindeki devletler egemenlik açısından eşit haklara sahip olsalar da, ekonomik güç, askeri kabiliyet ve uluslararası prestij bakımından bu eşitlik söz konusu değildir. Bu durumlara örnek olarak G8, G20 zirveleri, Birleşmiş Milletler daimi üyelerinin ayrıcalıkları ve Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik ve askeri güçleri tabanlı küresel yetenekleri gösterilebilir.

Tarihten beri süregelen bir düzen ile güçlü devletler emperyalizm de dahil değişik yollarla zayıf devletler üzerinde kendi iradelerini dayatmışlardır ve dayatmaktadırlar. Realistler her zaman devletlerarasında bir hiyerarşi olduğu gerçeğinin devletler sistemine belli bir yapı kazandırdığını düşünmüşlerdir (Heywood, 2011: 539). Soğuk savaş sonrası küreselleşme dalgası ile birlikte bu durum değişmeye başlamıştır. Yönetim kavramının bir parçası olan hiyerarşi günümüzde yerini yönetim kavramından doğan heterarşiye bırakmaktadır. Daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz üzere heterarşi, kendi kendini organize eden aktörler arası ağları, örgütler arası eşgüdümü, merkezsiz çerçeve bağlamı sistemler arası döngüyü ifade etmektedir (Yüksel, 2000: 6). Küresel Yönetişim hiyerarşi yerine karşılıklı işbirliğine dayanan ortak amaç, ortak kader ve karşılıklı bağımlılık ilkeleriyle örtüşen heterarşik yapıyı ön plana çıkartarak uluslararası çözümsüzlüklerin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Küresel bir şemsiye altında kurulacak ve ortak kader birliği oluşturacak bir uluslararası yönetim dünyanın geleceğini hegemon güçlerden daha adil tasarımıyacağı düşünülmektedir. Bu duruma en büyük eleştiri günümüz hegemon güçlerinden ve ulus devlet özelliği taşıyan ülkelerden geleceği

varsayılmaktadır. Uluslararası otorite düzeyinde olacak bir uluslararası bir yönetime yapılan eleştirilere Mike Moore ‘Sınırların Olmadığı Dünya’ adlı kitabında aşağıdaki şekilde yanıt vermiştir.

İsraili Golda Meir’in bir keresinde söylediği gibi:
 ‘Uluslararası yönetim ulusların sonu anlamına gelmez, orkestranın varlığının kemanların sonu anlamına gelmediği gibi’ (Moore, 2003: 18).

Önceki bölümlerde sık sık üzerinde durduğumuz Daniel Bell’in “Devletler küçük problemlere karşı oldukça büyük kalırken, büyük problemlere karşı ise oldukça küçük kalmaya başlamışlardır” sözü 21.y.y. uluslararası ilişkilerini özetler niteliktedir. Özellikle soğuk savaş sonrası değişen uluslararası ilişkiler dengeleri uluslararası kriz, uluslararası anarşi ve uluslararası hegemonyayı taşıyamaz olmuştur. Özellikle küreselleşme ile birlikte değişen ve gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri dünya üzerindeki zaman- mekan kavramını değiştirerek sınırların ve mesafelerin önemini yitirmesine neden olmuştur. Küreselleşme sonrası gerçekleşen bu durum krizlerin çeşitlenmesine de neden olmuştur. Soğuk savaş öncesi uluslararası düzen içerisinde bölgesel olarak değerlendirilebilecek bir kriz, günümüzde adeta bir ‘kelebek etkisi’ ile bütün gezegeni sarabilmektedir. Özellikle Mesafelerin ve sınırların öneminin kaybetmesi bölgesel hatta ülkesel bir krizin küresel bir krize neden olabileceğini çok kere kanıtlamıştır. Bu duruma son örnek olarak Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleşen Ferguson olaylarını örnek vermek mümkündür.

Bölgesel krizlerin iletişim ve ulaşım teknolojileri ile tüm dünyayı etkileyebildiği bu noktada ‘Küresel Yönetişim’ yeni bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel yönetişimi, küreselleşmenin tarihin ilk insanından beri süregelen evriminin son hali olarak tanımlayabiliriz. Çalışmada görüldüğü üzere disiplinler üstü bir kavram olan küresel yönetişim, günümüzde açık kesin bir tanımı olmamakla birlikte, genel anlamda küresel aktörler arasında işbirliğini ve iletişimi sağlayarak, uluslararası istikrarı; uluslararası krizlerden, uluslararası hegemonyadan ve uluslararası anarşiden korumak adına kurgulanan küresel bir karar alma ve işbirliği sistemi olarak tanımlayabiliriz. Karşılıklı güven, işbirliği, şeffaflık, çok merkezlilik ve çok

aktörlük ilkeleriyle oluşan heterarşik bir yapıya sahip olan küresel yönetim kavramı krizlerin önlenmesinde ve dünyanın ortak geleceğinin tasarlanmasında önemli görevleri olacağı düşünülmektedir.

SONUÇ

Bu çalışma kapsamında tarih boyunca küreselleşmenin evrimi, küresel krizlerin nedenleri, kriz yönetimi, yönetim ve küreselleşme evriminin şu an için son halkası olarak tanıttığımız küresel yönetim incelenmiştir. Ayrıca küresel yönetim ve kriz yönetimi ile birlikte güncel kriz kaynakları ve iyileştirme yolları gözden geçirilmiştir. Küresel yönetim kriz ve uluslararası işbirliği ile oluşturulacak sürdürülebilir yöntemler ile var olan ve gelecekte gerçekleşebilecek olası krizlerin önüne geçilebileceği sonucuna varılmıştır.

Çalışmada, küreselleşmenin tarih süresince birçok kere ortaya çıktığı ve evrim geçirerek günümüz şeklini aldığı savunulmuştur. Küreselleşme akımları tarih boyunca dünyanın çeşitli bölgelerinde, farklı zamanlarda birçok kez ortaya çıkmış olsa da son otuz yıl içerisindeki gelişmeler küreselleşme akımlarının en etkili olanıdır. Soğuk savaşın sona ermesi, iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve uluslararası ulaşım ve taşımacılık yöntemlerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaşması, küreselleşmenin hiç olmadığı kadar hızlı bir gelişim göstermesine neden olmuştur. Küreselleşme açısından son otuz yıldaki gelişmeler dünyanın gördüğü en hızlı değişimler olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme ile birlikte devletlerarası sınırlar önemini kaybederek geçişken hale gelmiş, bilgi ve sermaye serbest dolaşım kabiliyetine ulaşmıştır. Ayrıca yoksulluk genel olarak azalmış, yaşam süresi uzamış ve toplumlar birbirlerini tanıyarak gelecekte belki de dünya vatandaşlığı diyebileceğimiz uluslararası topluma entegrasyon sürecine girmiştir. Bu süreç akıllara Büyük İskender'in doğu seferini getirmektedir. Doğu seferi sonunda ırklar karışmış yeni bir melez ırk ortaya çıkmıştır. Günümüz gelişmeleri de İskender'in Doğu seferi ile benzerlikler göstermekte ve dünya halklarını birbirleriyle tanıştırmak yeni bir melez dünya kültürünün ortaya çıkacağına işaret etmektedir.

Ne var ki, küreselleşme faydalar sağladığı gibi yeni problemleri de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme devletlerin ulusal sınırlarını aşan bir güç olduğu gibi, var olan veya küreselleşme sonrası ortaya çıkan krizlere de sınır aşan bir güç kazandırmıştır. Küreselleşme sonrasında, krizler hangi bölgede yaşanırsa yaşansın dünyanın ortak problemi haline gelmiştir. Soğuk savaş öncesi 'doğu- batı' olarak

ayrılan dünya günümüzde 'kuzey- güney' şeklinde ayrılmıştır. Kuzey, küreselleşmenin faydalarından merkantilizm dönemini hatırlatırcasına faydalanırken, güney, yoksulluk kaynaklı krizlerle iç içe yaşamaktadır. Dünyanın güney bölgesinde yaşanan krizler küreselleşmenin etkisi ile tüm bölgelere yayılmaktadır. Göç, bulaşıcı hastalıklar, insan hakları ihlalleri, terör, çatışma, eğitim, uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı ve açlık dünyayı etkileyen başlıca güney kökenli kriz oluşturabilecek tehditlerdir. Özellikle salgın hastalıkların yayılması ve terör günlük hayatı etkileyebilen sorunlardır. Soğuk savaş sonrası küreselleşme dalgası ile ulaşım teknolojilerinde gelişme ve ulaşım araçlarının çeşitlendiği ve kullanımının yaygınlaştığı görülmüştür. Bu durumun insanlığa faydası olduğu kadar zararı da olmuştur. Uluslararası taşımacılığın gelişmesi ve yaygınlaşması uyuşturucu ve silah ticaretinin denetimini zorlaştırmıştır. Daha da önemlisi uluslararası taşımacılık, insanları, hayvanları ve maddeleri taşıdığı gibi üzerlerindeki salgın hastalık mikroplarını da onlarla birlikte taşımaktadır. Bu sayede küresel salgın hastalık krizlerine neden olmaktadır. 2014 yılında Afrika kıtasında salgın haline gelen ebola hastalığının küresel bir tehlike haline geldiği ve bütün dünya havalimanlarını alarma geçirdiği görülmüştür. Soğuk savaş sonrası hızlı gelişen bir diğer alan olan iletişim ve medya teknolojileri ise bölgeleri birbirine bağlayarak uluslararası entegrasyonu sağlamada önemli bir rol edinmiştir. İletişim uluslararası toplum yaratırken, yanlış ellerin elinde bir silaha dönüşmüştür. Siber saldırılar ile çalınan bilgiler ve belgeler son yıllarda önemli uluslararası krizlere neden olabilmektedir. Son örneği 2014 yılında Kuzey Kore ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yaşanmıştır. Ayrıca iletişim teknolojilerinin gelişmesi terör örgütlerinin kendilerine geniş bir propaganda alanı bulmalarına neden olmuştur. Kökten dinci terör örgütleri internet ve sosyal medya aracılığı ile sempatizan sayılarını artırdığı ve kendilerine terörist sağladıkları 2014 Kuzey Irak gelişmelerinde görülmüştür ve süreç küresel bir krize neden olmuştur. Soğuk savaş öncesi dönemde bölgesel krizler kendi içinde günümüzde ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile küresel bir krize neden olmaktadır.

Sonuçta, dünyanın, sınırları aşan ve küresel etki yaratabilecek tehditler ile karşı karşıya olduğu görülmektedir.

Daniel Bell'in söylediği gibi “Devletler küçük problemlere karşı oldukça büyük kalırken, büyük problemlere karşı ise oldukça küçük kalmaya başlamışlardır”. Günümüzdeki kriz tehditleri ulus devletlerin bakış açılarını ve kabiliyetlerini aşmış durumdadır. Küresel ısınma, küresel ekonomik krizler, açlık, cinsel ayrımcılık, ırkçılık, kökten dincilik, yıkıcı doğal afetler, insan kaynaklı afetler, savaşlar, küresel ısınma, nesli tükenen canlılar ve enerji planlamaları tehlikeler gibi küresel krizler bir devletin kendi tasarrufuyla çözebileceği veya başedebileceği sorunlar değildir. Günümüzde bilim insanlarının ve sanatçıların dünya halklarının ortak değerleri olarak kabul edildiği gibi, ortak kader birliği çerçevesinde krizler ve krizlere neden olacak gelişmelerde dünya devletlerinin ortak sorunu olarak kabul edilebilir olmuştur.

‘Buradan baktığımızda dünyadaki sınırlar görünmüyor’ 16.03.2014 tarihinde National Geographic televizyon kanalında uzay istasyonundan yapılan canlı yayında Japon astronot Dr. Eng. Koichi Wakata uzaydan dünyaya bu şekilde seslenmiştir. Wakata'nın bu tespiti aslında gelecekle ilgili temennisi niteliğindedir. Küreselleşmenin sınırları aşan etkisi güçlü surlarla çevrili feodal krallıkların yıkıldığı dönemi hatırlatmaktadır. Nasıl ki silah teknolojisinin ilerlemesiyle kale duvarlarının bir önemi kalmadıysa günümüzdeki medya, finans, lojistik ve bilgiye ulaşım alanlarındaki gelişmeler bu alanlar için sınırların önemini azaltmıştır. Şu an için sınırların olmayacağı bir dünyayı tasarlamak faydalı bir ütopyadan ileri gidemese de, dünya başta ekonomik, “iletişim ve bilgi” alanlarında sınırları olmayan bir düzene doğru ilerlemektedir. Bu derece büyük değişimler içerisinde yaşanabilecek tehditler ve krizlerde aynı derece büyük olabileceği düşünülmektedir.

Sınırları aşabilen ve küresel etki yaratabilen krizlerin tedbirleri ortak gelecek- ortak kader çerçevesinde, sınırlar üstü bir düzen tarafından alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada karşılıklı sorumluluk, tutarlılık, eşitlik, şeffaflık, çoğulculuk, hukuka bağlılık, gibi ilkeleri ile küreselleşme evriminin son halkası olan küresel yönetim kriz yönetiminde ön plana çıkmaktadır. Heterarşik yapısı ile ortak kader, ortak amaç ve karşılıklı bağımlık çerçevesinde, küresel krizlere neden olabilecek gelişmelerin erken tespiti ve var olan krizlerin de ortak sorumluluk ile çözülmesi noktasında küresel yönetim ortak akıl olacağı düşünülmektedir.

Bütün bu nedenlerle, küreselleşmenin getirdiği faydaları arttırmak ve dünyayı krizlerden korumak adına, dünya devletleri ortak sorumluluk almalı ve işbirliği ile krizlerin önüne geçmelidir. Küresel yönetim şemsiyesi altında, küreselleşmenin risklerini yönetecek kalıcı, sürdürülebilir ve güncellenebilir çözümler geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Arı, Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri, Oyun teorileri**, 5.Baskı, Bursa, Marmara Kitap Merkezi, 2008.
- Barnett, Michael- Duvall, Raymond, **Power in Global Governance**, 1. Baskı, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.
- Bozkurt, Enver, Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansıması, **Anayasa Yargısı Dergisi**, Sayı 24, 2007.
- Burrows, Mathew, **Global Governance 2025; At a Critical Juncture**, 1. Baskı Institute for Security Studies, 2010
- Campanella, Tommasso, **Güneş Ülkesi**, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Matbaacılık, 2012.
- Cangızbay, Kadir, **Globalleşme mi, Küreselleşme mi**, Ulusal, 1, 2, Ankara, 5-12
- Cowan, Gregory Roy, **An Examination of International Crises: The Effect of Decision Maker, Stress on Crisis Management, Attributes and Outcomes in non Protracted Conflict and Protracted Conflict Crisis**, 1.Baskı, Michigan, UMI ProQuest Information and Learning Company, 2007.
- Cowen, Noel, **Küresel Tarih**, 1.Baskı, İstanbul, Akyüz Yayın Gurubu, 2004.
- Çimen, Ali, **Tarihi Değiştiren Konuşmalar**, 7.Baskı, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.
- Dingwerth, Klaus, **Global Democracy without Global Justice**, Global Governance Working Paper, Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, Institute for Enviromental Studies, 2010
- Dingwerth, Klaus, Pattberg, Philipp, **Global Governance as a Perspective on World Politics**, 12. Baskı, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 2006.

- Erol, Mehmet Seyfettin, Efeğil, Ertan, **Krizler ve Kriz Yönetimi, Temel Yaklaşımlar Aktörler, Örnek Olaylar**, 1.Baskı, Ankara, Barış Kitabevi, 2012.
- Fukuyama, Francis, **Devlet İnşası, Yirmi birinci Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni**, 1.Baskı, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2012.
- Fukuyama, Francis, **Kör Nokta, Gelecek Senaryolarını Öngörmek**, 1.Baskı, İstanbul, Profil Yayınları 2008.
- Giddens Anthony, **Modernliğin Sonuçları**, Çev: E.Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul-1997
- Gönlübol, Mehmet, **Uluslararası Politika**, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.
- Gürkan, Uluç, **The Future of International Crisis Diplomacy**, y.y., Ankara, Atılım Üniversitesi Int 417, 2010.
- Gürkan,Uluç, **Crisis Diplomacy, Cuban Missile Crises**, , y.y., Ankara, Atılım Üniversitesi Int 417, 2010.
- Hall, Rodney Bruce- Biersteker, Thomas J. , **The Emergence of Private Authority in Global Governance**, 1.Baskı, Cambridge, Cambridge University Press, 2002
- Held, David, Reframing Global Governance, **New Political Economy**, Sayı 11, 2006
- Heywood, Andrew, **Siyasi İdeolojiler**, 3. Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2011
- Heywood, Andrew, **Küresel Siyaset**, 1.Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2013.
- Hobbes, Thomas, **Leviathan**, 11. Baskı, İstanbul Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 2013.
- Lake, David A. , **Globalization and Governance**, Global Governance a Relational Contracting Approach, 1.Baskı, New York, Route Ledge Taylor and Francis Group, 2000

Laszlo, Ervin, **Küresel Bakmak, Evrensel Düşünmek**, 3. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

Massey, Joseph. Eric- Larsen, John. P., **Crisis Management in Real Time**, Journal of Promotion Management, Sayı 12, 2008

Mattelart, Armand, **Gezegensel Ütopya Tarihi, Kehanetsel Kentten Küresel Topluma**, 1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005.

McLuhan, Marshall, **Gutenberg Galaksisi, Tipografik İnsanın Oluşumu**, 3. Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 2014.

McMahon, Robert J., **Soğuk Savaş**, 1. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.

Montaigne, Michel Eyquem de, **Denemeler**, 13. Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.

Moore, Mike, **Sınırların Olmadığı Dünya, Özgürlük, Gelişim, Serbest Ticaret ve Küresel Yönetim**, 1. Baskı, İstanbul, CSA Yayın Ajansı, 2003.

Morris, Ian, **Dünyaya Neden Batı Hükmediyor? (Şimdilik)**, 2. Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2012.

Mulley, Sarah, **Global Governance, From Power To Power**, Oxfam Press, 2008.

Obama, Barack, **İnanırsak Başarıyoruz**, 1. Baskı, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2009

Özer, M. Akif, **Yönetişim Üzerine Notlar**, Sayıştay Dergisi, sayı 63, 2006.

Pfaltzgraff, Robert. L, **Crisis Management: Looking back Looking Ahead**, **The Crisis Management Conference**: Athena, 2008.

Rigel, Nurdoğan- Batuş, Gül- Yücedoğan, Güleda- Çoban, Barış, **Kadife Karanlık, 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar**, 2. Baskı İstanbul, Su Yayınevi, 2005.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih, 1918-1994 Arası**, 17. Basım İmge Kitabevi, 2008.

Sander, Oral, **Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918 ' e**, 18. Basım, İmge Kitabevi, 2008.

Steger, Manfred B, **Küreselleşme**, 2.Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2013.

Tanilli, Server, **Devlet ve Demokrasi**, 4. Baskı, İstanbul, Alkım Kitabevi, 2007.

Tanilli, Server, **Uygarlık Tarihi**, 25. Baskı, İstanbul, Alkım Kitabevi, 2008.

Thomson, Grahame - Hirst, Paul, **Küreselleşme Sorgulanıyor**, 4.Baskı, Ankara, Dost Kitabevi, 2007.

Toksöz, F, **İyi Yönetişim El Kitabı**,1.Baskı, İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı TESEV Yayınları, 2008

Tüz, Melek, **Kriz İletişimi Ve Yönetimi**, 1.Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi, Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2013.

Yüksel, Mehmet, Yönetişim Kavramı Üzerine, **Ankara Barosu Dergisi**, Sayı 3, 2000

Zhao, Hui, **Chinese Government's Role in Crisis Management**, Yüksek Lisans Tezi, University of Southern California, 2009.

Zygmunt, Bauman, **Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları**, 4.Baskı, İstanbul, Ayrıntı 2012.

Turnitin Orijinallik Raporu

KÜRESEL YÖNETİŞİM VE KRİZ YÖNETİMİ

Soner Güven tarafından

Tez Tarama (SBE tez) den

- 26-Şub-2015 11:06 EET' de işleme konu
- NUMARA: 509905065
- Kelime Sayısı: 17102

Benzerlik Endeksi

%11

Kaynağa göre Benzerlik

Internet Sources:

%10

Yayınlar:

%2

Öğrenci Ödevleri:

%4

kaynaklar:

- 1 1% match (30-Mar-2010 tarihli internet)
<http://www.tkgm.gov.tr/turkce/dosyalar/diger/icerikdetaydh329.pdf>
- 2 1% match (03-Haz-2014 tarihli internet)
<http://www.suleymanogrekci.com/sayfa/yazi/yonetisim-ustune-notlar-1.html>
- 3 < 1% match (01-Haz-2014 tarihli internet)
<http://kalkinmacilar.blogspot.com/2012/03/bolgeselyerel-kalkinma-bolgesel-gelisme.html>
- 4 < 1% match (03-Haz-2014 tarihli internet)
<http://eogrenme.anadolu.edu.tr/eKitap/ILT202U.pdf>
- 5 < 1% match (09-Eyl-2013 tarihli internet)
<http://teorivepolitika.net/index.php/okunabilir-vazilar/item/151-son-fasil-empervyalizm>
- 6 < 1% match (12-Kas-2010 tarihli internet)
http://www.kitapalemi.com/16392-gutenberg_galaksisi_tipografik_insanin_olusumu.kitap
- 7 < 1% match (26-Ara-2014 tarihli internet)
http://www.tsmmososyalbilimler.org/upload/files/SAY12/STRJK_YONT_KURUMSAL_YNTM-FEHM_%20VOLKAN.pdf
- 8 < 1% match (09-Haz-2010 tarihli internet)
http://www.mulkiyekamu.org/index.php?option=com_docman&task=doc_download&gid=26&&Itemid=68
- 9 < 1% match (12-Haz-2014 tarihli internet)
<http://sbe.gazi.edu.tr/posts/download?id=101343>
- 10 < 1% match (07-Ara-2013 tarihli internet)
<http://solplatform.biz/index.php?topic=254.0>
- 11 < 1% match (25-Mar-2012 tarihli internet)
http://www.ogretmenforum.net/mcluhan_marshall-t18475.0.html:wap2=
- 12 < 1% match (27-Ara-2013 tarihli internet)
<http://www.savaskuramlari.com/savasin-bilimsel-etudu/oyun-teorisi/>
- 13 < 1% match (24-Ara-2014 tarihli internet)
<http://www.tid.gov.tr/Makaleler/RSANAL.DOC>
- 14 < 1% match (31-Eki-2013 tarihli internet)
<http://www.okoyna.net/digerleri/228/>

- 34 < 1% match (09-Eki-2013 tarihli internet)
<http://www.tarihonline.com/k92-uluslararası-ilişkiler-ders-notlari.html>
- 35 < 1% match (19-May-2013 tarihli internet)
<http://www.genbilim.com/content/view/6016/86/>
- 36 < 1% match (15-Mar-2013 tarihli öğrenci ödevleri)
[Submitted to Bilkent University on 2013-03-15](#)
- 37 < 1% match (07-Eki-2012 tarihli internet)
<http://www.eksisozluk.com/show.asp?t=milliyet%3a7ilik>
- 38 < 1% match (yayınlar)
[Joseph Eric Massey, "Crisis Management in Real Time", Journal of Promotion Management, 07/25/2006](#)
- 39 < 1% match (22-May-2013 tarihli internet)
<http://nsgg.org/Global%20Governance%20as%20a%20Way%20of%20Balancing%20Sovereignty%20with%20Global%20Responsibility.p>
- 40 < 1% match (20-Haz-2013 tarihli internet)
<http://www.bursa.bel.tr/gundem--kadina-duyarli-butceleme-/haber/6485/>
- 41 < 1% match (03-Tem-2014 tarihli internet)
<http://daplatform.org/Icerik/Detay/1313/>
- 42 < 1% match (04-Tem-2014 tarihli internet)
<http://www.kitapsihirbazi.com/ekonomi/yonetim-organizasyon-c2123.html>
- 43 < 1% match (04-Nis-2012 tarihli öğrenci ödevleri)
[Submitted to Cleveland State University on 2012-04-04](#)
- 44 < 1% match (17-Eyl-2012 tarihli internet)
http://sites.khas.edu.tr/tez/ismailMantar_izinli.pdf
- 45 < 1% match (23-Nis-2012 tarihli internet)
<http://kdk.gov.tr/haber/kamu-diplomasi-universite-panellerinin-besincisi-basbakan-yardimcisi-bulent-arincin-katilimiyla-bursada-yapilacak/144>
- 46 < 1% match (yayınlar)
[Gündüz, Yüksel and Balçer, Aydın, "Gelecekte Okul Müdürlerinin Gerçekleştirmeleri Gereken Roller", Anadolu University Journal of Social Sciences, 2013.](#)
- 47 < 1% match (16-Tem-2012 tarihli internet)
http://mersin.mitosweb.com/browse/13993/esra_dik_tez.pdf
- 48 < 1% match (03-May-2011 tarihli internet)
http://ilef.ankara.edu.tr/fakulte/katalog_ders.php?derskatalogid=366
- 49 < 1% match (25-Nis-2010 tarihli internet)
<http://www.inkilap.info/inkilap-tarihine-giris/aydinlanma-caqi.html>
- 50 < 1% match (14-Haz-2009 tarihli internet)
<http://www.cumhuriyet.edu.tr/edergi/makale/108.pdf>
- 51 < 1% match (04-Şub-2015 tarihli internet)
<http://birimler.dpu.edu.tr/app/views/panel/ckfinder/userfiles/17/files/41.pdf>
- 52 < 1% match (yayınlar)
[GÜLMEZ, Ahmet and YARDIMCIOĞLU, Fatih, "BRICS ÜLKELERİNE GÖRE TÜRKİYE'NİN EKONOMİK BÜYÜMESİNDE ULUSAL VE YABANCI TASARRUFLARIN ETKİSİ: PANEL VERİ ANALİZİ", Cumhuriyet Üniversitesi Journal of Economics & Administrative Sciences \(JEAS\), 2013.](#)

53 < 1% match (yayınlar)
[TELLAN, Tolga. "DEVELOPMENT and COMMUNICATION". Ekonomik Yaklasim, 1999.](#)

54 < 1% match (29-Haz-2012 tarihli internet)
http://www.dersindir.net/indir/tommaso_campanella_ve_thomas_moreun_utopyalarinin_karsilastirilmasi_comparing_thomas_more_and_tr

55 < 1% match (11-Oca-2015 tarihli internet)
<http://www.sosyolojikongresi.org/ekitap/Cilt%202.pdf>

56 < 1% match (15-Nis-2012 tarihli internet)
<http://www.felsefeyat.net/2010/11/montaigne-amerikanin-bulunusu/>

57 < 1% match (26-May-2013 tarihli internet)
<http://www.yenimakale.com/globallesme-uzerine.html>

58 < 1% match (16-Eyl-2014 tarihli internet)
http://tojdac.org/tojdac/VOLUME3-ISSUE2_files/tojdac_v03i201.pdf

59 < 1% match (01-Oca-2011 tarihli internet)
<http://ilkayorhan.blogcu.com/sinema>

60 < 1% match (04-Nis-2008 tarihli internet)
http://www.ide.go.jp/English/Publish/Dp/pdf/046_hazama.pdf

61 < 1% match (04-May-2014 tarihli internet)
http://www.finanskulup.org.tr/assets/maliyefinans/87/MFY-87_Hakan_Celenk-Yilmaz_Okdemir_Bankalarda_Operasyonel_Risk_Denetimi.pdf

62 < 1% match (yayınlar)
["Saddam Hüseyin ve Bin Ladin'in Ele Geçirilmesinin Uluslararası Kamuoyuna Sunumunun Hegemonya Kavramı Kapsamında Karşılaştırılması". Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, 2012.](#)

63 < 1% match (yayınlar)
[Bevir. Encyclopedia of Governance](#)

ödev metni:

24T.C. ATILIM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
 ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI ULUSLARARASI İLİŞKİLER
 YÜKSEK LİSANS PROGRAMI KÜRESEL YÖNETİŞİM VE

KRİZ YÖNETİMİ Yüksek Lisans Tezi Soner Güven Ankara, 2015

24T.C. ATILIM ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
 ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI ULUSLARARASI İLİŞKİLER
 YÜKSEK LİSANS PROGRAMI KÜRESEL YÖNETİŞİM VE

KRİZ YÖNETİMİ

55Yüksek Lisans Tezi Soner Güven Tez Danışmanı Yrd. Doç. Dr. Mehmet Gürsan
 Şenalp Ankara,

2015 KABUL VE ONAY Soner Güven tarafından hazırlanan "Küresel Yönetişim Ve Kriz Yönetimi" başlıklı bu çalışma, ...

32tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

Başkan Danışman İkinci Danışman i

9ETİK BEYAN Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesi' ne uygun olarak hazırladığım bu tez

çalışmasını; ?

9Akademik ve etik kurallar çerçevesinde hazırladığımı, ? **Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, ? Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,**

?

9Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, Aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Soner Güven ii TEŞEKKÜR Bu çalışmanın araştırma, planlama ve yazımı aşamasında, yönlendirmeleri ve güncellemeleri ile süreç boyunca yaptığı katkılardan dolayı tez danışmanım ve hocam Yrd. Doç. Dr. M.Gürsan Şenalp'a çok teşekkür ederim. Çalışmam boyunca bilgi ve deneyimleri ile bana yol gösteren ve yüreklendiren hocam Yrd. Doç. Dr. Reşat Öztürk 'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, lisans ve lisansüstü derslerini aldığım Atılım Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünde görevli tüm hocalarım ile Yan dal branşım olan Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Bölümü hocalarıma da ayrıca teşekkür ederim. Son olarak, aileme ve dostlarıma desteklerinden dolayı teşekkür ederim. Soner Güven iii ÖZ GÜVEN, Soner. Küresel Yönetişim ve Kriz Yönetimi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2015. Bu çalışmada Küreselleşme ve Küresel Yönetişim kavramlarının Kriz Yönetimi ile ilgili betimsel ilişkisinin tarihsel, geleneksel, güncel özellikleri göz önünde bulundurularak araştırılması ve tanımlanması yapılmıştır. Çalışma kapsamında, küreselleşme olgusunun gelişimi, küresel yönetim anlayışının, günümüz ve gelecek krizler üzerindeki olası etkileri tartışılmaktadır. Küreselleşmenin etkileri olan ulus üstü krizlerin çözümü ve sürdürülebilir barış ortamının sağlanması bağlamında 'Küresel Yönetişim' kavramı çözüm sağlayıcı bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede uluslararası terörizm, açlık, küresel ısınma, ırk- cinsiyet- din, ayrımcılığı, yoksulluk, güvenlik, salgın hastalıklar, nesli tükenen canlılar gibi tehditler ile yeryüzünde meydana gelen doğal afetler veya uzaydan gelebilecek olası krizler dünyayı tehdit edebilir. Bunlar nedeni ile ortaya çıkacak sorunlara medeni ve sosyal yöntemler ile çözüm bulmada küresel yönetişimin sağlayacağı işbirliğinden yararlanmak mümkün görülmektedir. Anahtar Sözcükler Küreselleşme, küresel yönetim, kriz, kriz yönetimi iv ABSTRACT GÜVEN, Soner. Global Governance and Crises Management, Master's Thesis, Ankara, 2015. In this study, globalization and global governance terms have been examined with reference to historical, traditional and contemporary definitions of crisis management. In the framework of the study, development of globalization process, the effects of global governance concept on crises and potential results on current and future crises are discussed. For suggesting solutions to supranational crises, as the result of globalization, and sustainable peace in the world "Global governance" seems to provide remedies for many problems of various kinds. In this frame, international terrorism, hunger, global warming, race, gender, religious discrimination, poverty, security, famine, scarce animals, together with natural disasters, space threats are

63some of the dangers for the people of the

world. Future problems to arise from these dangers can be handled in social and civilian methods and in this process methods and cooperation of global governance can help greatly. Keywords Globalization, global governance, crises, crises management. v İÇİNDEKİLER ETİK

BEYAN.....	i	TEŞEKKÜR
.....	ii	ÖZ
.....	iii	ABSTRACT
.....	iv	İÇİNDEKİLER
.....	v	GİRİŞ
.....	1	1. Literatür Taraması
.....	2	2.1
Küreselleşme.....	3	1.2 Kriz Nedir
.....	6	1.3 Kriz Yönetimi
.....	6	1.4 Küresel Yönetişim
.....	7	BİRİNCİ BÖLÜM KÜRESEL YÖNETİŞİME
DOĞRU: KÜRESELLEŞMENİN EVRİMİ 1. Küresel Yönetişime Doğru: Küreselleşmenin		
Evrimi.....	13	1.1. Tarih Öncesi Dönem İ.Ö 10000- İ.Ö 3500

.....	17 1.2. Modern Öncesi Dönem İ.Ö. 3500- İ.S.
1500.....	18 1.3. Erken Modern Dönem 1500- 1750
.....	21 1.4. Modern Dönem 1750-
1970.....	27 1.5 Çağdaş Dönem 1970-...
.....	30 İKİNCİ BÖLÜM ULUSLARARASI İLİŞKİLERDE KRİZ
VE KRİZ YÖNETİMİ	1.Uluslararası İlişkilerde

22	Kriz ve Kriz Yönetimi	35	1.1.Kriz Nedir
.....	.....	35	1.2. Kriz Yönetimi
.....	.....	37	1.3.

Uluslararası İlişkilerde Kriz Yönetimi.....	39	1.4.Diplomasi ve Oyun Teorileri	41
Küresel Yönetişim	45	1.1. Küresel Yönetişim	45
Yönetişim	45	1.2. Küresel Yönetişim	49
.....	49	1.3. Realizm –Liberaralizm Tartışmalarında İşbirliği	57
SONUÇ.....	64	KAYNAKÇA	68
GİRİŞ	Bu çalışmanın amacı, 'Küreselleşme' ve 'Küresel Yönetişim' kavramlarının 'Kriz Yönetimi' ile ilgili betimsel ilişkisinin tarihsel, geleneksel, güncel nitelikleri göz önünde bulundurularak araştırılması ve sosyal açıdan tanımlanmasıdır. Araştırma sürecinde, birçok önde gelen uzmanlardan Andrew Heywood, Mike Moore, David Held, Marshal McLuhan, Manfred B. Steger, Paul Hirst, Grahame Thompson gibi isimler açısından küreselleşmenin evrimi, küresel yönetim ve kriz yönetimine yönelik tanımlar ve eleştiriler üzerinde durularak, Küresel Yönetişim kavramının krizler üzerindeki etkisi açıklanarak tartışılması da amaçlanmıştır. Küresel yönetişimi kısaca, küresel krizlere çözüm geliştiren, görünmeyen, devletler üstü bir işbirliği şemsiyesi olarak tanımlamak mümkündür. Küreselleşmenin günümüze yansıyan etkileri olarak ekonomik ve sosyal krizler ile ülkeler arası krizler önemli sorunlardır. Bu tür sorunların çözümü ve sürdürülebilir barış ortamının sağlanması bağlamında, küresel yönetim yöntemleri çözüm sağlayıcı bir çerçeve öneri olarak görülmektedir. Tarihsel süreçte, iki dünya savaşının etkilerinin iyileştirilmesi, ekonomik krizlerin çözümü, uluslararası entegrasyon problemlerinin giderilmesi ve haberleşme ulaşım gibi krizlere çözümler geliştirilmesinde etkili olan küresel yönetim şemsiyesi, günümüz ve gelecekte olası krizlerin çözümünde de önemli bir rol oynayabilecektir. Bu çerçevede uluslararası terörizm, açlık, küresel ısınma, ırk- cinsiyet- din, ayrımcılığı, yoksulluk, güvenlik, salgın hastalıklar, nesli tükenen canlılar gibi tehditler ile yeryüzünde meydana gelen doğal afetler veya uzaydan gelebilecek olası tehditler nedeni ile ortaya çıkacak sorunlara medeni ve sosyal yöntemler ile çözüm bulmada küresel yönetişimin sağlayacağı işbirliğinden yararlanmak mümkündür. Bu çalışma kapsamında, küreselleşme evrim sürecini, küresel yönetim anlayışının krizler üzerindeki etkisini, günümüz ve gelecekte olası krizler üzerindeki olası etki tartışılmaktadır. Çalışmada kullanılan yönlendirici süreçler aşağıda açıklanmıştır; Çalışmanın çerçevesini oluşturan problem cümleleri şunlardır; Küresel yönetim enstrümanları ve yöntemlerinin tarihsel süreç içinde evrimi ne olmuştur? Küresel yönetim yöntemleri günümüz dünyasında hangi tür uluslararası krizlere etkili çözüm üretmelidir? Çalışmanın tez cümlesi; Küresel yönetim ve kriz yönetimi, küresel ölçekte sürdürülebilir barış ve istikrarın sağlanması konusunda birbirini tamamlar niteliktedir. Küresel yönetim ve kriz yönetimi uygulamalarının günümüz krizlerine ve gelecekteki olası krizlere barışçıl ve sürdürülebilir çözümler getirebilmesi, dünya barışına ve dünya vatandaşlığına katkı sağlayacaktır. Bu çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Genellikle nitelik betimlemeleri, tanımlamalar, gruplamalar ve karşılaştırmalardan yararlanılmıştır. Çalışmada çoğunlukla yorumlama ve eleştirel bir bakış açısı işe koşulmuştur. Gerekli veriler güvenilir kaynaklardan alınmış ve gruplanarak yorumlanmış ve öneriler geliştirilmiştir. Bu çalışma için gerekli olan veriler, alan ile ilgili kitaplardan, süreli yayınlardan, resmi raporlardan, resmi internet sitelerinden, alan uzmanlarından elde edilmiştir. Yararlanılan yazılı- basılı kaynaklardan, süreli yayınlardan raporlardan, alan uzmanlarından elde edilen bilgilerin geçerli doğru, güncel ve güvenli olduğu varsayılmaktadır. Bu çalışma soğuk savaş sonrası küresel yönetim ve kriz yönetimi kapsamında tanımlar, kurallar, fikirler, ulus ötesi ilişkiler ile ulus devletlerin, kendi ülkelerinde çözdükleri sorunları/krizleri baskın bir otorite olmaksızın uluslararası düzeyde ve etkide sosyal ve medeni yollarla çözebilme olasılıklarının tartışılması, açıklanması ve benzer durumların geleceğe ötelenmesi ile sınırlıdır. 1. Literatür Taraması Küreselleşmenin günümüze olan etkilerinden yerel veya ülkeler arası sosyal krizlerin çözümü ve sürdürülebilir barış ortamının sağlanması bağlamında küresel yönetim kavramı çözüm sağlayıcı bir olgu olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel yönetim, küresel krizlere çözüm getiren, devletler üstü bir işbirliği ağı ya da şemsiyesi olarak kabul edilebilir. Çalışmanın bu bölümünde küreselleşme ile ilgili olarak literatür taraması sonuçları sunulmaktadır. 1.1 Küreselleşme Küreselleşmenin kesin ve net bir tanımla bulunmamakla birlikte, Kenichi Ohmae'nin ifadesi ile " sınırsız bir dünyanın, yani ulusal devlet sınırlarıyla tanımlanmış geleneksel siyasi sınırların geçirgen olma eğiliminin ortaya çıkmasıdır" (Heywood, 2011: 37). Manfred B. Stegger'in tanımına göre ise		

17küreselleşme "Dünya ölçeğindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade etmektedir

(Stegger, 2008: 33). Armand Mattelart'ın "Küresel olarak adlandırılan çağın ortaya çıkışı üstüne çağdaş övgü söylemleri, dünyayı şimdiki zamana hapseder" sözü küreselleşmeyi tarihsel bir bütünlük içinde ele almak gerektiğine vurgu yapmaktadır (Mattelart, 2005: 13). Oral Sander ise bu durumu "Tarihin ne durduğu, ne de başladığı sihirli bir nokta vardır" (Sander, 2008: 27) diyerek ifade etmiştir. Kees van der Pijl de, uluslararası ilişkileri anlatmak için tarihi süreçleri incelemek ve ilişkilendirmek gereğine dikkat çekmektedir (Van der Pijl, 2007: Preface viii). Mike Moore bu tür geri bakışlarda alışla gelmiş dışına çıkarak küreselleşmenin ilk insandan beri var olduğunu savunmaktadır. Yeni bir kavram gibi algılsa da küreselleşme insanın var olduğu zamandan günümüze kadar evrim geçirerek gelmiş ve evrimi devam eden bir süreçtir. Ayrıca Montaigne'in tanımıyla 'yenidünyalara kapı açan' (Montaigne, 1999: 89) 13.yüzyıl coğrafi keşifleri de önemli küreselleşme hareketlerindedir. Bu açıdan konuya bakıldığında küreselleşmenin zaman ve değerlerle ilgili olduğu görülebilir (Laszlo, 2004: 7). Laszlo ya göre bu açıdan bakıldığında günümüzde küreselleşme olarak tanımlanan gelişmenin pek de yeni bir şey olmadığı görülür (Laszlo, 2004: 7). Küreselleşme bu noktada dünya medeniyetinin evrim geçirerek geldiği son durum olarak incelenebilmektedir. Küreselleşme tarih boyunca önemli demir yolu makaslarından geçerek günümüzdeki halini almıştır. Evrim süreci günümüzde de gelişerek devam etmektedir. Küreselleşmenin tarihsel sürecinin sınıflandırmasını Manfred B. Stegger beş başlık altında toplamıştır (Stegger, 2008: 40). Bu başlıklar çalışma içerisinde incelenecektir. Kısaca bu başlıklar aşağıdaki şekildedir. 1.

15 **Tarih Öncesi Dönem: İÖ 10000-İÖ 3500** 2. **Modern Öncesi Dönem: İÖ 3500-İS 1500** 3. **Erken Modern Dönem: 1500- 1750** 4. **Modern Dönem: 1750- 1970** 5. **Çağdaş Dönem: 1970- Günümüz**

Tarih boyunca, Büyük İskender'den günümüze kadar bir çok entegrasyon girişimi yaşanmıştır. Bu girişimlerden en etkili ve kabul göreni ikinci dünya savaşı sonrası ekonomik entegrasyon ve günümüz küresel entegrasyonudur. Cowen, soğuk savaşın son bulması ve Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla birlikte yeni bir entegrasyon sisteminin ortaya çıkmaya başladığını vurgulamaktadır. (Cowen, 2004: 195). Bu entegrasyon biçimi ikinci dünya savaşından sonra yaşanan entegrasyonundan farklı olmuştur. Cowen a göre devletlerarası karşılıklı bağımlılığa dayanan yeni sistemin ikinci dünya savaşı sonrası düzenden ayıran en önemli farklar şunlardır; a) Uluslararası organizasyonların daha aktif rol oynamaları b) Yeni aktörlerin ortaya çıkması c) Düşman algısının değişmesi (Cowen, 2004: 197) Günümüzün ve geleceğin bir diğer en önemli sorunu olarak düşünürler iyi/düzenli yönetilemeyen devletleri işaret etmektedirler. Soğuk Savaş'tan günümüze kadar görülen

27 **zayıf ya da başarısız devletler, uluslararası düzen için en önemli sorun haline gelmiştir.**

(Fukuyama, 2012: 17). Fukuyama'ya göre,

8 **zayıf ya da başarısız devletler insan hakları ihlallerinde bulunur, insanlık felaketlerine yol açar, kitlesel göç dalgalarına sebep olur ve komşularına saldırırlar. 11 Eylül**

saldırılarından itibaren bu tür devletler ABD ve

8 **diğer gelişmiş ülkelere ciddi zarar verebilen uluslararası teröristleri barındırmaktadırlar (Fukuyama,**

2012: 19). Ayrıca insan kaçakçılığı, uyuşturucu madde kaçakçılığı, salgın hastalıklar ve diğer benzer uluslararası önemi olan sorunlara ev sahipliği yapmakta oldukları da söylenmektedir. Küresel krizlerle mücadele sadece devletlerarası krizleri değil küresel düzeni de etkileyen ve küresel krizlere neden olabilecek bütün gelişmeleri incelemeyi içermektedir. Dolayısıyla, küresel krizlerin temel nedenleri ve yol açtıkları sorunların küresel bir kriz yönetimi mekanizması ile yönetilme ihtiyacı vardır. Bu durumda, küreselleşmenin çağımızdaki evrim basamağı olarak ' küresel yönetim' ön plana çıkmaktadır. 1990 öncesi dünya üzerinde gerçekleşen krizler bölgesel etki yaratırken, günümüzde iletişim ve ulaşım alanlarındaki gelişmelerden dolayı kelebek etkisi yaratacak güce ulaşmıştır. Edwar

28 **N. Lorenz'in Kaos teorisi ile ilgili olan "Kelebek Etkisi" bir sistemin başlangıç verilerindeki küçük değişikliklerin büyük ve öngörülemez sonuçlar doğurabilmesine verilen addır (wikipedia,**

2014: web). Çağımızın tehlikesi olan olası krizlerde küresel ölçekte ortak amaç ve ortak irade ile hareket edilmedikçe krizin bütün gezegeni sarma tehlikesi öngörü çalışmaları arasındadır. Olası krizlerin önüne geçmek küresel yönetim şemsiyesi altında, krizlerin ortak amaç ve ortak irade ile küresel bir işbirliği ile erken uyarı ve önleyici çalışmalarla gerçekleştirilmesi mümkün görünmektedir. Aşağıdaki bölümlerde kriz ve küresel yönetim konuları ile ilgili görüşler incelenmektedir. 1.2 Kriz Nedir Kriz, kavram olarak birçok disiplin alanını ve insan etkinliklerini içine alan geniş bir anlam yelpazesi içerir. Kriz Latince kökenli bir kelimedir (Çelikkan, 2012: 5). Eski Yunanca'da krinein yani karar vermek ya da ayırmak anlamındadır. Bu terim 1500'lü yıllarda yüksek ateşli kişi anlamında tıp alanında kullanılmıştır (Çelikkan, 2012: 5). Bir Çin Mandarin alfabe karakterinde de kriz; hem tehlike hem de fırsat olarak sembolize edilir. Bu fikir çok önemlidir çünkü tehdit durumlarını fırsata dönüştürme olanağı olduğu gerçeğini belirtmektedir (Pfaltzgraff, 2008: 4). Uluslararası ilişkilerde ise kriz, savaş ve barış arasındaki bir dönüm noktasıdır. Bazı uzmanlara göre kriz ne barış ne de savaş durumudur. Daha çok ikisine de dönecek potansiyeli olan ve iki durumun da özelliklerini içeren durumdur (Pfaltzgraff, 2008: 4). Başka bir tanıma göre ise kriz; genelde siyasi, sosyal, ya da ekonomik işlerde, beklenmedik değişikliklere yol açan bir dengesizlik durumudur. Daha genel anlamda, kriz, olayların akışında zaman içinde doğru ya da yanlış kararlara yönelen büyük bir sorun anlamındadır (Gürkan, 2008: 6). 1.3 Kriz Yönetimi Yapılan araştırmalarda, araştırmacıların kriz yönetimini aşağıdaki şekilde tanımladığı görülmüştür:

22Kriz yönetimi, krizleri anlamak ve onlarla başa çıkmak için yürütülen faaliyetlerin bütünüdür (Tüz, 2013: web). Kriz,

yarattığı sıra dışı durum, karar vericiye ayırdığı kısa süre ve artan miktarda tehditle tanımlanırken, kriz yönetimi ise bu olağan üstü durumdan mümkün olan en az zararla kurtulmak için gerekli önlemleri alabilmektir (Çelikkan, 2007: 11).

4Kriz yönetiminin temel amacı, karşılaşılabilecek bir kriz durumuna karşı

hazır olmak, erken uyarıda bulunmak, kriz anında etkili yönetim sağlamak ve kriz sonrasında olumlu ve olumsuz sonuçları değerlendirmektir.

4Başka bir tanıma göre kriz yönetimi; krizi tahmin etme, önleme, hazırlanma, özelliklerini belirleme, iyileşme ve öğrenme mekanizmalarının planlanması, tekrar planlanması ve uygulanması gibi bir seri faaliyeti içeren bir süreçtir

(Tüz, 2013: web). Bu açıklamaların dışında Timothy Coombs kriz yönetimini "Krizle mücadele için ve krizin yarattığı zararı en aza indirmek için planlanan eylemlerdir" (Zhao, 2009: 3) şeklinde açıklamıştır. Uluç Gürkan' a göre ise kriz yönetimi, krizi fark etme, krize karşı tepki planlama, krizle yüzleşme ve krizi çözme aşamalarını içeren bir süreçler bütünüdür (Gürkan, 2008: 6). Massey ise hemen hemen tüm kriz yönetimi politikalarının bazı ortak özellikleri olduğunu söylemektedir (Massey, 2008: 6). Bu özellikler aşağıda sunulmuştur; a) Olası krizin risk denetimi, risklerin öngörülmesi b) Krizden etkilenecek tarafların tanımı c) Operasyonel süreçlerin planlanması d) Görev ve sorumlulukların belirlenmesi e) İletişim kanallarının hazırlanması f) Tüm süreçlerin değerlendirilmesi (Massey, 2008: 6) Massey 'e göre kriz yönetimi disiplinler arası çok yönlü bir kavram olmasına rağmen birçok kriz yönetimi kavramı şu anlayıştan doğmuştur; "kriz yönetiminde esas olan; hayatı, ekonomik kaynakları, itibarı ve değerli kaynakları korumak- kurtarmaktır. (Massey, 2008: 6) . Doğal afet, acil durum, savaş, kaza, isim olarak ne kullanılırsa kullanılsın, kurumların problem ortaya çıktığı andan itibaren acil olarak hareket edip önlem almaları gerekir (Zhao, 2009: 3). Karar vericiler ve strateji kuranlar olası krizler ile ilgili erken uyarı çalışmalarında bulunarak sonuçları öngörmelidirler (Gürkan, 2008: 9). 1.4 Küresel Yönetişim Son yıllarda sıkça duyulan yönetim kavramı İngilizce "governance" sözünden Türkçe 'ye çevrilmiştir. Yeni bir kavram gibi görülse de

7bazı yazarlar söz konusu terimin kökenini 17 .yüzyıla kadar

dayandırmaktadırlar (Yüksel, 2000: 3). Oxford sözlüğüne göre yönetim sözcüğü Latince dümenci veya kendi kendine çalışan tertibat anlamına gelen "gubernator" sözcüğünden gelmektedir (Biersteker, 2009: 3). Fakat birçok kaynak yönetim kelimesini 17.

7yüzyılda kullanılan ve Fransızca bir terim olan "gouvernance" terimini temel almaktadırlar

1(Yüksel, 2000: 4). Terimin olgunlaşması ise İngiltere'de olmuştur. Yönetişim, İngiliz modelinde klâsik Westminster modeline meydan okuma şeklinde

doğmuştur

(Özer, 2006: 6). Westminster Modeli üniter devletin, parlamento üstünlüğü, güçlü kabine hükümeti ve seçimler aracılığı ile yönetilmesidir. Yönetişim bu dönemde bu klasik yapıya karşı olarak ortaya çıkmıştır ve yönetimde aktörlerin çeşitlenmesini savunmuştur.

25Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise yönetim; “Resmî ve özel kuruluşlarda idari, ekonomik, politik otoritenin ortak kullanımı”

şeklinde tanımlanmaktadır.

2Devlet Planlama Teşkilatı'nın Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu raporuna göre ise yönetim; “... Merkezi otoritenin yukarıdan aşağıya doğru hakimiyetini esas alan klasik hiyerarşik yönetim anlayışı yerine, tüm toplumsal aktörlerin karşılıklı işbirliği ve uzlaşmasına dayanan, katılımcılığı ve sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkaran, saydamlığı, açıklığı, hesap verme sorumluluğunu, yetki devri ve liyakati esas alan bir anlayışı anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Toksöz, 2008: web).” Yönetişim

1BM tarafından da “bir ülkenin her düzeyindeki işlerinin yönetiminde iktisadi, siyasi ve idari otorite kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır

(Özer, 2006: 8).

18Yönetişim bu şekliyle yönetmekten kaynaklanan, ancak aynı zamanda onun çok ötesinde yer alan bir dizi aktörün ve kurumun varlığına işaret etmektedir

(Özer, 2006: 8). Yönetişim kavramı yönetim kavramından farklı olarak aktörler arası karşılıklı sorumluluk tutarlılık, eşitlik, şeffaflık, çoğulculuk, hukuka bağlılık, gibi ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkelere bağlı olarak yönetim

46yönetimden farklı olarak hiyerarşik yapı yerine heterarşik

yapıdadır.

13Heterarşi, kendi kendini organize eden aktörler arası ağları, örgütler arası eşgüdümü, merkezsiz çerçeve bağlamı sistemler arası döngüyü

ifade etmektedir (Yüksel, 2000: 4). Bu anlamda yönetim,

21kişiler arası, örgütler arası ve sistemler arası olmak üzere üç farklı düzede ortaya çıkan heterarşiyi ifade etmektedir. Bu noktada

yönetişim heterarşik yapıyla yönetimden farklı olarak işbirliğini temel alan yeni bir karar alma mekanizmasıdır. Küresel yönetim ise disiplinler üstü çok yönlü bir kavramdır. Bu nedenle tek bir tanım altında birleşmek mümkün görünmemektedir. Kees van Der Pijl'in uluslararası ilişkilerin en son biçimi olarak tanımladığı küresel yönetim, soğuk savaşın son bulması ile birlikte dikkatleri üzerine çekmeye başlamıştır. Soğuk savaş sonrası özellikle uluslararası ve ulus üstü örgütlerin sayılarının ve etkilerinin artması, Westphalian yönetim anlayışının küresel çapta değişmesi, karşılıklı bağımlılığın zorunlu hale gelmesi, iletişim, ulaşım ve ticari faaliyetlerin ulusal sınırları aşması gibi gelişmeler, küresel yönetim kavramının dikkat çekmesine ve uluslararası zeminde tartışılmasına etki etmiştir. 1990'dan itibaren ise dünya politikası literatüründe köklü değişiklikler yaşanmıştır. James Rosenau' a göre bu dönem 'türbülans' dönemidir (Dingwerth, 2008: 2). Jürgen Habermas'a göre ise dünya politik arenası artık eskisi gibi değildir. Bu nedenle daha önce doğru kabul edilen uluslararası gerçekler değişmiş tanımlar farklılaşmıştır ve küresel yönetim kendine uluslararası alanda yer bulmaya başlamıştır (Dingwerth, 2008: 3). Görülüyor ki, hem küreselleşme süreci hem küresel yönetim süreçleri zaman içerisinde değişime uğrayarak uluslararası ilişkileri şekillendirmiştir. Temel olarak dünya politikasında 1648 Westphalia ile

karşılaştırınca, gücün sadece devlet elinde toplanma durumu günümüzde artık geçersizdir (Lake, 2010: 2). James Rosenau ya göre Westphalia'dan günümüze üç parametrede değişiklik yaşanmıştır ve yaşanmaktadır (Dingwerth, 2008: 4); a) Yapısal boyutta değişim, b) İlişkisel boyutta değişim c) Mikro boyutta - bireylerdeki değişim (Dingwerth, 2008: 4) Bir benzer açıklama ise David Held tarafından yapılmıştır. Held e göre değişim dört alanda gerçekleşmektedir; a) Uluslararasılaşma: Uyumlanması gereken kanunlar ulusal boyuttan uluslararası boyuta yükselmiştir. b) Yetki Dağılımı: Yetki dağılımı devlet sınırlarını aşmıştır. c) Yönetim Normları: Yönetim ile ilgili kriterler değişip işlem ve süreçlerle ilgili değişiklikler olmuştur. d) Küresel kaynakların paylaşımı: Kaynakların kullanımı ve yönetimi yeni aktörlerin kendini göstermesiyle çeşitlenmiştir. Devlet tekelinden çıkmıştır (Dingwerth, 2008: 8). Küresel yönetim ilk olarak farklı ve çatışan çıkarların çözüldüğü ve ortak eylem yapılan, uzlaşma ve anlaşmayı temel alan sürdürülebilir bir işbirliği kavramı olarak ortaya çıkmıştır (Lake, 2010: 5). Günümüzde birbirinden çok uzakta olan topluluklar; kararlar ve gerçekleşen olaylar ile günümüzde birbirlerinden etkilenebilmektedirler. Daha da önemlisi küresel karşılıklı bağlılık; risk, belirsizlik ve istikrarsızlığa doğru eğilimi güçlendirmiştir (Heywood, 2011: 37). Ayrıca bulaşıcı hastalıklarında günümüzde bilgi kadar hızla yayılması, küresel terörizm tehlikesi, küresel ekonomik krizler, açlık, cinsel ayrımcılık, ırkçılık, kökten dincilik, yıkıcı doğal afetler, insan kaynaklı afetler, savaşlar, küresel ısınma, nesli tükenen canlılar, enerji planlamaları ve uzaydan gelebilecek tehlikeler günümüzde devletlerin veya hükümetlerin tek başlarına çözemeyecekleri sorunlar haline gelmişlerdir. Council on Foreign Relations 2008 Küresel Yönetişim Programına göre küresel işbirliği gerektiren evrensel sorunlar şu şekildedir 1. Ulus ötesi tehditler, terörizm, toplu imha silahlarının yayılması, bulaşıcı hastalıklar, 2. Çevrenin ve enerji güvenliğinin korunması, 3. Küresel ekonominin yönetimi, 4. Çatışmaların önlenmesi- karşılık verilmesi (CFR, 2008: 1) Bu temel sorunların dışında Held evrensel diğer sorunların aşağıda belirtilen 3 grupta toplanabildiğini belirtmiştir; a) Gezegen ile ilgili olanlar; Küresel ısınma, biyolojik çeşitlilik ve eko sistem kayıpları, su sıkıntısı, b) İnsan yaşamının sürdürülebilirliği ile ilgili olanlar; Yoksulluk, çatışma, bulaşıcı hastalıklar, c) Evrensel yaşam kuralları ile ilgili olanlar; Nükleer sızıntı, zehirli atıklar, düşünce özgürlüğü, fikri mülkiyet, genetik araştırma kuralları, ticaret kuralları, finansal ve vergi kuralları. (Held, 2006: 8). Daniel Bell, ünlü sözünde "Devletler küçük problemlere karşı oldukça büyük kalırken, büyük problemlere karşı ise oldukça küçük kalmaya başlamışlardır" demiştir (Yüksel, 2000: 6). Gittikçe birbirine bağımlı hale gelmiş dünyamızda bu küresel sorunlar tek başına bir ulus devletin baş edeceği sorunlar olmaktan çıkmıştır. Bu sorunlar, birlikte ve işbirliği gerektiren çabalarla çözülebilir. Bu çabaları dünya ülkeleri henüz yeterince sergilemiş görünmüyor. (Held, 2006: 12). Yine de bu sorunların çözülebilmesi için genel bir uygun yönetim kapasitesine gereksinim olduğu inancı bulunmaktadır (Held, 2006: 12). Küresel yönetişimin çeşitli boyutları olmasına rağmen yoğunlaşan ulus ötesi, devletlerarası, birleştirici özelliği vardır. Bu birleştirici özellik, düzenleyici mekanizmaları gerektirmektedir. Bu mekanizmaları devletsel değerleri değil küresel yönetişimi ön plana çıkarır (Duvall, 2005: 11). Bu noktada küresel işbirliği önem kazanmaktadır ve küresel yönetişim makro düzeyde ele alınıp kriz yönetiminde uluslar üstü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. "Küresel Yönetişim" günümüzde bir çalışma konusu olmaktan çok bir çalışma alanı biçimine girmiştir. Belli kurumlarla ve aktörlerle ilişkilendirilse de bir temelde bir süreç veya süreçler bütünüdür. Basitçe söylemek gerekirse, küresel yönetişim, merkezi bir hükümet olmaksızın küresel politikaların yönetilmesidir (Heywood, 2011: 541). Başka bir tanıma göre ise küresel yönetişim, kritik dönüm noktalarında, kesişim noktalarında ve kriz durumlarında ortak sorunların uluslararası düzeyde katılımlarla toplu çözümlerle yönetilmesidir (Burrows, 2010: 1). Hobessian görüşe göre ise küresel yönetişim aktörlerin birbirleriyle savaş halinde olmadığı, anarşi ve kaos olmayan bir düzendir (Biersteker, 2009: 3). James Rosaneu ise küresel yönetişimde karşılıklı bağımlılığı ve onun sağladığı güven ortamını ön plana çıkararak, merkezi yönetimin olmadığı küresel düzende, karar alma gücü olan sistem olarak tanımlamaktadır. Başka bir görüşe baktığımızda ise küresel yönetişim uluslararası kuruluşları, normları, fikirleri, ulus ötesi ilişkileri, uluslararası suçları, özette her şeyi kapsayan, ulus devletlerin, kendi ülkelerinde yaptıkları her şeyi baskın bir otorite olmaksızın uluslararası düzeyde ve etkili yapılmasıdır (Muley, 2008: 4). Tanımlarda da görüldüğü üzere, disiplinler üstü bir kavram olan küresel yönetişim'i, uluslararası istikrarı, aktörler arasında işbirliğini ve iletişimi sağlayarak küreselleşmenin de üzerinde herkesin anlaştığı net bir tanımını yapmak kolay değildir. Örneğin hiper küreselciler diye adlandırabileceğimiz bir gurubun önde gelen isimlerinden Kenichi Ohmae'nin ifadesi ile Küreselleşme sınırsız bir dünyanın, yani ulusal devlet sınırlarıyla tanımlanmış geleneksel siyasi sınırların geçirgen olma eğiliminin ortaya çıkmasıdır (Heywood, 2011: 37). Diğer yandan Hawaii Üniversitesi'nden, küresel çalışmalarıyla bilinen Manfred B. Stegger'in tanımına

17göre küreselleşme "dünya ölçeğindeki toplumsal karşılıklı bağımlılıkları ve mübadeleleri meydana getiren, çoğaltan, yaygınlaştıran ve yoğunlaştıran toplumsal süreçlerin çok boyutlu kümesini ifade etmektedir"

(Stegger, 2008: 33). Benzer bir açıklamayı İngiliz, toplum bilimci Anthony Giddens'dan alabiliriz. Giddens

aynı olguya zaman mekan sıkışması tabirini kullanarak yaklaşır. Giddens'a göre teknolojinin özellikle iletişim ve ulaşım alanında gelişmesi zaman ve mekânı sıkıştırarak yaşamı hızlandırmış ve küreselleşmeyi ortaya çıkartmıştır (Giddens, 1991: 32). Gutenberg Galaksisi isimli çalışması ile tanınan Kanadalı iletişim kuramcısı Marshall McLuhan bu fikri desteklemektedir ve iletişim teknolojisindeki gelişmelerin dünyayı küresel bir köy haline getirdiğini savunmaktadır. McLuhan'a göre;

6 Kesin olan bir şey var. O da, elektromanyetik keşiflerin, bütün insanı ilişkilerde eşzamanlı "alan"ı yeniden yaratmış olduğudur; öyle ki, insan ailesi artık 'küresel bir köy' şartları altında yaşamaktadır.

Yeni elektronik karşılıklı bağımlılık, dünyayı küresel bir köy imgesinde yeniden yaratır (McLuhan, 2013: 48). Postmodern sosyoloji ve felsefe kuramcısı Zygmunt Bauman'a göre ise çağımızın popüler kavramlarından biri olarak, küreselleşmede diğer bütün popüler kavramlarla benzer bir kaderi paylaşır. Öyle ki bu kavramlar açıkladıklarını iddia ettikleri deneyimler ne kadar çok olursa kavramların kendileri o kadar bulanıklaşırlar (Bauman, 2012: 8). Kadir Cangızbay'ın deyişiyle "yekun olarak global, her şeyi kapsar. Mantıktaki tabiriyle kapsamı sonsuz, dolayısıyla içlemi de sıfırdır" (Cangızbay, 1996: 5). Diğer bir taraftan bakıldığında ise küreselleşmenin yeni bir kavram olmadığını düşünen ciddi bir kesim vardır. Macar sistem teorisyeni ve felsefeci Ervin Laszlo Küresel Bakmak Evrensel Düşünmek adlı çalışmasında; günümüzde küreselleşme olarak tanımlanan gelişmenin pek de yeni bir şey olmadığı görüşündedir. Laszlo'ya göre Örneğin Emeric de Vattel'in 18. yüzyılda modern Avrupa devletler sistemi ve uluslararası ilişkiler hakkındaki gözlemi, o zaman tıpkı bugünkü küreselleşme söylemini andıran betimlemelere yol açmıştır. Yazar, Avrupa devletlerinin eskiden olduğu gibi birbirleriyle ilgilenmeyen dağınık parçacıklar olmaktan çıktıklarını, sürekli görüş-meler ve ortak usuller geliştirdiklerini, hatta modern Avrupa'nın, üyeleri bağımsız olmakla birlikte, bütüncül çıkarlar için çaba gösteren bir tek cumhuriyet olduklarını anlatmaktadır (Laszlo, 2004: 7) Küreselleşme literatüründe kendilerini "kuşkucular" olarak tanımlayabileceğimiz Paul Hirst ve Grahame Thompson Küreselleşme Sorguluyor adlı çalışmalarında küreselleşmenin yeni bir kavram olmadığını savunmaktadır. Yazarlara göre küreselleşme uluslararası ekonomi temelinde ele alınırsa, hiç de yeni bir kavram olmadığı anlaşılır. Hirst ve Thompson görüşlerini şöyle açıklıyor:

5 Eğer küreselleşmeyi, ülkeler arasında büyük ve artan bir ticaret akışı ile sermaye yatırımının gerçekleştiği açık bir uluslararası ekonomi diye yorumlarsak bu sorunun cevabı kesinlikle olumsuzdur. Gerçek anlamda bütünleşmiş bir dünya ticaret sistemi on dokuzuncu yüzyılın ikinci yarısında oluşturulduğu için, uluslararası ekonominin karmaşık bir görelilik açıklık-kapalılık hikâyesi vardır. Denizaltı telgraf kabloları 1860'lardan beri kıtalararası piyasaları birbirine bağlamaktadır. Binlerce mil uzaklıktaki yerlerle günlük ticareti ve fiyat belirlemeyi olanaklı kılan bu kablolar, günümüz elektronik ticaretinden daha büyük bir yenikti (Hirst ve

Thompson, 2007: 8). Benzer bir görüş Dünya Ticaret Örgütü'nün 1999 ve 2002 yılları arasında başkanlığını üstlenmiş olan Yeni Zelandalı devlet adamı Mike Moore tarafından dile getirilmektedir. Moore, Sınırların Olmadığı Dünya adlı çalışmasında küreselleşmenin ilk çağlardan beri var olduğunu savunmaktadır Yazara göre: Küreselleşme, insanların ağaçlardan inip mağara- lardan dışarı çıkmasıyla ve toplayarak, avlanarak, eşya ve fikirlerini değiş tokuş ederek yaşamını düzenlemesiyle başlamış bir süreçtir, bir politika değildir. Bugün büyük ölçüde teknoloji tarafından yönlendirilen birçok etkenin ivme kazanması sonucu, uluslararası entegrasyonun hızlanmasıdır (Moore, 2003: 20). Bu yazarlara göre küreselleşme denilen, yeni ve popüler bir kavram olarak özellikle Sovyetler Birliği'nin yıkılışından sonra karşımıza çıkan bu olgu aslında insanlık tarihi ile yaşıt bir eğilim olarak daima var olmuştur. Küreselleşmenin tarihçesini değerlendiren sanayi devrimi sonrası dönem ve 1970 sonrası dönem değerlendirmeleri ön planda olmasına rağmen, küreselleşme tarihi için daha geniş bir değerlendirme gereklidir. Örnek olarak imparatorlukların ve özellikle Hristiyan ve İslam dinlerinin ortaya çıkışı kendi içlerinde birer küreselleşme hareketi olarak değerlendirmek mümkündür. Ayrıca dünya hâkimiyeti temelli İskender'in Hindistan seferi ve oluşturduğu melez toplumu, Doğu Asya cihan hâkimiyeti fetih felsefelerini, haçlı seferlerini, cihat seferlerini de küreselleşmenin tartışma konusu içinde değerlendirmek mümkündür. Ayrıca Montaigne'in tabiriyle yeni dünyalara kapı açan (Montaigne, 1999: 89) 13. Yüzyılda başlayan coğrafi keşifler de önemli küreselleşme hareketlerindedir. Hollandalı Marksist küresel siyasal iktisatçı Kees van der Pijl ise uluslararası ilişkileri anlamak için tarihi süreçleri incelemek ve ilişkilendirmek gereğine dikkat çekmektedir (Van der Pijl, 2007: Önsöz viii). İletişim, medya ve kültürler üzerine çalışmaları olan Belçikalı sosyolog Armand Mattelart, benzer şekilde küreselleşmeyi tarihsel bir bütünlük içinde ele almak gerektiğine vurgu yapmaktadır. Mattelart, Kehanetsel Kentten Küresel Topluma adlı çalışmasında küreselleşmeyi tarihsel bütünlük içinde incelemek gerektiğini aşağıdaki sözleriyle belirtmiştir. Küresel olarak adlandırılan çağın ortaya çıkışı ve bunun üstüne yapılan çağdaş övgü söylemleri, dünyayı şimdiki zamana hapseder (Mattelart, 2005: 13). Tanımlardan da göreceğimiz üzere ortak bir küreselleşme tanımı bulunmamaktadır. Bunun en önemli sebeplerinden biri olarak, küreselleşmenin ekonomik, sosyolojik, politik her alanı ilgilendiren, sınırsız, gelişmeler karşısında esnek ve devam eden bir süreç olması kesin bir

tanımının yapılmasını zorlaştırmaktadır. Özetle küreselleşmeyi, sürekli evrim geçirmekte olan, dünya üzerinde birçok kez var olmuş, yapay sınırları görmezden gelerek, ekonomik, sosyolojik, politik ve teknolojik gelişmeler ışığında ortak kültür ortak ekonomi ortak akılda buluşarak, ortak dünya medeniyeti yaratma süreci olarak tanımlamak mümkündür. Küreselleşme bu noktada dünya medeniyetinin evrim geçirek geldiği son durum olarak incelenebilmektedir. Küreselleşme tarih boyunca önemli demir yolu makaslarından geçerek günümüzdeki halini almıştır ve süreç günümüzde de gelişerek devam etmektedir. Küreselleşmenin tarihsel sürecinin sınıflandırmasını Manfred B. Stegger beş başlık altında toplamıştır (Steger, 2008: 40); 1.

15Tarih Öncesi DönemİÖ 10000-İÖ 3500 2. Modern Öncesi DönemİÖ 3500-İS 1500 3. Erken Modern Dönem 1500- 1750 4. Modern Dönem 1750- 1970 5. Çağdaş Dönem 1970- Günümüz

1.1. Tarih Öncesi Dönem İ.Ö 10000- İ.Ö 3500 Tarihin ne durduğu ne de başladığı sihirli bir nokta vardır (Sander, 2008: 27). Bu sebeple küreselleşme tarihi şu tarihte başlamıştır veya şu olayla başlamıştır demek yerine, tarih süresince gelişen olaylar bütünüdür demek ve küresel evrim sürecinin doğal sonucudur demek daha doğru olur. Küreselleşme sürecinin doğal evriminden, ilkleri yapmış her insan ve her toplum zincirin bir parçası olarak pay sahibidir diyebiliriz. Küreselleşmenin en önemli basamaklarından biri olarak kabul gören insanlığın bütün dünyaya yayılma süreci, 12000 yıl öncesine denk gelmektedir. Küçük avcı ve toplayıcı grupların Bering Boğazından geçerek Kuzey Amerika ve Güney Amerika'ya ulaşmasıyla insanlığın küresel yayılması sağlanmıştır. Küreselleşmenin bu erken döneminde dünya üzerine yayılmış olan binlerce avcı ve toplayıcı grubu arasındaki ilişki coğrafi olarak sınırlı ve çoğu kez de rastlantısal gelişmelere bağlıydı (Steger, 2008: 40). İnsanların bu dönemde nehir, göl ve deniz kenarlarına yerleşmeleri, üretime başlamaları ve hayvan evcilleştirmeleriyle birlikte yaşam biçimleri değişmiştir. Özellikle üretim kabiliyetine erişilmesi nüfusun artmasına ve kalıcı köylerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum göçebe şekilde avcılık ve toplayıcılıkla, uğraşan dağınık, anaerkil yapıların güçsüzleşmesine neden olmuştur. Buna karşılık üretim fazlasına sahip, yer değiştirme ile vakit kaybetmeyen düzenli ataerkil yerleşik yapılar tarihte yerlerini almışlardır. Tarım hayatına geçen toplumlar eşitlikçi göçebe hayatından, işbölümü ve çeşitli toplum tabakaları olan yerleşik hayata geçmişlerdir. Yerleşik hayatta ilk kez yiyecek üretimine katılmayan ama uygarlık gelişimine katkıda bulunan gruplar ortaya çıkmıştır. Bu gruplardan biri, yaratıcı enerjilerini, güçlü demir aletler, değerli madenlerden güzel süslemeler, karmaşık sulama kanalları, gelişmiş toprak eşya ve sepetler ve anıtsal yapılar gibi yeni teknolojilerin bulunmasına yönelten, tam zamanlı çalışan zanaatkârlardan oluşuyordu (Steger, 2008: 43). Diğer grup daha sonraları şiddet araçlarının yönetenlerin elinde tekelleşmesinde, merkezi devletin gelişmesi ve varlığını sürdürmesi için gerekli yiyecek fazlasının hesabının tutulmasında hesabının tutulmasında, yeni toprakların ele geçirilmesinde, kalıcı ticaret güzergâhlarının oluşturulmasında ve uzaktaki bölgelerin sistematik biçimde keşfinde anahtar rol oynayacak olan profesyonel askerlerden ve bürokratlardan oluşmaktaydı (Steger, 2008: 43). Gelişmişlik düzeyi ve coğrafi koşullardan dolayı bu dönemdeki küresel etkileşim sınırlı düzeydedir. Uzun mesafeli etkileşimler mitolojik bilgiler ile sınırlıdır. 1.2. Modern Öncesi Dönem İ.Ö. 3500- İ.S. 1500 Modern öncesi dönem uygarlıkların ortaya çıktığı dönemdir. 'Uygarlık Tarihi' kitabının yazarı, anayasa profesörü, Server Tanilli (1931-2011)' nin tanımına göre, Uygarlık,

26bir halkı başka halklardan ayıran, onun özgün yanını ortaya koyan, yaşayış biçimlerinin kullanılan aletlerin, çalışma biçim ve yöntem-lerinin, inançların, düşünsel ve sanatsal faaliyetle-rinin ve siyasal ve sosyal örgütlenme biçimlerinin

bütünüdür (Tanilli, 2008: 13). Bu dönemde coğrafi koşulların etkisi ile din, dil, ırk, üretim tarzı, teknoloji ve toplumsal hayat açısından dünya toplumları arasında farklı gelişmeler ortaya çıkmaya başlamıştır. Coğrafi ve iklimsel koşullardan dolayı ihtiyaçların farklılaşması, kendine özgü bölgesel uygarlıkların doğmasına neden olmuştur. Farklı uygarlıkların doğmasındaki önemli nedenler arasında aşağıdaki nedenleri sayabiliriz; ? ? ? İklim değişimlerin sona ermesi, Ateşin kontrol edilmesi, Su kaynaklarına yakın alanlarda yerleşim kurulması ve suyun yönlen- dirilebilmesi, ? ? ? ? Tarım alanlarının kontrolü, Coğrafi koşullara uygun üretilen ürünlerin özgün yemek kültürü oluşturmaları, Yapı inşasında kullanılan hammaddelerin özgün mimari yapılar oluşturmaları, Coğrafi koşullara uygun bölgesel dinler ortaya çıkması. İlk uygarlıklar su kaynakları yakınlarında, verimli tarım alanlarının üzerinde ve ulaşım koşulları elverişli olan bölgelerde kurulmuştur. Kuzey Afrika'da Mısır, Doğu Akdeniz ve Anadolu'da Akdeniz uygarlıkları, Asya'da Çin, Hindistan ve Mezopotamya uygarlıkları, Orta Amerika'da Aztek, Maya uygarlıkları, Güney Amerika'da İnka uygarlığı ilk ortaya çıkan uygarlıklardır. İ.Ö. 3500 ile İ.Ö. 2000 yılları arasında Mısır, Mezopotamya ve Çin'de yazının bulunması ve tekerleğin icadı küreselleşme sürecinin önemli noktalarından biridir. Tekerlek, insanların ve malların daha hızlı ve daha verimli şekilde taşınmasına olanak veren, hayvanlarla çekilen arabalar ve kalıcı yollar gibi çok önemli altyapı buluşlarını teşvik etmiştir (Stegger, 2008: 44). Yazının bulunması, düşünce ve buluşların yayılmasına ek olarak, karmaşık toplumsal faaliyetlerin koordinasyonunu da büyük ölçüde kolaylaştırmış ve böylece büyük devletlerin ortaya çıkmasına yardımcı olmuştur (Stegger, 2008: 44). Günümüzde dahi, tekerlek ve yazının uzantısı olan buluşlar insan yaşamının en önemli yardımcılarındandır. Modern öncesi dönem, uygarlıkların ortaya çıktığı, geliştiği ve

imparatorluklara dönüştüğü dönemdir. Bu nedenle bu dönem "İmparatorluklar Dönemi" olarak da kabul edilmektedir. Mısır Firavunluğu, Hitit Krallığı, Pers İmparatorluğu, Makedonya İmparatorluğu, Aztek, İnka, Maya İmparatorlukları, Roma İmparatorluğu, Hint İmparatorlukları, Bizans İmparatorlukları, İslam Sultanlıkları, Kutsal Roma İmparatorluğu ve Osmanlı İmparatorluğu bu dönemde ortaya çıkmışlardır. Modern öncesi dönem içerisinde kendini gösteren uygarlıklar arasında haberleşme, bilginin serbest dolaşımı, ticaret gibi toplumları birbirine yakınlaştıran gelişmeler sınırlı olsa da küreselleşme bu dönemde de kendine bir yol açabilmiştir. Dönem içerisindeki uygarlıklar arasında olumlu-olumsuz etkileşimler daha çok savaşlarla ve ticaret yoluyla olsa da küreselleşmeye önemli katkıda bulunmuştur. Toplumlar bu sayede farklı kültürleri, icatları, dinleri ve hatta hastalıkları tanımışlardır. Steger bu durumu "Küreselleşme Tarihi" adlı çalışmasında aşağıdaki şekilde açıklamıştır. Bu imparatorlukların hepsi, uzun mesafelerdeki iletişimin çoğalmasını ve yayılmasını, kültürün, teknolojinin, malların ve hastalıkların mübadelesini teşvik etmişlerdir (Stegger, 2008: 48). Uygarlık dönemi toplumları ile ilgili bir diğer tespit ise Stanford Üniversitesi'nden antikçağ tarihçisi Ian Morris tarafından yapılmıştır. Morris, Dünyaya Neden Batı Hükmediyor adlı çalışmasında Baharat Yolu, İpek yolu, Kral Yolu ve coğrafi keşiflerin açtığı yeni ticaret yollarının küreselleşmeye olan etkisini aşağıdaki sözleriyle ifade etmiştir. Göçmenler, mikroplar, fikirler ve icatlar bu anayollar üzerinden hızla gidip gelerek, gelişme ve çöküşün bağlantılı ritminde Doğu ile Batı'yı bir araya getir- miştir (Morris, 2012: 445). Ayrıca Kavimler göçü, Atilla'nın Avrupa seferi, Makedonya Kralı Büyük İskender'in Hindistan seferi, Moğol İstilaları, gibi gelişmelerin modern öncesi dönemde toplumlar arası etkileşimi arttırarak, küreselleşme sürecine dönemin şartları içerisinde önemli katkılar sağladığı düşünülebilir. 1.3. Erken Modern Dönem 1500- 1750 Erken Modern Dönem incelemesine geçmeden önce üstünde durulması gereken önemli konulardan bir tanesi de pusula, barut ve matbaanın Avrupa'da geliştirilmesinden önceki dönemdir. 10. yüzyıl ile birlikte Avrupa'daki gelişmeler Batı'nın dünya üzerinde üstünlüğü ele geçirmesinde önemli rol oynamıştır. Batının dünya üstünlüğünün ilk adımları 11. yüzyılda ortaya çıkmıştır. İnsanoğlunun yeryüzündeki yaşamını tüm yönleriyle etkileyen ve belki de gerçekten "devrim" diye nitelendirilebilecek en önemli iki gelişme tarım ve endüstrinin bulunuşudur (Sander, 2008: 29). Avrupa bu iki olguya da öncülük etmiştir. Her ne kadar üstünlüğün tarıma dayalı olduğu modern öncesi Mezopotamya döneminde Avrupa geri kalmış olsa da, 10. yüzyıldan itibaren mevcut farkı hızla kapatarak tarımda dahi öne geçmiştir. Bu durumu Oral Sander aşağıdaki şekilde açıklamıştır. Batı uygarlığının temellerinin atıldığı 10. yüzyıldaki en önemli gelişmelerden biri ağır sabanın bulunmasıdır. Bu sayede yağışlı olan Avrupa düzlüklerinin drenaj sorunu çözülmüştür. Ayrıca sabanın çekilmesinde hayvan gücünden faydalanmada tarımın gelişimine katkı sağlamıştır.

14Hayvan gücüyle çalışan saban veürünlerin öğütülmesi için rüzgar gücünün kullanılması Kuzey Avrupa düzlüklerinde gıda maddelerinin hızla artmasına ve bu da doğal olarak nüfusun birikmesine yol açmıştır

(Sander, 2008: 70). Bu gelişmeler tarım alanlarının genişlemesini de beraberinde getirmiştir.

14Tarım alanlarının genişlemesiyle ortaya çıkan ürün fazlası, eski Akdeniz uygarlık merkezlerini çok aşacak olan Batı zenginliğinin, gücünün ve kültürünün temeli olacaktır

(Sander, 2008: 71). Avrupa'da tarımın güçlenmesi ve köylülerin zenginleşmesi ile birlikte, köylülerden alınan vergilerle profesyonel ordular kurulmuştur. Zırhlı süvariler olan şövalye birlikleri ile desteklenmiş olan Avrupa orduları Asya tipi askeri kuvvetlere karşı büyük avantaj sağlamıştır. Ayrıca Avrupa askeri gücünün fark yaratmasının bir başka nedeni ise üzeninin bulunmuş olmasıdır. Bu küçük ve ilk bakışta önemsiz gibi görünen aygıt, tüm savaş tarihini değiştirmiştir (Sander, 2008: 72). Avrupa bu gelişmelerle birlikte, Asya kökenli istilalardan korunarak yerel güvenlik sağlanmış, feodalizmin gelişmesi sağlanmış ve kendi ekonomik, siyasal ve kültürel gelişmelerine odaklanabilmiştir. Avrupa'da yerel güvenliğin kontrolü ticaret ve ticaretin sağladığı küresel etkileşimi beraberinde getirmiştir. Yerel güvenliğin sağlanması ve tarım devrimi kentlerin nüfuslarının artmasına, kent sayısının artmasına ve ticaretin gelişmesine yol açmıştır. Oral Sander bu durumu şu şekilde açıklamaktadır; Ticaret ve kent yaşamının Avrupa uygarlık ve üstünlüğünün doğuşundaki payı gerçekten çok büyüktür. O kadar ki eğer Avrupa'da böyle canlı bir ticaret doğmamış ve bağımsız özelliklere sahip kentler kurulmamış olsaydı 15. yüzyıl Rönesansı ya gerçekleşmez ya da en azından çağımızın temellerini oluşturacak yenilikleri etkisiz ve kısa süreli kalırdı (Sander, 2008: 77). Tarım ve endüstri devrimi arasında gerçekleşen kentleşme ve ticaret dönemi, bölgesel kalkınmanın yanında günümüze de şekil veren küresel etkilere sahiptir. İngiltere'nin 19.yüzyılda bir endüstri devi olmasından çok önce büyük bir ticaret devi haline geldiği unutulmamalıdır (Sander, 2008: 78). Yerel güvenliğin sağlandığı 11.yüzyıl ticaret, diplomasi ve kentleşme alanlarında önemli gelişmeler yaşamasının yanında iç çatışmalara da sahne olmuştur. Dıştan gelecek tehditlere karşı önlemler alan Avrupa devletleri ve aileleri kendilerini bölgesel çatışmaların içinde bulmuşlardır. Bu dönemdeki çatışmaların nedeni dört temel birimin birbirleriyle giriştikleri siyasal yetki mücadeleleridir. Bunlar; ? Gücü giderek azalan Papa ve Kutsal Roma İmparatoru ? Ulusal monarşiler ? Feodal lordlar veya prensler ? Kent devletler 11.yüzyıl ve 15.yüzyıl arasındaki ortaya çıkan sorunların temelinde Vatikan'ın güç kaybetmesi ile ortaya çıkan otorite boşluğu ve çok kutuplu uluslararası yapı olduğunu söyleyebiliriz. 13.yüzyılda Fransa ve İngiltere'de güçlü krallıklar kurulurken, İtalya ve Almanya'da Kutsal Roma

İmparatorluğu mirası üzerine küçük kent devletler kurulmuştur (Sander, 2008: 79). Ulusal krallıklar ve küçük ama gelişmiş kent devletleri arasındaki rekabet günümüzde ki Avrupa'nın iskeletini oluşturacaktır. Feodalizmin hüküm sürdüğü 11.yüzyıl ve 15.yüzyıl arası dönemin ardından yeni buluşlar yardımı ile dünyanın her bakımdan keşfinin yaşandığı bir tarihsel aralık Erken Modern Dönem olarak adlandırılan 1500- 1750 tarih aralığıdır. Manfred B. Steger'e göre Erken Modern dönem Rönesans ve Aydınlanma arasındaki dönemi ifade eder. Rönesans ile başladığı kabul edilen ve Aydınlanma ile son bulan bu dönem birçok açıdan ilklere sahne olmuştur. Erken Modern Dönem dünyanın ilk küresel deneyimlerini yaşadığı, doğu – batı ayrımının belirgin şekilde ortaya çıktığı bir dönemdir. Bu döneme yön veren en önemli gelişmeler barut, pusula ve matbaanın geliştirilerek yaygın bir şekilde kullanılmasıdır. Dönemin önemli düşünürlerinden olan ve düşüncelerinin bedelini yirmi yedi yıl ile ödemiş olan Tomasso Campanella (1568-1639) Güneş Ülkesi adlı ütopyasında bu buluşların gelecekteki dünya için önemini aşağıdaki sözlerle belirtmiştir;

10Güneş Kentliler, matbaanın, pusulanın ve barutun bulunuşunu övüp göklere çıkarıyorlardı. Bu şaşırtıcı buluşlar onlara göre, bütün insanların aynı ocağa birleşeceğini müjdeleyen belirtilerdir. Gemiciliği, silahları ve yeni bir kıtanın keşfini Merih ve Ay'ın etkisine bağlı bu büyük buluşlara borçluyuz.

(Campanella, 2012: 103). Campanella'nın Rönesans döneminde söylediği bu sözler küreselleşme ile ilgili öngörü niteliğinde olduğunu söylemek mümkündür. Barut, pusula ve matbaanın Çin'de ortaya çıkıp Avrupa'ya ve dolayısıyla dönemin koşullarında dünyaya şekil vermesi küresel etkileşime önemli bir örnektir. Küresel etkileşimin sonucunda coğrafi keşifler ve Rönesans yaşanmış ve Batı'nın dünya üstünlüğü tam anlamıyla belirginleşmiştir. Bu iki yüzyıl boyunca, Avrupa ve onun toplumsal uygulamaları küreselleşmenin katalizörü olmuştur (Steger, 2008: 50). Avrupa'nın güç üstünlüğünü ele alıp küreselleşme sürecine öncülük etmesinde barutun, pusulanın ve matbaanın geliştirilmesinin önemli katkıları olmuştur. Barutun geliştirilmesi yerel güvenliğin sağlanmasını ve feodalizmin ortaya çıkışını hazırlaması gibi, gelişen süreçte büyük toprak yapımları feodalizmin sonunu da hazırlamıştır. Ian Morris bu önemli gelişmeleri şu şekilde açıklamıştır. Bu durum Asya'da da Avrupa'yı etkileyen etkili sonuçlar doğurmuştur. Misket tüfekleriyle silahlandırılmış köylüler önceleri göçebelerin hareketlerini engellediler, ardından onları bütünü yok ettiler ve Rusya ve Çin hiç kimsenin, mülteciler, tüccarlar, asker kaçakları ve en önemlisi de göçebelerden hiçbirinin kendi izinleri olmaksızın bozkırlarda hareket edemeyeceği konusunda anlaşılabilir (Morris, 2012: 501). Bu anlaşma dolaylı olarak Avrupa'nın yerel güvenlik sorununa katkı sağlayarak küresel bir etki oluşturmuştur. 16.yüzyıl önemli gelişmelerinden bir diğeri ise pusulanın geliştirilmesidir.

30Atlantik Okyanusu 1500'lere kadar Avrupa için büyük bir engel, bir sondu. 1500 'lerde ise bir köprü bir başlangıç noktası olmuştur (Sander, 2008: 89).
Portekiz

Krallığının desteğiyle Bartolomeu Dias ve Vasco de Gama Afrika'yı güneyinden dolaşarak Hindistan'a giden alternatif yol bulmuşlardır. İspanyol Kralı'nın desteği ile de Cristoph Colomb Hindistan'a giden alternatif yol ararken Amerika kıtasını keşfetmiştir. Ardından yine bir İspanyol denizci Hernan Cortes Güney Amerika'yı keşfetmiştir. Michel de Montaigne (1533- 1592) pusulanın geliştirilmesinin ve okyanusa dayanıklı gemilerin yapımının önemine, 'Denemeler' inde aşağıdaki sözleri ile dile getirmiştir. Dünyamız az önce başka bir dünya buldu.

56Bugüne dek inlerin cinlerin bildiği yoktu bu yeni dünyayı

(Montaigne, 1999: 89). Coğrafi keşifler sırasında dünyanın en kapsamlı hatta ilk küresel antlaşması diyebileceğimiz bir anlaşma, dönemin en büyük deniz güçleri olan ve coğrafi keşiflerde başı çeken iki ülke olan İspanya ve Portekiz arasında imzalanmıştır. 1494 tarihli Tordesillas Antlaşmasına göre Avrupa kıtası dışındaki bölgeler iki ülke arasında paylaşıldı. Cabo Verde Adaları sınır olarak kabul edildiği anlaşmada sınırın batısındaki keşfedilmiş ve keşfedilecek bölgeler İspanya'ya, Sınırın doğusu ise Portekiz'e ait olmuştur. Anlaşmanın özel maddesine göre ise Brezilya Portekiz'in, Filipinler ise İspanyanındır. Bu dönemde Çin'deki gelişmeler Avrupalı denizcilerin yeni keşifler yapmasına ve yeni pazarlar bulmalarına önemli katkılar sunmuştur. Çin 14.yüzyılda donanma ödemelerini ekonomik sıkıntı nedeniyle kesti ve özel deniz teşebbüslerini de yasakladı (Morris, 2012: 530). Çin 1550'lerde sahil güvenliğini Portekizli ve Japon kaçakçılara terk etmiş oldu. Böylelikle Avrupalı denizciler daha geniş pazarlara egemen olmaya başlamışlardır. Pusulanın dolaylı olarak oluşturduğu ve küresel etki bakımından önemli olan bir diğer gelişme ise merkantilizmdir. 10. ve 15. yüzyıllar arasında gelişen ticaret, 16.yüzyıla gelindiğinde devletlerin en önemli uğraşı oldu ve bugün bildiğimiz özelliğini kazanmıştır (Sander, 2008: 92). Merkantilistlere göre bir ülke ne kadar

16para ya da değerli madene sahip olursa o kadar zengin sayılır

(Tanilli, 2008: 96). Avrupalı devletler bu dönemde değerli maden ve köle kaynağı olarak yeni keşfedilmiş bölgeleri özellikle Kuzey ve Güney Amerika kıtasını kullanmışlardır. Buralardan getirdikleri değerli madenler ve bedava iş gücü Avrupalı devletlere ticari yetenek ve zenginlik sağlamıştır. Avrupa'da bu dönemde

16 gelişen ticaret burjuvazisinin, güçlenebilmek ve yeni bir dünya kurabilmek için, her şeyden önce kendisini koruyacak bir üst kuruluşa, ulusal sınırlara, mal ve can güvenliğinin sağlanmasına, belli bir sınır içinde ölçü ve kanun birliğine

ihtiyacı olmuştur (Tanilli, 2008: 97). Bu ihtiyaçlar ulusal devlet kavramının ortaya çıkmasına önemli katkı yapmıştır. Merkantilist

47 ekonomi ve burjuva sınıfı geliştikçe ulusal devletin kuruluşu da hız kazanmıştır

(Tanilli, 2008: 97). Zenginlik bu sayede Avrupa tarihinin gelecek yüzyılların en önemli siyasi birimi olan ulus devleti doğurmuştur (Sander, 2008: 94). 15.yüzyıl ve 16. yüzyıldaki gelişmeler öncelikle Portekiz ve İspanyanın ulusal birliklerini sağlayarak küresel güç olmalarını sağlamıştır. 17.yüzyıl ile birlikte denizcilik alanında atılım yapan Hollanda, İspanya'nın elinden Amerika kıtası pazarını, Portekiz'in elinden de Hindistan pazarını alarak ticaret filolarıyla küresel bir güç haline gelmiştir. Aynı dönem içerisinde İngiltere Fransa ve Almanya'nın kendilerine özgü bir siyasi yaşamları vardır.

49 11. yüzyılda İngiltere'yi ele geçiren Norman Kralları ele geçirdikleri toprakları kendi

soylularına dağıtarak merkezi yönetime olası bir başkaldırıcı önlemlerdir. 1215'te soylular ve Kral arasında imzalan Magna Carta ve 1300 yıllarındaki Baronlarla yapılan danışma toplantıları ile İngiltere parlamenter sistemi başlatarak ulusal birlik konusunda Avrupa da önemli bir güç haline gelmiştir. 14. yüzyıl ile birlikte Krala yakın soylular ve din adamları Lordlar meclisini, Baronlar, şövalyeler ve burjuvalar ise Avam meclisini oluşturmuşlardır. (İngiltere'nin çift meclisli sistemi günümüzde de devam etmektedir). 16.yüzyılda ise İngiltere'de başka bir gelişme yaşanır, İngiltere Kiliseyi Papa egemenliğinden kurtararak Anglikan kilisesini kurmuş ve Papanın küresel gücünü kırmıştır (Sander, 2008: 97). 15. yüzyılda Fransa uzun ve yıkıcı dini savaşların ardından merkezi otoritesini sağlamıştır. Özellikle Kardinal Richelieu döneminde merkezi otorite Fransa'da tam anlamıyla uygulanarak Avrupa devletlerine model oluşturmuştur. 1600'ler kapitalist dünya sisteminin temellerinin atıldığı gelişmelere de sahiptir. Bu dönemde bireysel ticaret yapanlar, bağlı oldukları devletlerin yardımı ile birlikte kıtalararası ticaret ilişkisi geliştirerek yeni bir sömürü anlayışı ortaya çıkarmışlardır. İngiliz Doğu Hindistan şirketi bu amaçla kurulan en önemli şirkettir. İngiliz Doğu Hindistan şirketi ve buna benzer şirketler devam eden süreçte sömürgeleştirilen ülkelerin iç işlerine karışma büyük rol oynamışlardır. 1648 yılı ise uluslararası ilişkiler tarihi açısından yeni bir milat oluşturmuştur. Çok kutuplu Avrupa düzeni büyük sancılarla ulus devlet düzenini doğurmuştur ve bu düzen günümüzde de devam etmektedir. 1.4. Modern Dönem 1750- 1970 Modern dönem insanlık adına aydınlık vaad eden gelişmeler ile başlamıştır. Virginia Haklar Beyannamesi'nin ortaya çıkışı ve Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesini tetikleme bütünü insanlık için yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur. Bir başka önemli gelişme ise sanayi devrimi ile birlikte endüstri alanında yaşanmıştır. Bu dönemdeki sanayi ve demokrasi devrimleri modern çağı başlatmıştır. 14. yüzyılda belirgin bir biçimde başlayan küreselleşme süreci denizciliğin gelişmesi ile birlikte 18.yüzyılda Amerika kıtasını da rekabetin içine almıştır. Otuz yıl savaşlarından en güçlü devlet olarak çıkan Fransa; İngiltere ve Avusturya'nın güçlenmeye başlaması ile birlikte avantajını kaybetmeye başlamıştır. Bu dönemde yaşanan Yedi Yıl savaşlarının dan (1756- 1763) İngiltere'nin zafer ile ayrılması yeni kurulacak 18.yüzyıl dünya düzeninde önemli bir kilometre taşı olmuştur. Yedi Yıl savaşları sonunda imzalanan 1763 Paris Barışı ile İngiltere –Fransa –Portekiz ve İspanya dünyaya yön veren dört önemli güç haline gelmişlerdir (Sander, 2008: 145). Savaştan yenilgi ile ayrılan Fransa'nın Amerika'daki toprakları İngiltere'nin ve İspanya'nın, Hindistan ve Afrika'daki toprakları ise İngiltere'nin egemenliği altına girmiştir. Bu gelişmeler neticesinde Kuzey

23 Amerika İngilizce konuşan dünyanın bir uzantısı haline gelmiştir. Hindistan; İngiliz İmparatorluğu'nun ekonomik sisteminin en önemli parçası haline

gelmiştir ve 1755- 1785 yılları arasında İngiltere'nin Amerika ve Hindistan ile olan ticareti üç kat artmıştır (Sander, 2008: 148). İspanya'nın ve Fransa'nın Kuzey Amerika kıtası üzerinde ki güçlerinin azalması ve İngiltere'nin bu bölgedeki kolonilerine verdiği destek Amerikan devrimine zemin oluşturan bir yol açmıştır.

20 Kuzey Amerika'daki İngiliz kolonileri ise Avrupa tipi toplumun yepyeni

topraklar üzerinde ve benzersiz koşullarda

örgütlenmesi olarak ortaya çıkmıştır (Sander, 2008: 152). İngiliz kolonilerinin Amerika kıtasındaki bağımsızlık mücadeleleri İngilizlerin 13.yüzyıldan beri geliştirdikleri bağımsızlık, eşitlik ve özgürlük ilkelerine dayanmıştır. Kuzey Amerika'ya göç eden İngilizler dinsel baskıdan, işsizlikten ve yoksulluktan kurtularak özgürce yaşamak için bu topraklara gelmişlerdir. Bölgede aristokrasinin olmaması ve toprak bolluğu eşitlikçi çiftçi gruplarının ortaya çıkmasını sağlamıştır. Koloniler arası mezhep farklılıkları da laik bir yapının oluşmasını sağlamıştı. Bu tür ilkeler etrafında süreç içerisinde ortak payda sağlayan Amerika İngilizlerinin kendi aralarında bir anayasa hazırlamaları ve birlik kurmaları kaçınılmaz olmuştur. 1774'de

20başlayan Amerikan Bağımsızlık Hareketi, Fransa'nın da yardımlarıyla 1776 yılında

sonuca ulaşmıştır. Liberal ve demokratik hareketlerin başlangıcı sayılan bu devrim dünya tarihinde günümüz küreselleşme süreci hakkında da bize bilgi vermektedir. Kurulan yeni devletin herhangi bir dine veya monarşiye sahip olmaması ve güçler ayrılığı ilkesine dayanması 19.yüzyıl ve 20.yüzyıl devletlerine model olmuştur. Amerikan bağımsızlığının Avrupa'daki düşünürler üzerinde büyük etkisi olmuştur.

20Amerikan etkisi 19. yüzyıl düşünce iklimini daha demokratik hale getirmiştir. Düşünürler model ülke olarak İngiltere yerine ABD'

yi göstermeye başlamışlardır (Sander, 2008: 157). Amerikan bağımsızlık savaşında İngiltere karşısında on üç koloniyi destekleyen Fransa'nın yaşadığı büyük ekonomik sıkıntı 1789 devriminin en önemli sebebidir (Sander, 2008: 162). 19. yüzyıl önemli gelişmelerinden biri de ulusçuluktur. Oral Sander'e göre ulusçuluk;

37yönetimsel bir birime sahip olmak isteyen herhangi bir coğrafi grubun bağımsız bir devlet kurma hakkıdır.

Bir dayanışma duygusuna sahip coğrafi bir gruptur. Bu dayanışma duygusu ortak bir dilden, ortak bir geçmişten, ortak kültürden veya ortak çıkardan ve tehlikeden doğmuş olabilir. Fransız devrimi ulusçuluk fikrine saygınlık kazandırmıştır. Fransız Devriminde kral ortadan kaldırılınca, meydana gelen boşluğu ulusal egemenlik düşüncesi doldurmaya başlamıştır (Tanilli 2008: 116). 19.yüzyıl ile başlayan ulusçuluk fikri Viyana Kongresine rağmen yayılmasını sürdürmüştür, Osmanlı İmparatorluğu, İngiltere, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu gibi çok uluslu devletlerden kopmalar yaşanmasına neden olduğu gibi, İtalya ve Almanya gibi devletlerin doğmasını sağlamıştır. 19.yüzyıl sonları ve 20.yüzyıl başları küreselleşmenin olumsuz sonuçlar doğurduğu bir dönemdir. Almanya- Rusya- İngiltere güç mücadelelerine sahne olan bu dönem özellikle Akdeniz limanlarının paylaşıldığı büyük savaşlara sahne olmuştur. Bu dönemdeki en önemli adım denizcilikte gelişen İngiltere tarafından atılmıştır. Yunanistan'ın bağımsızlığının desteklenmesi, Malta hâkimiyeti ve Kıbrıs'ın Osmanlı İmparatorluğu'ndan alınması İngiltere'nin Akdeniz'deki gücünü arttırmıştır. İngiltere kendi "kabiliyetine" en uygun taşımacılık olan deniz yolunda Süveyş kanalı yapımına da destek olarak kendi yolunu kendisi açarak İngiltere'den Hindistan'a giden en kısa yolu yaratmıştır. İngiltere'nin bu hamlesine cevap II.Wilhelm döneminin Almanya'sından gelmiştir. Öncelikle I.Wilhelm dönemi ve onun başbakanı olan Bismarck dönemi Almanya'nın yükselişe geçtiği ve Balkanlar üzerinde etkili politikalar yürüttüğü bir dönemdir. I.Wilhelm'den sonra II.Wilhelm'in tahta geçmesi ile birlikte Almanya 5B (Berlin- Belgrad- Bosphorus- Bağdat- Bombay) stratejisi ile ve kendi kabiliyet alanı olan kara hakimiyetine bağlı kalarak Berlin Bağdat demiryolu projesini başlatmıştır (Keser, 2011: s.y.). Bu iki adım ve Akdeniz limanlarının ve bir transfer yolu olarak Balkanların (İstanbul ve Çanakkale boğazı) değer kazanmasını sağlamıştır. 1800'lerin ikinci yarısında olan bu gelişmeler sıcak denizlere inme hedefinde olan Rusya'yı da etkilemiştir ve Balkanlar üzerinden geliştirdiği Ortodoks akrabalığı politikasını hızlandırmasına sebep olmuştur. Balkanlarda üç imparatorluğun çıkar çatışması, Osmanlı İmparatorluğu tarafından denge politikası ile karşılanmıştır. Bölünmeyi erteleyen denge politikası 1912 yılında iflas etmiş Birinci Balkan Savaşı başlamıştır. Birinci Balkan Savaşı sonuçlarının yarattığı çözümsüzlük ortamı İkinci Balkan Savaşı tetiklemiş ve sonuçlarıyla ilk küresel savaş olan Birinci Dünya Savaşı'nın başlamasına neden olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sonrası silahsızlanma konferansları ve Milletler Cemiyeti'nin kuruluşu gibi gelişmeler kriz ve çatışma önlemede yetersiz olmuştur ve İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasına engel olamamışlardır. İkinci Dünya Savaşı sonrası gelişmeler liberalizm akımı ile uluslararası ve ulus üstü örgütlerin kurulması ile başlamış olsa da, Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri'nin realist çerçeve ile oluşturdukları politikalarla şekillenmiştir. Soğuk Savaş olarak adlandırılan bu dönem 1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılması ile son bulmuş, dünya liberalizm temelli tek kutuplu yeni bir küresel yapılanmanın içine girmiştir. Modern dönem olarak kabul edilen 1750-1970 tarih aralığı insan temelli birleştirici aydınlık fikirleri doğurduğu gibi ulusçuluk gibi ayrıştırıcı fikirleri de beraberinde getirmiştir. Ulusçuluğun Birinci Dünya Savaşı sonrasında ırkçılığa dönüşmesi dünya tarihi boyunca unutulmayacak acılara ve utançlara sebep olmuştur. 1.5 Çağdaş Dönem 1970-... Çağdaş dönem, 1962 Küba Füze Krizi

sonrası dönemde oluşan yumuşama dönemi ile başlamıştır.

23 **Sovyetler Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri arasında** yaşanan ve dünyayı **nükleer** savaşın eşğine getiren **bu**

büyük kriz sonucu iki devlet arasında yumuşama dönemi başlamıştır. Yumuşama dönemi küresel boyutta değerlendirildiğinde uluslararası organizasyonların önem kazandığı çağdaş uluslararası iletişimin etkili biçimde başladığı dönemdir. Müzakereler dönemi olarak da isimlendirilen yumuşama yılları doğu ve batı arasında gerilimin azalması, silahsızlanma ve işbirliği için müzakerelerin başlama dönemidir. Yumuşama dönemi ABD'nin çevreleme politikası, Çin- ABD yakınlaşması ve Çin- İngiltere- Fransa silah ticareti, Sovyetler Birliği'nin Afganistan işgaline zorlamıştır. Sovyetler Birliği'nin Vietnam'ı olan Afganistan, çöküşün başlangıcı olmuştur. 1989 Berlin Duvarının yıkılışı, 1990 Yugoslavya'nın dağılışı 1990 George Bush 'un Yeni Dünya Düzeni konuşması sonun habercisi olmuştur. 1991 Sovyetler Birliğinin çökmesiyle birlikte soğuk savaş ve iki kutuplu dünya düzeni son bulmuştur. Soğuk savaş sonrası oluşan tek kutuplu dünya düzeni, günümüzde yerini çok kutuplu bir dünya düzenine bırakmıştır. Uluslararası organizasyonlar, sivil toplum örgütleri, devletsiz organizasyonlar, çok uluslu şirketler, medya, sosyal medya platformları,

52 **BRICS (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika Cumhuriyeti) ülkeleri,**
ABD **ve**

Japonya günümüz çok kutuplu uluslararası düzeninin başat aktörleri olarak ön plana çıkmışlardır. Küreselleşme tarihi ve küreselleşmenin evrim sürecinin incelendiği bu bölümde küresel toplum oluşumuna da bir parantez açmak gereği doğmuştur. Soğuk Savaş sonrası gelişen ve insanların kullanımına sunulan haberleşme teknolojileri, medya ve uluslararası ulaşımın yaygınlaşması toplumların birbirlerini tanımalarına büyük katkı sağlayarak tek bir dünya halkı düşüncesinin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Özellikle kitle iletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşması toplumlar arası etkileşimde önemli rol oynamaktadır ve toplumları birbirine benzeterek ortak dünya kültürü oluşturmaktadır. Bu noktada Marshall McLuhan'ın "Küresel Köy" kavramı günümüzde hayat bulmaya başlamıştır. Bu çerçevede barut, pusula ve matbaanın keşfi bilginin yayılması küresel toplum oluşumuna önemli katkıda bulunmuştur. Thomas Campanella'nın 16.yüzyılda yazdığı Güneş Ülkesi ütopyası bu konuda yol göstericidir. Campanella bu ütopyasında

10 " **Güneş kentliler,** matbaanın, **pusulanın ve barutun bulunuşunu övüp göklere çıkarıyorlar. Bu şaşırtıcı buluşlar, onlara göre, bütün insanların aynı noktada (Ocakta) birleşeceğini müjdeleyen belirtilerdir**

(Campanella, 2012: 103) demiştir. Küresel toplum ile ilgili bir benzer görüş ise Marshall McLuhan tarafından ifade edilmiştir. McLuhan'a göre iletişim ve medya araçlarının gelişmesi Gutenberg galaksisini yaratmıştır. McLuhan Gutenberg Galaksisi kitabında küresel toplumun oluşmasına vurgu yaparak aşağıdaki tespitte bulunmuştur.

6 **Kesin olan bir tek şey var ki, o da, elektromanyetik keşiflerin, bütün insani ilişkilerde eşzamanlı alanı yeniden yaratmış olduğudur. Öyle ki, insan ailesi artık küresel bir köy koşulları altında yaşamaktadır.**

Yeni elektronik karşılıklı bağımlılık, dünyayı küresel bir köy olarak yeniden yaratmaktadır (McLuhan, 2013: 48).

11 **McLuhan çalışmalarında kitle iletişim araçlarının baskı makinesinden başlayarak radyo ve özellikle de televizyonun toplum üzerine etkilerini incelemiş ve elektronik iletişim araçlarının kültürü yaygınlaştırarak dünyayı küresel bir köye dönüştürceklerini öne sürmüştür (Altay, 2005: 17). McLuhan**

'Küresel Köy' kavramını toplumları birleştiren, kültürler üstü bir çatı güç olarak ele almaktadır ve bu çatı güç ile toplumlar arası ortak kültür, ortak bilinç oluşturulabileceği saptamasına dayandırmaktadır. McLuhan bu düşüncesini şöyle açıklamaktadır; Nasıl ki

11 **kent çalışması insanı göçmen atalarının başardığından daha uygun bir forma sokuyorsa, şimdi bütün yaşamlarımızın tek bir enformasyon ruhuna sokulması tek bir bilinçliliğe dönüştürüyor**

(Altay, 2005: 17). 1963 yılında Batı Avrupa turuna çıkan J.F.Kennedy'nin ilk durağı Almanya olmuştur. J.F.Kennedy Berlin'de yaptığı konuşmada İki bin yıl önce en gurur duyularak söylenen söz 'Civis Romanus sum' (Romalıyım) Bugünün özgür dünyasında ise, en övünerek söylenebilecek söz, 'Ich bin ein Berliner' (Ben bir Berlinliyim) demistir (Çimen, 2010: 170). Dönem şartları içerisinde Almanya'yı komünist etkilerden korumak ve geçmişte yaşanan acıları hafifletmek adına yapılan bu konuşmanın günümüz sürümü küresel topluma olan inanca katkı sağlar niteliktedir. Obama 2008 yılında Berlin'de yaptığı konuşmasında aşağıdaki konuşmayı yapmıştır. Bu gece başkanlık için bir aday olarak değil bir vatandaş olarak konuşacağım, Amerika Birleşik Devletleri'nin ve dünyanın bir vatandaşı olarak. .... Dünyanın halkları Berlin'e bakın, buradaki duvar yıkılmıştır, bir kıta bir araya gelmiştir ve tarih dünyanın tek bir oluşum olmasının önünde hiçbir engelin dayanamayacağını kanıtlamıştır (Obama,2008: 225). Obama'nın bu sözleri küresel toplum konusunda dünya milletlerine bir mesaj olarak düşünülebilir. Küreselleşme, yeni ve popüler bir kavram olarak özellikle Sovyetler Birliğinin yıkılmasından sonra karşımıza çıkmış olsa da, insanlık tarihi kadar eski bir geçmişe sahip bir süreç olarak tarih boyunca var olmuştur (Hirst, Thompson, 2007: 8). Güney Afrika da altı milyon yıl önce ortaya çıkan ilk insan türünden beri bölünerek çoğalan dünya milletlerinin, yapay sınırları görmezden gelerek, ekonomik, sosyolojik, politik ve teknolojik gelişmeler ışığında, ortak kültür, ortak ekonomi ortak akılda buluşarak, ortak dünya medeniyeti küresel toplum yaratma süreci olarak değerlendirilebilir. Mısır firavunluğu, Hitit krallığı, Pers imparatorluğu, Makedonya imparatorluğu, Roma imparatorluğu, Hint imparatorlukları, Bizans imparatorlukları, İslam sultanlıkları, Kutsal Roma imparatorluğu, Birleşik Krallık, Osmanlı İmparatorluğu ve SSCB kendi çağları içerisinde teknolojik ve keşif kabiliyetleri oranısında küresel toplum fikrini eyleme geçirmeye çalışmışlardır. Ayrıca kavimler göçü, Atilla'nın Avrupa seferi, Makedonya Kralı Büyük İskender'in Hindistan seferi, Moğol İstilaları, semavi dinlerin ortaya çıkması ve din savaşları, ticaret ağlarının gelişmesi, (Baharat Yolu, İpek Yolu, Kral Yolu), denizciliğin gelişmesi ve coğrafi keşifler, toplumlar arası etkileşimi artırarak, küresel etkileşime, küresel toplum oluşmasına önemli katkı sağlamışlardır. Küreselleşme tarihinin incelendiği bu bölümde küreselleşmenin dünya üzerinde birçok kere evrim geçirerek yaşandığı savunulmuştur. Küreselleşme süreci tarihin büyük bir kısmında devletlerarası bir konu olarak işlenmiştir. Yapay, insan yapımı sınırlar ve fikirler ile bölünen toplumlar, içinde bulunduğumuz bilgi çağında teknolojinin sunduğu olanaklar ile sınırlar ötesi bir güce ulaşmış ve toplumların birbirlerini tanımalarına ve yakın ilişkiler kurmalarına olanak sağlamıştır. Yukarıdaki bilgiler ışığında İlk insanla başlayan küreselleşme süreci, gelecekte sınırların olmadığı bir dünyada, tekrar insana dönerek, her bir bireyi içine alarak doğal evrimini gelişimini tamamlaması ihtimali, araştırmacılar tarafından ön plana çıkarılmaktadır. BÖLÜM II

1.Uluslararası İlişkilerde Kriz Ve Kriz Yönetimi Aşağıdaki bölümde uluslararası ilişkilerde kriz ve kriz yönetimi tanımları işlenecektir. 1.1. Kriz Nedir Tarih süresince krizler genelde, beklenmedik yerde, beklenmedik zamanda ve beklenmedik nedenlerle ortaya çıkmış durumlardır. Sonuçları açısından insanlık tarihi için önemli dönüm noktaları olmuşlardır. İnsan yaşamının bir parçası olan krizlerin aktörleri dönem ve şartlara göre değişiklik göstermiştir. Kimi zaman bireyler, gruplar, devletler kriz nedeni olurken, kimi zaman ise doğal afetler kendi başına bir kriz nedeni olmuştur. Krizlerin yönetim biçimine bağlı olarak sonuçlarının olumlu ya da olumsuz olma olasılığı vardır. Örnek olarak I. Dünya Savaşı sonrasında, krizin sürmemesi ve tekrar etmemesi için imzalanan Versailles Antlaşması, şartlarının ağırlığından dolayı II. Dünya savaşı gibi daha büyük bir krizi doğururken, insanlığın sonunu getirebilecek olan Küba Fıze Krizi, sonuçlarıyla doğu- batı arasında yumuşama döneminin başlangıcı olmuştur. Kriz, kavram olarak birçok disiplini alanını ve insan etkinliklerini içine alan geniş bir kavramdır. Kriz etimolojik olarak Latince'den gelmiş bir kelimedir (Çelikkan, 2012: 5). Eski Yunancada "krinein" yani karar vermek ya da ayırmak anlamındadır, terim 1500'lü yıllarda yüksek ateşli kişi anlamında kullanılmıştır (Çelikkan, 2012: 5). Massachusetts merkezli düşünce kuruluşu Institute for Foreign Policy Analysis (IFPA) kurucusu ve uluslararası güvenlik çalışmalarıyla tanınan Robert L. Pfaltzgraff'a göre ise krizin tanımı aşağıdaki şekilde açıklanmıştır; Kriz; tıpta hastanın durumunda iyiye veya kötüye doğru değişim durumudur. Hastanın durumu bu noktadan sonra kötüleşebilir veya iyiye doğru gidebilir. İnsan hayatında kriz; ilişkiler veya durumlarda iyi ya da kötü kararlara yönlendiren istikrarsız bir durumdur. Psikolojide ise önemli bir duygusal rahatsızlıktır. Bir Çin mandarin alfabe karakterinde kriz; hem tehlike hem de fırsat olarak sembolize edilir. Bu fikir çok önemlidir çünkü tehdit durumlarını fırsata dönüştürme olanağı olduğu gerçeğini belirtmektedir. Uluslararası ilişkilerde ise kriz; savaş ve barış arasında ki bir dönüm noktasıdır. Bazı uzmanlara göre kriz ne barış ne de savaş durumudur. Daha çok ikisine de dönecek potansiyeli olan ve iki durumun da özelliklerini içeren durumdur (Pfaltzgraff, 2008: 4). Medya, politika ve uluslararası kriz yönetimi dersleri veren Ortadoğu Teknik Üniversitesi öğretim üyesi ve Türkiye Büyük Millet Meclisi eski başkan vekili Uluç Gürkan'a göre ise krizin tanımı şu şekildedir; Genelde siyasi, sosyal, ya da ekonomik işlerde, beklenmedik değişikliklere yol açan bir dengesizlik durumudur. Daha genel anlamda, kriz, olayların akışında zaman içinde doğru ya da yanlış kararlara yönelten büyük bir sorun anlamındadır (Gürkan, 2008: 10). Hayatın her alanında karşılaşılan krizler genel anlamda üç aşamada gerçekleşmektedir. Bu aşamalar: a) Kriz öncesi dönem b) Kriz süresi c) Kriz sonrası dönem (Çelikkan, 2012: 6) Kriz öncesi dönem; öngörü, önlem alma ve krizi engelleme dönemidir. Kriz süresi dönem; krizi en az kayıpla atlama ve mümkünse krizden kazançlı çıkma dönemidir. Kriz sonrası dönem ise yaşanmış olan krizin etkilerini azaltma, tekrarını önleyecek tedbir alma ve ders alma dönemidir. Uluslararası örgütler, devletler veya iş çevreleri her zaman krizlere refleks seviyesinde hazır olmak zorundadırlar ve bu refleks tepkisine sahip olabilmek için kriz yönetimi çalışmalarına gerekli önemi vermeleri gerekmektedir. Bunu da sağlamanın en etkili yolu sürekli sürdürülebilir kriz yönetimi sistemlerinin her alanda yaygınlaştırılması ve aktifleştirilmesi olduğu kabul gören bir düşüncedir. 1.2. Kriz Yönetimi Günümüzde yaşamın her alanında karşımıza çıkan krizler, kriz yönetimi diye bir çalışma alanının doğmasına neden olmuştur. Çalışmanın bu bölümünde çok geniş bir

alana hitap eden kriz yönetimi konusunun uluslararası arenadaki tanımı ve küresel yönetim ile ilgili ilişkisi incelenecektir. Kriz tanım olarak genelde siyasi, sosyal ya da ekonomik alanlarda ki dengesizlik, belirsizlik, bilinmezlik ve düzensizlik gibi durumları ifade ederken, kriz yönetimi ise bu keşmekeş ortamından en az zararlı çıkmayı sağlan süreçlerin yönetilme dönemini ifade eder. Doç. Dr. Mehmet Seyfettin Erol ve Doç. Dr. Ertan Efeğil editörlüğünde hazırlanan 'Krizler ve Kriz Yönetimi' adlı çalışmada Osman Çelikkhan kriz ve kriz yönetimi arasındaki ayrımı aşağıdaki şekilde açıklamıştır. Kriz yarattığı sıra dışı durum, karar vericiye ayırdığı kısa süre ve artan miktarda tehditle tanımlanırken, kriz yönetimi ise bu olağan üstü durumdan mümkün olan en az zararlı kurtulmak için gerekli önlemleri alabilmektir (Çelikkhan, 2007: 11).

4Kriz yönetiminin temel amacı, karşılaşılabilecek bir kriz durumuna karşı

hazır olmak, erken uyarıda bulunmak, kriz anında etkili yönetim sağlamak ve kriz sonrasında olumlu ve olumsuz sonuçları değerlendirmektir. 'Kriz ve İşletme Yönetimi' kitabının yazarı, Uludağ Üniversitesi'nden Prof. Dr. Melek Tüz'ün tanımına göre ise kriz yönetimi aşağıdaki şekildedir;

22Kriz yönetimi; krizleri anlamak ve onlarla başa çıkmak için yürütülen faaliyetlerin bütünüdür.

4Krizi tahmin etme, önleme, hazırlanma, özelliklerini belirleme, iyileşme ve öğrenme mekanizmalarının planlanması, tekrar planlanması ve uygulanması gibi bir seri faaliyeti içeren bir süreçtir

(Tüz, 2013: web). Bu açıklamaların dışında Nicholson School of Communication'dan halkla ilişkiler uzmanı ve 'Durumsal Kriz İletişimi' (Situational Crisis Communication Theory) teorisinin yaratıcısı Timothy Coombs kriz yönetimini aşağıdaki şekilde açıklamıştır. Kriz yönetimi; krizle mücadele için ve krizin yarattığı zararı en aza indirmek için planlanan eylemlerdir (Zhao, 2009: 4). Uluç Gürkan' a göre ise kriz yönetimi, krizi fark etme, krize karşı tepki planlama, krizle yüzleşme ve krizi çözme aşamalarını içeren bir süreçler bütünüdür (Gürkan, 2008: 6) Bu süreçler; a) Kriz konusunda tartışma, b) Krizi kabul etme tanıma c) Krizle ilgili karar verme d) Krize karşı tepki verme Kriz yönetimi ile ilgili genel kabul gören tek bir tanım yapmak neredeyse mümkün değildir. Ancak hemen hemen tüm kriz yönetimi politikalarının bazı ortak özellikleri vardır. Bu ortak özellikler Walden Üniversitesinden, kriz yönetimi ve kriz iletişimi uzmanı Joseph E. Massey'in ve Alberta- Kanada merkezli örgütsel danışmanlık şirketi kurucusu Larsen Consulting başkanı John P. Larsen'in 'Gerçek zamanda Kriz Yönetimi' (Crisis Management in Real Time) adlı çalışmalarında aşağıdaki şekilde incelenmiştir. a) Olası krizin risk denetimi b) Krizden etkilenen tarafların tanıma c) Operasyonel süreçlerin planlanması d) Görev ve sorumlulukların belirlenmesi e) İletişim kanallarının hazırlanması f) Tüm süreçlerin değerlendirilmesi (Massey, Larsen, 2006: 8) Kriz yönetimi, disiplinler arası çok yönlü bir kavram olmasına rağmen birçok kriz yönetimi kavramı şu anlayıştan doğmuştur; kriz yönetiminde esas olan; hayatı, ekonomik kaynakları, itibarı ve değerli kaynakları korumak- kurtarmaktır (Massey, Larsen, 2006: 10). Kriz yönetiminin birçok farklı tanımı olsa da, kriz yönetiminin tanımını; beklenmedik olumsuz durumları önlemek, zararını en aza indirmek ve bu beklenmedik durumdan en az zararlı çıkmayı amaçlayan doğru karar alma ve bu kararları uygulama süreci olarak özetleyebiliriz. Doğal afet, acil durum, savaş, kaza, isim olarak ne kullanılırsa kullanılsın, kurumların problem ortaya çıktığı andan itibaren acil hareket edip önlem almaları gerekir (Massey, Larsen, 2006: 10). Karar vericiler ve strateji kuranlar olası krizler ile ilgili erken uyarı çalışmalarında bulunarak sonuçları öngörmelidirler (Gürkan, 2008: 9). Krizi olumsuz etkileyecek kararların önüne geçmelidirler ve her türlü kötü olasılığa karşı alternatif senaryolar- planlar geliştirmelidirler. Alternatif planlar, hükümetler veya iş çevreleri tarafından en kötü senaryo ve benzetim çalışmalarıyla güçlendirilmelidirler. Aşağıdaki bölümde kriz yönetiminin uluslararası ilişkilerdeki yeri ve önemi incelenecektir. 1.3.Uluslararası İlişkilerde Kriz Yönetimi Kriz yönetimi kavramının uluslararası ilişkiler literatürüne girişi soğuk savaş döneminde olmuştur. Soğuk savaş süresince ve özellikle soğuk savaş sonrasında kriz yönetimi kavramı birçok alana etki ederek disiplinler arası bir kavram haline gelmiştir. 1973 Petrol Krizi, soğuk savaşın sona ermesi, iki kutuplu düzenin ortadan kalkması, 11 Eylül saldırıları, bulaşıcı hastalıklar, toplumsal sosyal hareketler, ekonomik krizler ile birlikte uluslararası arenada tehdit ve kriz yönetimi yapılarında değişiklikler yaşanmıştır. Özellikle 1973 Petrol krizi, güvenlik ve kriz algısını değiştirerek, tehdit'in ve krizin sadece askeri kaynaklı olamayacağını göstermiştir (Çelikkhan, 2007: 3). Uluslararası ilişkilerde kriz, aktörler arasında karşılıklı iletişim ve ilişkilerde miktar, değer ve yoğunluklarda oluşan ani değişiklikler sonucunda ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte yaşanan ani durum değişiklikleri aktörlerin gelişmeleri tehdit ve ya beklenmeyen gelişme olarak tanımlanmasına neden olmaktadır. Bu süreçte uygulanan teknik müdahaleler, geliştirilen stratejiler ve krizi önlemek ve etkisini azaltmak adına atılan adımlar uluslararası kriz yönetimini oluşturmaktadır. Uluslararası krizler üç önemli durumda oluşur. Bu durumlar devletin en üst karar vericilerinin algıladığı durumlardır. Bu durumlar Oklahoma Üniversitesinden Gregory Roy Cowan tarafından 'Bir Uluslararası Kriz İncelemesi' (An Examination of International Crisis) çalışmasında bu üç durum aşağıdaki şekilde incelenmiştir. Bunlar; a) Bir ya da birkaç değere karşı tehdit olması b) Karşı tepki vermek için zaman sınırlılığının olması c) Yüksek olasılıkta askeri tehdidin varlığı (Cowan, 2007: 8) Cowan' ın başka bir tanımına göre ise uluslararası kriz konusunda iki temel koşul gereklidir. Bu koşullar şu şekildedir. a) 'Birincisi; iki ya da daha fazla devletin

ilişkilerinin biçimsel değişiklik göstermesi ve sözlü ve fiziksel etkileşimin zarar verici etkisinin artması ve düşmanlık olasılığının yükselmesi, b) İkincisi ise oluşan düşmanlık tehdidinin zamanla ilişkileri bozması ve uluslararası, küresel ya da alt sistemlerin yapısını tehdit eder hale gelmesi ve uluslararası krizlerin ortaya çıkmasına sebep olması (Cowan, 2007: 11). Krizin çözümü için ise sistematik çok taraflı bir bakış açısı gerekir. Karar vericiler kriz yönetimi konusunda alternatif süreçlere açık olmalıdır. Sınırlı zaman ve olası bir başarısızlık durumunda ne yapılacağı konusunda karar vericiler esnek davranabilmeli ve en kötü senaryoya hazırlıklı olmalıdırlar. Kriz yönetimi süresince bir diğer önemli konu ise karar alıcıların kriz durumunda süreci yanlış hamleler ile zorlaştırmalarıdır. Uluç Gürkan kriz dönemlerinde karar alıcıların yapabileceği olası hataları üç başlıkta toplamıştır. Bu durumlar aşağıdaki şekildedir; a) Katılık- inatlaşma b) Dar görüş açışı- alternatif plan olmaması c) Zaman baskısının yarattığı olumsuz etkiler (Gürkan, 2008: 9) Benzer sorunlarla karşılaşmamak için karar vericiler, kriz yönetimi stratejilerini ve önlemlerini değişen ve gelişen uluslararası sistem, uluslararası toplum ve teknoloji doğrultusunda güncellemeli ve içinde bulunulan çağa endekslemelidirler. Aşağıdaki bölümde uluslararası kriz yönetiminin en önemli araçları olan diplomasi ve uluslararası ilişkiler oyun teorileri açıklanmıştır. 1.4. Diplomasi ve Oyun Teorileri 1.4.1. Diplomasi

23 Modern anlamda diplomasinin ilk olarak Kuzey İtalya'da doğduğu kabul edilmektedir.

13. yüzyıl da ortaya çıkan diplomasi kavramı, temelde İtalyan şehir devletleri arasında bir iletişim ve ticaret aracı olarak kullanılmaktaydı ve genelde elçiler hanedan üyelerinden veya toplum tarafından saygı gören bilge kişilerden seçilmekteydi. Uluslararası Politika adlı kitabın yazarı Prof. Dr. Mehmet Gönlübol 13. yüzyıl İtalya diplomasisini aşağıdaki şekilde tanımlamıştır. Bu dönemde İtalya'da görülen diplomasi uzun süreli bir faaliyet niteliğinde değil, kısa süreli amaçların gerçekleştirilmesi için başvurulan sürekli elçilerin çalışmadığı bir yöntem idi (Gönlübol, 2000: 112). 15. yüzyıl uluslararası ilişkilerinde ilk sürekli elçi ataması ve diplomasi tarihinde yeni bir sayfa açılması yine İtalya bölgesinde şehir devletleri arasında yaşanmıştır. Ünlü diplomasi tarihi yazarı Harold Nicolson' a göre ilk sürekli elçi 1455 yılında Milano Dükü tarafından Cenova'ya atanan Nico de Musdei Pantramolidir (Gönlübol, 2000: 113). Diplomasi 15. yüzyıldan beri dünya uluslararası ilişkiler sisteminin bir parçası olarak kabul görmektedir. Güç Politikaları adlı kitabın yazarı, İngiliz, uluslararası ilişkiler uzmanı (1913-1972) Martin Wight' e göre diplomasi "Güçler arasındaki iletişim sistemi ve sanatıdır" (Gürkan, 2008: 1). Başka bir tanıma göre ise

34 diplomasi; bir hükümetin belli konulardaki kanı ve görüşlerini doğrudan doğruya öteki devletlerin karar vericilerine iletmesi sürecidir (Gönlübol, 2000: 112). Diplomasi

bir bakıma kriz anlarında kriz yönetiminin en önemli araçlarından biridir. Diplomasi uluslararası krizlerin gelişmesini kontrol altında tutabilmek için bir kısım taktik, strateji ve çatışma önleyici tedbirlere başvurur. Bu tedbirler aşağıda belirtilmiştir; a) Eldeki verileri incelemek ve olası alternatif senaryolara çözüm üretmek, b) Etkili strateji- taktik seçimi yapmak, c) İletişim- pazarlık yolları geliştirmek, d) Uzlaşma için gerekli zemini sağlamak, e) Alternatif açık veya kapalı diplomasi kanalları oluşturmak, f) Propaganda kanalları geliştirmek, g) Uluslararası destek sağlamak Tarih ve diplomasi tarihi çalışmalarıyla tanınan Gordon A. Craig (1913- 2005) ve davranış bilimi profesörü Alexander L. George (1920-2006) a göre ise diplomatik kriz yönetimi stratejilerinde bazı gerekli unsurlar vardır (Gürkan, 2008: 8). Bu unsurlar şu şekildedir; a) Kriz anında planlanmamış hareketlerin çatışma çıkmasına yol açmaması için askeri operasyonlar konusunda sivil kontrol sağlamak, b) Diplomatik iletişim kurabilmek için askeri hareketliliği azaltmak veya ara vermek, c) Çatışmaların savaşa dönüşmemesi için karma bir strateji gereği olarak askeri ve diplomatik etkileşim sağlamak, d) e) Askeri meydan okumaları kısıtlamak Savaşa hazırlanma izlenimi uyandıracak hareketlerden ve diğerlerini savunmaya yöneltecek hareketlerden kaçınmak, f) Askeri çözümlerin ikinci planda tutmak ve iletişim, uzlaşma ve pazarlık gibi diplomatik seçenekleri kullanmak, g) Krizlerle baş etme konusunda, karşılıklı temel çıkarlar çerçevesinde dostane yollar seçildiğini belirten askeri ve diplomatik yollar geliştirmek. (Gürkan, 2008: 6). Çatışma türü ne olursa olsun diplomasi tarih boyunca barış ve istikrarı sağlamak üzere kurumsal iletişim yöntemlerini kullanarak kriz yönetiminin en önemli araçlarından biri olmuştur. Günümüzde uluslararası sistem geliştikçe diplomasi de gelişmekte, diplomasi aktörleri de çeşitlenmektedir. 1.4.2. Oyun Teorileri Kriz yönetiminin önemli araçlarından bir diğeri de oyun teorileridir. Olası senaryo, B planı ve öngörü oluşturmayı sağlayan oyun teorileri, kriz yönetiminin en etkin biçimde kullanıldığı soğuk savaş döneminin önemli araçlarından olduğu düşünülmektedir.

45 Uludağ Üniversitesi Uluslararası İlişkiler bölüm başkanı Prof. Dr. Tayyar Arı Uluslararası İlişkiler

Teorileri adlı kitabında 1940'lardan sonra uluslararası ilişkilerde oyun teorilerine ilginin arttığını savunmaktadır (Arı, 2008: 228). Tayyar Arı'ya göre devletlerin uluslararası politikaları bahsedilen dönemde oyun teorileriyle desteklenmiştir. Devletlerin ikinci dünya savaşı sonrası ve soğuk savaş

süresince rekabetleri ve karşılaştıkları çatışmalar, oyun teorileri aracılığıyla formüle edilmiştir. Özellikle soğuk savaş süresince kullanılan oyun teorileri aşağıda verilmiştir. Oyun teorileri; a) Sıfır toplamlı oyunlar b) Sıfır toplamlı olmayan oyunlar c) Karşılıklı tehdit algılaması ve tavuk oyunu d) Mahkûmun ikilemi e) Geyik avı gibi modellere ayrılmıştır (Arı, 2008: 238). Oyun teorileri modellerinin toplum bilimlerine uyarlanması 1940'larda başlamış olmakla beraber, uluslararası çatışma analizlerinde kullanımı 1950'lerde başlamıştır. Oyun teorileri, John Von Neuman ve Oscar Morgenstern'in 1944'te yazdıkları Theory of Games and Economic Behavior ile dikkat çekmiştir. Bu tarihten sonra oyun teorilerine, çatışmayı ve rekabeti öngören, karar verme süreçlerine ve ilişki biçimlerine uygulanacak kriz yönetimi enstrümanları olarak bakılmıştır (Arı, 2008: 228). Oyun teorileri genelde iki oyuncu ya da iki grup arasındaki ilişkilere dayanmaktadır. Oyuncuların çıkarına dayanan teoriler oldukları için realizmden etkilendiğini söylemek mümkündür. Hiçbir oyuncu oyunu tamamen kontrol edebilme gücüne sahip değildir. Her bir oyuncu ya da taraf diğer tarafın izleyeceği olası politikaları dikkate alarak stratejisini belirler. Kriz yönetimini kavramını ilk kullananlardan 1962 Küba Füze Krizi dönemi A.B.D. Savunma Bakanı Robert S. McNamara "Günümüzde strateji diye bir şey yoktur, sadece kriz yönetimi vardır" diyerek kriz yönetiminin önemine vurgu yapmıştır (Gürkan, 2008: 1). A.B.D. ve Sovyetler Birliği arasında geçen soğuk savaş kriz yönetiminin amacı, olası bir nükleer savaşın önüne geçebilmektir. Doğu ve Batı arasında yaşanan kriz, kriz yönetimini doğurduğu gibi kriz yönetimine katkı sağlayan diplomasi ve oyun teorileri gibi kriz yönetimi araçlarına da önem kazandırmıştır. BÖLÜM III 1. Küresel Yönetişim 1.1. Yönetişim Yönetişim kavramı olası ve var olan krizlere çoklu katılım ve katılımcıların işbirliği ile kalıcı çözümler üretmeye yönelik oluşturulan, çağdaş bir sistem olarak 20.yüzyılın son çeyreğinde ön plana çıkarak günümüzde de önemini devam ettirmektedir. Soğuk savaşın bitişi, Berlin Duvarının yıkılışı, Sovyetler Birliği'nin çöküşü ve Yugoslavya'nın dağılması ile birlikte oluşan bölgesel krizler, devletlerin ve hükümetlerin tek başlarına çözemeyecekleri boyutlara ulaşmıştır. Bu dönemde uluslararası örgütler ve uluslararası şirketler kendilerine küresel arenada geniş çalışma alanı bularak küresel duruma uygun yeniden yapılanma faaliyetleri ile uyum sağlamaya çalışmışlardır. NATO görev tanımının Barış İçin Ortaklık Projesi ile genişletilmesi bu faaliyetlere en açık örnek olarak gösterilebilir. Uluslararası örgütler gibi devletler –hükümetler de bu dönemde küresel şartlara uyum sağlayabilmek için yeniden yapılanmaya gitmişlerdir. Ulusal ve uluslararası düzeyde yapılan düzenlemeler yönetim kavramının yüksek sesle dile getirilmesine etki etmiştir. Bu kavram

1 İktidar gücünün sınırlarına ve hükümet dışı örgütlerin rolüne ilişkin yeni bir bakış açısına yönelik talebi yansıtmaktadır. Dünya ekonomisinde çok uluslu şirketlerin artan etkisi, üretim metotlarındaki değişme, uluslararası ticaretin giderek genişlemesi, bilgi ve iletişim sistemlerindeki ilerleme, sermaye ve finans pazarlarının de regülasyonu gibi faktörlerin, yönetim kavramının ortaya çıkıp yaygınlaşmasında belirleyici bir etkide bulunduğu söylenebilir (Yüksel, 2000:

6). Son yıllarda sıkça duyulan yönetim kavramı İngilizce "governance" sözünden Türkçeye çevrilmiştir. Yeni bir kavram gibi görülse de

7 bazı yazarlar söz konusu terimin kökenini 17 .yüzyıla kadar

dayandırmaktadırlar. Politika bilimi uzmanı ve Council on Foreign Relations (CFR) üyesi, inşacılık üzerine çalışmaları bulunan Thomas J. Biersteker Oxford sözlüğüne dayandırdığı görüşünde yönetim kelimesinin kökenini bir Fransızca kelimeye dayandırmaktadır. Biersteker'e göre; Oxford sözlüğüne göre yönetim sözcüğü Latince dümençi veya kendi kendine çalışan tertibat anlamına gelen "gubernator" sözcüğünden gelmektedir (J.Biersteker, 2009: 1). Fakat birçok kaynak yönetim kelimesini 17

7.yüzyılda kullanılan ve Fransızca bir terim olan "gouvernance" terimini temel almaktadırlar (Yüksel, 2000: 4). Bu terim anılan dönemde bazı felsefi anlayışlar çerçevesinde, hükümeti sivil toplumla uzlaştırmaya ya da kombine etmeye çalışan bir yaklaşımı ifade etmek üzere kullanılmıştır

1 (Yüksel, 2000: 6). Terimin olgunlaşması ise İngiltere'de olmuştur. Yönetişim, İngiliz modelinde klâsik Westminster modeline meydan okuma şeklinde doğmuştur

(Özer, 2006: 6). Westminster Modeli üniter devletin, parlamento üstünlüğü, güçlü kabine hükümeti ve seçimler aracılığı ile yönetilmesidir. Yönetişim bu dönemde bu klasik yapıya karşı olarak ortaya çıkmıştır ve yönetimde aktörlerin çeşitlenmesini savunmuştur. Günümüzde yönetim kavramı, yönetime sivil toplum kuruluşları, iş çevreleri, uluslararası örgütler ve kanaat önderlerinin katılımıyla yönetimde çoğulculuğu ve işbirliğini ifade etmektedir.

25Türk Dil Kurumu sözlüğünde yönetim; “Resmî ve özel kuruluşlarda idari, ekonomik, politik otoritenin ortak kullanımı”

şeklinde tanımlanmaktadır.

40Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) İyi Yönetişim Programı Direktörü Fikret Toksöz,

‘İyi Yönetişim El Kitabı’ adlı çalışmasında yönetimi şu şekilde tanımlamıştır;

2Devlet Planlama Teşkilatı’nın Kamuda İyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonu raporuna göre ise yönetim; “... merkezi otoritenin yukarıdan aşağıya doğru hakimiyetini esas alan klasik hiyerarşik yönetim anlayışı yerine tüm toplumsal aktörlerin karşılıklı işbirliği ve uzlaşmasına dayanan, katılımcılığı ve sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkaran, saydamlığı, açıklığı, hesap verme sorumluluğunu, yetki devri ve yerindenliği (subsidiarity) esas alan bir anlayışı anlatmak için kullanılan bir kavramdır (Toksöz, 2008: web). Yönetişim

1BM tarafından da “bir ülkenin her düzeyindeki işlerinin yönetiminde iktisadi, siyasi ve idari otorite kullanımı” şeklinde tanımlanmaktadır

(Özer, 2006: 8). Başka bir tanıma göre ise

1yönetişim; birbirine bağlı olan pozisyonların ve çatışan, karşıt çıkarları olan aktörlerin oluşturduğu, farklı ağsal yapıları koordine eden bir süreç olarak da görülmektedir.

1Çünkü yönetim, toplumdaki aktörlere ortaklar olarak bakmakta ve toplumdaki ekonomik, siyasal ve toplumsal aktörlerin etkileşiminden doğan bir yönlendirme ve denetleme kalıbı olarak görülmektedir. Bu nedenle yönetim değişik aktörlerin etkileşiminin ortaya çıkardığı bir süreçtir.

18Yönetişim bu şekliyle yönetmekten kaynaklanan, ancak aynı zamanda onun çok ötesinde yer alan bir dizi aktörün ve kurumun varlığına işaret etmektedir

(Özer, 2006: 8). Yönetişim kavramı yönetim kavramından farklı olarak aktörler arası karşılıklı sorumluluk, tutarlılık, eşitlik, şeffaflık, çoğulculuk, hukuka bağlılık, gibi ilkelere dayanmaktadır. Bu ilkelere bağlı olarak yönetim

46yönetimden farklı olarak hiyerarşik yapı yerine heterarşik

yapıdadır.

13Heterarşi, kendi kendini organize eden aktörler arası ağları, örgütler arası eşgüdümü, merkezsiz çerçeve bağlamı sistemler arası döngüyü

ifade etmektedir (Yüksel, 2000: 6). Bu anlamda

21heterarşi, kişiler arası, örgütler arası ve sistemler arası olmak üzere üç farklı düzede ortaya çıkan heterarşiyi ifade etmektedir. Bu noktada

yönetişim heterarşik yapısıyla yönetimden farklı olarak işbirliğini temel alan yeni bir karar alma

mekanizmasıdır. Yönetim ve yönetim arasındaki farklar üzerine yapılan tartışmalar günümüzde disiplinler arası bir düzeyde kapsamını genişleterek devam etmektedir. Bu tartışmalara en önemli katkılardan biri 'Küreselleşme Sorgulanıyor' çalışmalarıyla bilinen Paul Hirst ve Grahame Thompson tarafından yapılmıştır. Hirst ve Thomson çalışmalarında yönetim ve yönetim arasındaki farkı ortaçağ dönemindeki bağımsız ulus devletler üzerinden günümüz gelişmelerini karşılaştırarak, aşağıdaki şekilde belirtmişlerdir;

3Bağımsız ulus devletler, ya gerekli işlevleri kendileri yerine getirerek ya da diğer ajanların sınırlarını belirleyerek kendi topraklarında herhangi bir faaliyetin nasıl yürütüleceğini belirleme hakkına sahip oldukları ve bunun ayırıcı özellikleri olduğu iddiasındaydılar. Yani yönetim işlevi üzerinde tekel istemektedirler. Genel kullanımda 'yönetim' kelimesini bölgesel bir topluluğun hayatını düzenleyen ve kontrol eden devlet kurumlarıyla açıklama eğilimi de bundan kaynaklanır. Öte yandan yönetim yani, bir

faaliyetin arzu edilen sonuçların bir bölümüne ulaşılacak biçimde, kimi araçlarla kontrol edilmesi,

3sadece devlete ait bir alan değildir. Daha ziyade, kamu- özel, devlet- devlet dışı, ulusal- uluslararası, kurum ve pratikler tarafından yerine getirilen bir

işlevdir. Ortaçağ ile bugünü karşılaştırmak, bu durumu, bağımsız ulus devletlerin yönetim işlevleri üzerinde tekel kurma çabasında oldukları yani tek ve sınırlı güç güttükleri dönemden önceki dönem düşünerek kavramımıza yardımcı olur (Thompson- Hirst 1996-2007: 8). Sonuç olarak yönetim, günümüzde; şeffaf, denetlenebilir, katılımcı, paydaş bir yapıda olan, hiyerarşik bir yapıyı kabul etmeyen aktörler arası eşit bir karar alma mekanizmasını ifade etmektedir. Son zamanlarda sıkça karşılaştığımız yönetim kavramı, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın bitiminden önce imzalanan Bretton Woods Antlaşmasıyla uluslararası alanda ön plana çıkmıştır. 'Küresel Ekonomik Yönetim' ismi ile anılan sistem ülkeler arası karşılıklı ekonomik bağımlılığın artmasını hedeflemiştir. Bu amaçla günümüzde de varlıklarını devam ettiren Bretton Woods kurumları olarak da anılan Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma Bankası (IBRD) ve Tarifeler ve Ticaret Genel Antlaşması- 1995'ten itibaren Dünya Ticaret Örgütü kurulmuştur. Aşağıdaki bölümde Küresel Yönetim konusu ekonomi temelli değil, genel dünya sorunlarının çözümü odaklı ele alınmıştır. 1.2. Küresel Yönetim Küreselleşme ve küresel yönetim, günümüz çatışma şartları, krizler ve çok kutuplu güç dengeleri nedeniyle dönemsel olarak popülerliğini kaybeden kavramlar ve girişimler olduğu bir gerçektir. Diğer yandan bakıldığında ise küreselleşme ve küresel yönetim enstrümanları kriz sonrası dönemlerde uluslararası barış ortamını kurmak için ve uluslararası entegrasyonu sağlamak için kullanıldığını geçmiş tecrübelerle bakarak söyleyebiliriz. I. Dünya savaşı sonrası Milletler Cemiyetinin kurulması ve silahsızlanma konferansları, II. Dünya savaşı sonrası Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, NATO vb. örgütlerin kurulması, Kuba Füze krizi sonrası uluslararası arenada uluslararası örgütler vasıtasıyla ABD ve SSCB arasında ılımlı bir dönem yaşanması, 1973 Petrol Krizi sonrası AOPEC ve OPEC'in güç kazanıp uluslararası arenada yer bularak uzlaşma yolu bulunması ve 11 Eylül Terör Saldırıları sonrası NATO'nun görev tanımının genişletilmesi, Barış için Ortaklık Projesi ile demir perde ülkelerinin Avrupa'ya uyum sürecini ve özellikle Arap Bahar devrimleri sonrası daha sık dile getirilen Akdeniz Birliği Projesi ile Kuzey Afrika ve Güney Avrupa ülkelerinin birbiriyle entegrasyonunu bu tecrübelerle örnek olarak gösterebiliriz. Dikkat edildiğinde küresel yönetim, kriz anlarında ve çatışma ortamlarında gözden kaçan bir kavram olsa da, kriz sonrası dönemlerde dünya barışını temin eden ve buzları eriten bir özellikte olduğu görülebilir. Günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, teknolojinin gelişimi ve ulaşım araçlarının çeşitlenip turizmin gelişmesi yapay sınırlar ile bölünmüş toplumlara birbiriyle tanıştırmak yakınlaştırmıştır. Bu durum yeni bir melez dünya kültürü yaratarak, dünya halkları için ortak değerler yaratmaktadır. Ayrıca iletişim ve ulaşım alanındaki hızlı gelişmeler dünya üzerinde ki zaman mekan kavramını değiştirmiş ve ulusal sınırlar içindeki insanların dünya ile mekandan bağımsız olarak aynı zaman dilimi içerisinde yaşamalarını sağlamıştır. Bu durum başta ekonomi alanları olmak üzere birçok alanı olumlu etkilemektedir. İletişim alanındaki bir başka önemli konu ise medyanın en önemli görevi olan uyarıcı (watch dog) rolü günümüzde sade insanlara geçmiştir. Küresel iletişim kanallarının başında gelen sosyal medya ile evinde oturan bir insan bile küresel sistemin bir parçası olarak 'kelebek etkisi' yaratabilmektedir. Kitle iletişim araçlarının geldiği nokta Kelebek Etkisi teorisinin sahibi Edward N. Lorenz i doğrular olmuştur. Meteoroloji uzmanı Lorenz 1972 yılında sunduğu Kelebek Etkisi Teorisinde; "Amazon ormanlarında

59bir kelebeğin kanat çırpması Avrupa kıtasında fırtına kopmasına neden olabilir"

(Lorenz, 1972, wikipedia) diyerek küçük değişikliklerin bile büyük ve tahmin edilemez sonuçlar doğurabileceğini öngörmüştür. Günümüz iletişim araçlarının gelişimi ve etkisi bu yöndedir. Dünyanın bir ucunda yaşanan bir olay diğer ucunu anlık olarak etkileyebilmektedir. Bu durum küresel yönetime daha

da arttırmaktadır. İletişim teknolojileri ve ulaşım araçları ile sınırların olmadığı bir dünya içinde yaşayan ve dünya vatandaşlığı yolunda ilerleyen dünya halklarını krizlerden ve olası tehditlerden korumak adına sınırları olmayan eşitlikçi, şeffaf ve ortak kaderi temel alan yeni bir bakış açısı gerekmektedir. Bu noktada küresel yönetim yeni nesil küresel krizler ile başatma konusunda ön plana çıkmaktadır. Öncelikle 'Küresel Siyaset' ve 'Siyasi İdeolojiler' gibi çok satan kitaplarıyla tanınan uluslararası ilişkiler uzmanı Andrew Heywood'a göre, küresel yönetim günümüzde bir çalışma konusu olmaktan çok bir çalışma alanı biçimine girmiştir. Belli kurumlarla ve aktörlerle ilişkilendirilse de temelde bir süreç veya süreçler bütünüdür. Basitçe söylemek gerekirse küresel yönetim, merkezi bir hükümet olmaksızın küresel politikaların yönetilmesidir (Heywood, 2011: 538). Başka bir tanıma göre ise küresel yönetim kritik dönem noktalarında ve kriz durumlarında ortak sorunların uluslararası düzeyde katılımlarla toplu çözümlerle yönetilmesidir (Burrows, 2010: 1). Hobessian görüşe göre ise küresel yönetim, aktörlerin birbiriyle savaş halinde olmadığı, anarşi ve kaos olmayan bir düzendir (J.Biersteker, 2009: 3). Uluslararası ilişkiler ve siyaset bilimi uzmanı James Rosaneu (1921-2011) ise küresel yönetimde karşılıklı bağımlılığı ve onun sağladığı güven ortamını ön plana çıkararak; merkezi yönetimin olmadığı küresel düzende, karar alma gücü olan sistem olarak tanımlanmaktadır. Başka bir görüşe baktığımızda ise Londra merkezli Institute for Public Policy Research (IPPR) küresel yönetim ve politik ekonomi uzmanlarından Sarah Mulley'e göre küresel yönetim, Küresel yönetim uluslararası kuruluşları, normları, fikirleri, ulus ötesi ilişkileri, uluslararası suçları, özetle her şeyi kapsayan, ulus devletlerin, kendi ülkelerinde yaptıkları her şeyi baskın bir otorite olmaksızın uluslararası düzeyde ve etkide yapılmasıdır (Muley, 2008: 4). Küresel yönetimin çeşitli boyutları olmasına rağmen yoğunlaşan ulusötesi, devletlerarası, birleştirici özelliği vardır. Minnesota Üniversitesinden Küresel Yönetişim ve Uluslararası İlişkiler uzmanı Raymond D.Duvall'a göre bu birleştirici özellik, düzenleyici mekanizmaları gerektirmektedir. Bu mekanizmalar süreç içerisinde devletleri değil küresel yönetimi ön plana çıkaracaktır (Duvall, 2005: 12). Birçok görüşe göre bu noktada küresel işbirliği ve küresel çıkarlar ön plana çıkarak devletlerin çıkarları önemini kaybedecektir. Günümüzde devletlerin çıkarlarının üzerinde olan ve küresel işbirliği gerektiren evrensel sorunlar Council on Foreign Relations (CFR) 2008 Küresel Yönetişim Programına göre şu şekildedir. 1. Ulusötesi tehditler, terörizm, toplu imha silahlarının yayılması, bulaşıcı hastalıklar, 2. Çevrenin ve enerji güvenliğinin korunması, 3. Küresel ekonominin yönetimi, 4. Çatışmaların önlenmesi- karşılık verilmesi (CFR, 2008: 3) Durham Üniversitesinden küreselleşme ve küresel yönetim üzerine çalışmaları bulunan ve aynı zamanda Institute of Global Policy (IGP) direktörü David Held, CFR'nin ele aldığı temel sorunları da kapsayan evrensel diğer sorunları 3 grupta toplamıştır. a) Gezegen ile ilgili olanlar; Küresel ısınma, biyolojik çeşitlilik ve eko sistem kayıpları, su sıkıntısı, b) İnsan yaşamının sürdürülebilirliği ile ilgili olanlar; Yoksulluk, çatışma, bulaşıcı hastalıklar, c) Evrensel yaşam kuralları ile ilgili olanlar; Nükleer sızıntı, zehirli atıklar, düşünce özgürlüğü, fikri mülkiyet, genetik araştırma kuralları, ticaret kuralları, finansal ve vergi kuralları (Held, 2006: 15). Küresel yönetim ilk olarak farklı ve çatışan çıkarlarını çözüldüğü ve ortak eylem yapılan, uzlaşma ve anlaşmayı temel alan sürdürülebilir bir işbirliği kavramı olarak ortaya çıkmıştır (Lake, 2010: 7). Günümüzde birbirinden çok uzakta olan topluluklar; kararlar ve gerçekleşen olaylar ile günümüzde birbirlerinden etkilenebilmektedirler. Daha da önemlisi küresel karşılıklı bağlılık; risk, belirsizlik ve istikrarsızlığa doğru eğilimi güçlendirmiştir (Heywood, 2011: 37). Ayrıca bulaşıcı hastalıklarında günümüzde bilgi kadar hızla yayılması, küresel terörizm tehlikesi, küresel ekonomik krizler, açlık, cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, kökten dincilik, yıkıcı doğal afetler, insan kaynaklı afetler, savaşlar, küresel ısınma, nesli tükenen canlılar ve enerji planlamaları günümüzde devletlerin veya hükümetlerin tek başarılarına çözemeyecekleri sorunlar haline gelmişlerdir. Daniel Bell ünlü sözünde "Devletler küçük problemlere karşı oldukça büyük kalırken, büyük problemlere karşı ise oldukça küçük kalmaya başlamışlardır" demiştir (Yüksel, 2000: 3). Held ise toplumların gittikçe birbirine bağımlı hale geldiğini ve ortak yönetim anlayışı geliştirilmesi gerektiğini aşağıdaki sözlerle açıklamıştır; Gittikçe birbirine bağımlı hale gelmiş dünyamızda bu küresel sorunlar tek başına bir ulus devletin baş edeceği sorunlar olmaktan çıkmıştır. Bu sorunlar birlikte ve işbirliği gerektiren çabalarla çözülebilir. Bu çabaları dünya ülkeleri henüz yeterince göstermiş değildir. Yinede bu sorunların çözülebilmesi için genel bir uygun yönetim kapasitesine gereksinim olduğu inancı bulunmaktadır (Held, 2006: 15). Küresel yönetim ve kriz yönetimi dünya krizlerine tarih boyunca önemli pozitif çözümler getirmiştir. Bu yöntemlerin günümüz krizlerine ve gelecekteki olası krizlere barışçıl ve sürdürülebilir çözümler getirebilmesi, dünya barışına ve dünya vatandaşlığına katkı sağlayacaktır. Görülüyor ki hem küreselleşme süreci hem küresel yönetim süreçleri zaman içerisinde değişime uğrayarak uluslararası ilişkileri şekillendirmiştir. Temel olarak dünya politikasında 1648 Westphalia ile karşılaştırınca, gücün sadece devlet elinde toplanma durumu günümüzde artık geçersizdir (Lake, 2010: 2). 'Dünya Politikalarında Türbülans' (Turbulence in World Politics) çalışmasının sahibi James Rosenau (1924- 2011) ya göre gücü ulus devletlerde toplayan 1648 Westphaliadan günümüze 3 parametrede değişiklik yaşanmıştır ve yaşanmaktadır (Dingerwerth, 2008: 9). a) Yapısal boyutta değişim, b) İlişkisel boyutta değişim c) Mikro boyutta - bireylerdeki değişim (Dingerwerth, 2008: 11). Rosaneu'nun bu değişim açıklamasına bir benzer açıklama ise David Held tarafından yapılmıştır. Held'e göre değişim dört alanda gerçekleşmektedir; a) Uluslararasılaşma: Uyumlaşma gereken kanunlar ulusal boyuttan uluslararası boyuta yükselmiştir. b) c) Yetki Dağılımı: Yetki dağılımı devlet sınırlarını aşmıştır. Yönetim Normları: Yönetim ile ilgili ölçütler değişmiştir. İşlem ve süreçlerle ilgili değişiklikler olmuştur. d) Küresel kaynakların paylaşımı: Kaynakların kullanımı ve yönetimi yeni aktörlerin kendini göstermesiyle çeşitlenmiştir. Devlet tekelinden çıkmıştır. (Dingerwerth, 2008: 11) Uluslararası ilişkiler alanında gerçekleşen en önemli değişim; etkili aktörlerin sayısının artması ve devletlerin yetki paylaşımına gitmesidir. Soğuk savaş sonuna kadar etkisini hissettirmeye devam eden realist görüşe göre devletler uluslararası alanda tek belirgin aktörlerdi. Bu aktörler kendi içinde birimler halinde çalışır, askeri güçleri ile kendi varlıklarını ve çıkarlarını garanti altına alırlardı. İki savaş arası dönem, İkinci Dünya Savaşı

sonu ve özellikle Soğuk Savaş sonrası dönem uluslararası alanda aktörleri çeşitlendirmiştir ve devletlerin yetki alanını kısıtlayarak günümüz çok aktörlü uluslararası düzeni ortaya çıkarmıştır. Günümüzde uluslararası düzende aşağıdaki aktörlerden yararlanılmaktadır; a) b) c) Sivil Toplum Kuruluşları ; Greenpeace, Sınır Tanımayan Doktorlar vb.. Uluslararası Kişiler- Kanaat Önderleri Bill Clinton, Kofi Annan vb.. Uluslararası ve ulus üstü ve bölgesel organizasyonlar- BM, NATO, WTO, Avrupa Birliği vb.. d) e) Uluslararası ve çok uluslu şirketler Coca Cola, Exon Mobile, Genel Enerji vb.. İletişim kanalları- Görsel medya, işitsel medya ve sosyal medya, Düşünce kuruluşları ve bağımsız denetleme kurumları- Rand, Standart & Poor vb.. f) İş çevresi organizasyonları- Bilderberg, Davos vb.. Aktörlerin dağılımını, Rosenau Küresel Yönetişimin altı modeli olarak aşağıdaki şekilde incelemiştir. Tablo 1: Küresel Yönetişimin Altı modeli (James N. Rosenau, 2002: s.y.) YAPI TEK YÖNLÜ SÜREÇLER ÇOK YÖNLÜ SÜREÇLER FORMAL Yukarıdan Aşağıya Yönetişim. Ör: Devletler, çok uluslu şirketler, uluslararası organizasyonlar Ağ Yönetişimi. Ör: Devletler, uluslararası organizasyonlar,

33sivil toplum kuruluşları, uluslararası sivil toplum kuruluşları,

iş ortaklıkları İNFORMAL Aşağıdan Yukarı Yönetişim. Ör: Topluluklar,

33sivil toplum kuruluşları, uluslararası sivil toplum

kuruluşlar Yan Yana Yönetişim. Ör;

33sivil toplum kuruluşları, uluslararası sivil toplum

kuruluşlar ve hükümetler KARIŞIK Piyasa Yönetişimi. Ör:Devletler, uluslararası organizasyonlar, elitler, piyasalar, topluluklar, çok uluslu şirketler Möbius Bükümü Yönetişimi. Devletler, elitler, kitle, çok uluslu şirketler, uluslararası organizasyonlar, uluslararası sivil toplum kuruluşları, iş ortaklıkları Bu ve benzer aktörler dışında uluslararası spor organizasyonları, dinler arası diyalog araçları ve Vatikan küresel yönetim aktörleri arasında sayılabilir. Özellikle Vatikan dünya üzerinde en fazla aktif üyeye sahip uluslararası organizasyon olarak kabul edilmektedir (History Channel, 2010). Günümüzde ulusal hükümetler egemenlikleri çerçevesinde iş çevreleriyle, uluslararası kuruluşlarla, sivil toplum kuruluşlarıyla ve vatandaşlarıyla politik, ekonomik, sosyal ve güvenlik alanında güçlerini paylaşmaktadırlar (Lake, 2010: 5). Küresel yönetim ilk olarak farklı ve çatışan çıkarların çözüldüğü ve ortak eylem yapılan, uzlaşma ve anlaşmayı temel alan sürdürülebilir bir işbirliği kavramı olarak ortaya çıkmıştır (Lake, 2010: 7). Kees Van Der Pijl 'Nomads, Empires, States' adlı kitabında "uluslararası ilişkileri anlamak için tarihsel süreçlere bakmak ve ilişkilendirmek gerekir" demektedir (Pijl, 2007: Preface VIII). Küresel yönetişimi anlamak içinde küreselleşmeyle sonuçlanan tarihsel süreç temel alınmalıdır. Küreselleşmenin küresel yönetim açısından önemli yanlarından biri insanlar arasında sınırlar ötesi ilişkilerin artmasıdır; Geleneksel sınırları umursamayan karmaşık birbirine bağlı bir ağ ortaya çıktıkça fiziksel coğrafya geçersiz bir hale gelmeye başlamıştır (Heywood, 2011: 542). Birbirinden çok uzakta olan topluluklar kararlar ve gerçekleşen olaylar ile günümüzde birbirlerinden etkilenebilmektedirler. Daha da önemlisi küresel karşılıklı bağlılık; risk, belirsizlik ve istikrarsızlığa doğru eğilimi güçlendirmiştir (Heywood, 2011: 37). Ayrıca bulaşıcı hastalıklarında günümüzde bilgi kadar hızla yayılması, küresel terörizm tehlikesi, küresel ekonomik krizler, açlık, cinsiyet ayrımcılığı, ırkçılık, kökten dincilik, yıkıcı doğal afetler, insan kaynaklı afetler, savaşlar, küresel ısınma, nesli tükenen canlılar ve enerji planlamaları günümüzde devletlerin veya hükümetlerin tek başlarına çözemeyecekleri sorunlar haline gelmişlerdir. Bu noktada küresel işbirliği önem kazanmaktadır ve küresel yönetim kriz yönetiminde uluslar üstü bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel yönetim hükümetler arası ve hükümet dışı kurumlar dışında resmi ve gayri resmi mekanizmaları da içeren, küresel düzeyde geniş kapsamlı, dinamik ve karmaşık bir etkileşimli karar verme sürecidir (Heywood, 2011: 538). Karar verme sürecinde birçok aktörden faydalanmaktadır. Çok aktörlü bir düzen olan küresel yönetim kriz anlarında birçok disiplinden çeşitli aktörlerle birlikte çalışmaktadırlar. Karşılıklı ilişkiler konusunda devlet yapılarının çeşitli birimlerinde görevli olan yetkililer başka devletlerin görevlilerinin yanı sıra sivil toplum kuruluşlarıyla, bilim insanlarıyla, finans sektörüyle ve hükümet görevlisi olmayan başka kişilerle birlikte çalışmaktadırlar. Küresel yönetim belli kurumlara ve aktörlerle ilişkilendirilse de temelde bir süreçtir veya süreçler bütünüdür. Basitçe söylemek gerekirse küresel yönetim merkezi bir hükümet olmaksızın küresel politikaların yönetilmesidir (Heywood, 2011: 538). Başka bir tanıma göre ise küresel yönetim kritik dönüm noktalarında, kesişim noktalarında ve kriz durumlarında ortak sorunların uluslararası düzeyde katılımlarla toplu çözümlerle yönetilmesidir (Burrows, 2010: 1). Küresel yönetim tanımlarına ek olarak Andrew Heywood küresel yönetim niteliklerini aşağıdaki şekilde açıklamıştır; a) Çok Merkezlilik: BM'nin modern küresel yönetim sistemi içerisindeki kapsayıcı rolüne rağmen küresel yönetim tekil olmaktan çok çoğuldur. Değişik konu alanlarında farklı kurumsal çerçeveler ve karar verme mekanizmaları içermektedir. b) Hükümetlerarasıcılık: Devletler ve ulusal hükümetler küresel yönetim sistemi içerisinde önemli oranda etkili olmayı sürdürmektedirler. Bu durum, uluslararası örgütlerin oy birliği ile karar verme eğilimi taşımalarına ve yürütme güçlerinin zayıf kalmasına neden olabilirler. c) Farklı Aktörler: Küresel yönetim devletler ve uluslararası örgütler ile birlikte STK'ları (NGO) çok uluslu şirketleri ve diğer ve diğer küresel sivil toplum kuruluşlarını içermektedir. d) Çok Düzeyli Süreçler: Küresel yönetim, hiçbir düzey diğerin önüne geçmeksizin değişik düzeylerdeki (belediye,

vilayet, ulusal, bölgesel küresel) guruplar ve urumlar arasındaki karşılıklı ilişkiler çerçevesinde işlemektedir. e) Resmîyetten Arınma: Küresel yönetim, resmî hukuki olarak oluşturulmuş yapılardan çok norm temelli, resmî olmayan uluslararası rejimler aracılığıyla işleme eğilimi taşımaktadır (Heywood, 2011: 542). Tanımlarda da görüldüğü gibi disiplinler üstü bir çalışma alanı olan küresel yönetim, genel anlamda küresel aktörler arasında işbirliğini ve iletişimi sağlayarak, uluslararası istikrarı; uluslararası krizlerden, uluslararası hegemonyadan ve uluslararası anarşiden korumak adına kurgulanan küresel bir karar alma sistemi olarak tanımlayabiliriz. 1.3. Realizm –Liberaralizm Tartışmalarında İşbirliği Uluslararası ilişkilerde en önde gelen çözümsüzlük nedenlerinin başında uluslararası alanda anarşi yaratan devletler ve uluslararası hegemonya gelmektedir. Öncelikle anarşi Yunanca kökenli bir kelime olup anlamı kuralsızlıktır.

35Anarşizm kavramı eleştirel ve negatif bir biçimde medeni veya kurumsallaşmış düzenin yıkılması anlamında Fransız Devrimi'nden beri kullanılmaktadır

(Heywood,2011: 199). Uluslararası anarşinin kökeni de 17.yüzyıldaki Westphalia sistemine kadar uzanmaktadır ve bu dönemde başlayan ulus devlet ve realizm akımı ile kendini var etmiştir. Özellikle I. Dünya Savaşı ve II. Dünya savaşı öncesinde yükselişe geçmiştir ve büyük acılara neden olmuştur. (II. Dünya savaşı Milletler Cemiyetinin varlığına rağmen İtalya, Almanya ve Japonya'nın uluslararası kural tanımaz tavırları ve işgalci tutumları nedeni ile yaşanmıştır ve 45 milyon insanın yaşamını kaybetmesine neden olmuştur.) Uluslararası anarşi durumunun temeli de realistlerin uluslararası ilişkilerin temel aktörü olarak devleti görmesi ve başka bir otorite kabul etmemeleridir. Bu görüşe göre devletin çıkarı ve güvenliği en önemli gündem maddesidir. Uluslararası liberal görüş ise I. Dünya Savaşı öncesi anarşi ortamına karşı, savaş sonrası uluslararası barış ve güvenliği inşa etmek için ortaya çıkmıştır (Arı, 2008: 354). Uluslararası liberal görüş, realizmin aksine uluslararası ilişkilerde tek aktör olarak devleti kabul etmez. Liberal görüşe göre birey, ulusal baskı grupları, devlet, uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları ve ulus aşırı örgütlenmeler uluslararası ilişkilerin aktörleridir. Çoğulcu liberal yaklaşımlara göre bu aktörlerin karşılıklı bağımlılık, ortak çıkar, şeffaflık ve işbirliği ile oluşturacakları evren, uluslararası anarşiye sebep olan etkenlere engel oluşturacağı düşünülmektedir. Günümüzde uluslararası örgütlerin etkin olması ve uluslararası ilişkilerin ilgi alanlarının çeşitlenmesinden dolayı I.Dünya Savaşı öncesi dönemdeki gibi bir uluslararası anarşiden bahsetmek zor olsa da, uluslararası bir otoritenin eksikliği ve denetimsizliği günümüzde de önemli krizlere neden olmaktadır. Otorite eksikliği İngiliz filozof Thomas Hobbes'un (1588-1679) Leviathan adlı eserinde aşağıdaki şekilde anlatılmıştır.

19Devlet olmadıkça, herkes herkese karşı daima savaş halindedir. Buradan şu açıkça görülür ki, insanlar hepsini birden korku altında tutacak genel bir güç olmadan yaşadıkları vakit, savaş denilen o durumun içindedirler. Bu savaş herkesin herkese karşı savaşıdır. (Hobbes, 2013: 101).

Günümüzde uluslararası anarşinin yapısı da küreselleşme gibi evrim geçirmiştir. Küreselleşme etkisi ile uluslararası ilişkilerin ilgi alanının çeşitlenmesi ile birlikte, uluslararası anarşi de kendisine yeni hareket alanı bulmuştur. Bu durumu Tayyar Arı 'Uluslararası İlişkiler Teorileri' adlı kitabında aşağıdaki şekilde açıklamıştır. XX. yüzyıldan itibaren uluslararası ilişkilerin gündeminin çeşitlenmeye başladığı; refah, modernleşme, çevre ve benzeri konuların en az güvenlik konuları kadar dış politik tutum ve tavırları etkilediği kabul edilmektedir. Diğer bir deyişle, artık devletlerin dış politikalarını yönlendiren tek unsur sadece güvenlik olmaktan çıkmış, ticaret, para, göç, sağlık, çevre ve benzeri konular güvenlik konuları kadar önemli hale gelmiştir. (Arı, 2008: 356). Uluslararası anarşi günümüzde terörizm, insan kaçakçılığı, bulaşıcı hastalıklar, uyuşturucu kaçakçılığı gibi illegal alanlar üzerinden ortaya çıkmaktadır. 'Tarihin Sonu' Teorisinin sahibi Francis Fukuyama 'Ulus İnşası' adlı çalışmasında bu konu hakkındaki görüşleri yol göstericidir. Fukuyama, günümüzün ve geleceğin en önemli sorunu olarak iyi/düzenli yönetilemeyen devletleri işaret etmektedir. Soğuk Savaştan günümüze kadar görülen

27zayıf ya da başarısız devletler, uluslararası düzen için en önemli sorun haline gelmiştir

(Fukuyama, 2012: 17). Fukuyama'ya göre,

8zayıf ya da başarısız devletler insan hakları ihlallerinde bulunur, insanlık felaketlerine yol açar, kitlesel göç dalgalarına sebep olur ve komşularına saldırırlar. 11 Eylül'den beri

bu tür devletler, ABD ve

8diğer gelişmiş ülkelere ciddi zarar verebilen uluslararası teröristleri
barındırmaktadırlar (**Fukuyama,**

2012: 19). Bu devletler günümüz uluslararası krizlerine neden olmaktadır. Küresel yönetim organları bu tür devletler üzerine yaptırımlarını sıklaştırarak hatta manda veya geçici yönetim gibi yollara başvurarak günümüz uluslararası anarşi durumlarına kaynak oluşturan etkenlerin önlenebileceği uzmanlar tarafından dile getirilmektedir. Uluslararası alandaki anarşinin önüne geçmenin bir diğer önemli yolu ise uluslararası karşılıklı bağımlılık, karşılıklı güven ve işbirliğini uluslararası sisteme kalıcı olarak kurmaktır. Kriz yönetiminde ve öngörü çalışmalarında kullanılan oyun teorileri uluslararası alandaki anarşiye karşı ülkeler arası, karşılıklı güven ve işbirliğinin önemini çeşitli teorilerle açıklamaktadır. Bu teoriler arasında en fazla öne çıkan iki teori 'mahkûmun ikilemi' teorisi ve 'geyik avı' teorisidir. Mahkûmun ikilemi teorisi karşılıklı güvenin önemine odaklan bir teoricidir. Bu teori iki farklı oda da birbirlerini görmeyen iki mahkûmun sorgulanmasını işlemektedir. Mahkûmun ikilemi teorisine göre bu iki mahkum her türlü baskıya ve yanlıtıcı etkene rağmen birbirlerine güvenmeye devam ederlerse serbest kalacaklardır. Tayyar Arı bu teoriyi 'Uluslararası İlişkiler Teoriler' adlı kitabında aşağıdaki şekilde açıklamıştır. "Oyuna göre hapisanede birlikte suç işledikleri iddiasıyla yargılanan iki mahkûmun hüküm giymesini en azından birinin konuşarak suçu işlediklerini itiraf etmesine bağlı olduğundan ayrı hücrelerde bulunan mahkûmların tek tek sorgulamaları esnasında diğerinden bir gün önce itiraf eden kişinin bir miktar para ile ödüllendirileceği ayrıca serbest bırakılacağı vaadinde bulunulurken böylece arkadaşının idam edilebilmesi için gerekli suç tutanağının oluşturulmasının sağlanmış olacağı da belirtiliyor. Ancak

12arkadaşı erken konuşursa aynı şey onun için söz konusu olacak ve arkadaş
ödüllendirilerek serbest kalırken kendisi mahkum olacak. İkisi de aynı gün itiraf
ederlerse idama mahkum olmayacaklar fakat onar yıl hapis yatacaklar. Bununla
beraber **ikisi de konuşmamayı tercih ederse para ödülü alamayacaklar ama ikisi**
de serbest kalacaklar.

Her ikisine de düşünceleri için ertesi güne kadar süre tanınır." (Arı, 2008: 252) Görüldüğü gibi iki mahkûm arasında karşılıklı güven olduğu zaman iki mahkûmda kazançlı çıkmaktadırlar. Uluslararası ilişkilerde de durum böyledir. Uluslararası alandaki anarşinin önüne geçilmesinin yolu devletlerarası karşılıklı güvenden ve işbirliğinden geçmektedir. Bu sayede aktörlerin hepsi kazançlı çıkabileceklerdir. Bir diğer önemli konu olan işbirliği ile ilgili oyun teorisi ise 'geyik avı' teorisidir. Bu teori de, doğal ortamda ava çıkan bir gurup avcının seçimleri incelenmektedir. Avcıların önünde iki seçenek vardır, birinci seçenek işbirliği yaparak geyiği avlamasıdır, ikinci seçenek ise avcının sadece kendi çıkarını düşünerek guruptan ayrı olarak tavşan avlamasıdır. Tayyar Arı bu durumu aşağıdaki şekilde açıklamıştır.

12Amaca ulaşılması işbirliğinin tam olarak gerçekleşmesine bağlıdır. Ancak her
bir avcı

tavşanla da doyabileceğinden geyiğe kurulan pusu esnasında gördüğü bir tavşanın peşine düşerek pusuyu (işbirliğini) terk ederse tek başına belki tavşanı avlayacak belki de avlayamayacak fakat bu arada geyik de avlanmamış olacaktır. Böylece işbirliğinin terk edilmesiyle ya yalnızca bireysel çıkar çok küçük şekilde tatmin edilmiş olacak (çünkü geyikten bir kişiye düşecek pay bir tavşandan çok daha fazla) ya da hem bireysel hem de ortak çıkar gerçekleşmemiş olacaktır. Oysa işbirliğine gidilseydi ortak çıkarın gerçekleştirilmesiyle bireysel çıkar da gerçekleşmiş olacaktı (Arı, 2008: 251). Görüldüğü gibi avcılar için iki seçenek vardır. Ya bireysel çıkar için avcılarının güvenini kaybetmek ve büyük avdan pay kaybı, ya da işbirliği seçeneğini seçerek bireysel çıkarı fazlasıyla sağlayıp bir topluluğa ait olmak. Oyun teorileri örneklerinde de görüldüğü gibi işbirliği ve ortak çıkar, bireysel çıkarlardan daha fazla kazanç sağlamaktadır. Ayrıca işbirliği ve ortak amaç gibi karşılıklı bağımlılığı destekleyen maddeler uluslararası alandaki anarşiye hareket alanı tanımayarak küresel barış ortamı hazırlamaktadır. Uluslararası ilişkilerde bir diğer çözümsüzlük yaratan durum ise uluslararası hegemonyadır. Latince kökenli bir isim olan hegemonya TDK sözlüğüne göre

62'Bir devletin başka bir devlet üzerindeki siyasi varlığı veya baskısı' anlamına

gelmektedir. Andrew Heywood'a göre hegemon güç ise üstün askeri, ekonomik, ve ideolojik kaynaklara sahip olan ve bu yüzden belli bir bölgede ya da dünya çapında iradesini başkalarına empoze eden devlettir (Heywood, 2011: 539). Dünya üzerindeki devletler egemenlik açısından eşit haklara sahip olsalar da, ekonomik güç, askeri kabiliyet ve uluslararası prestij bakımından bu eşitlik söz konusu değildir. Bu durumlara örnek olarak G8, G20 zirveleri, Birleşmiş Milletler daimi üyelerinin ayrıcalıkları ve Amerika Birleşik Devletleri, Rusya Federasyonu ve Avrupa Birliği ülkelerinin ekonomik ve askeri güçleri tabanlı küresel yetenekleri gösterilebilir. Tarihten beri süregelen bir düzen ile güçlü devletler emperyalizm de dahil değişik yollarla zayıf devletler üzerinde kendi iradelerini dayatmışlardır ve dayatmaktadırlar. Realistler her

zaman devletlerarasında bir hiyerarşi olduğu gerçeğinin devletler sistemine belli bir yapı kazandırdığını düşünmüşlerdir (Heywood, 2011: 539). Soğuk savaş sonrası küreselleşme dalgası ile birlikte bu durum değişmeye başlamıştır. Yönetim kavramının bir parçası olan hiyerarşi günümüzde yerini yönetim kavramından doğan heterarşiye bırakmaktadır. Daha önceki bölümlerde de bahsettiğimiz üzere

13heterarşi, kendi kendini organize eden aktörler arası ağları, örgütler arası eşgüdümü, merkezsiz çerçeve bağlamı sistemler arası döngüyü

ifade etmektedir (Yüksel, 2000: 6). Küresel Yönetişim hiyerarşi yerine karşılıklı işbirliğine dayanan ortak amaç, ortak kader ve karşılıklı bağımlılık ilkeleriyle örtüşen heterarşik yapıyı ön plana çıkararak uluslararası çözümsüzlüklerin önüne geçmeyi amaçlamaktadır. Küresel bir şemsiye altında kurulacak ve ortak kader birliği oluşturacak bir uluslararası yönetim dünyanın geleceğini hegemon güçlerden daha adil tasarımıyacağı düşünülmektedir. Bu duruma en büyük eleştiri günümüz hegemon güçlerinden ve ulus devlet özelliği taşıyan ülkelerden geleceği varsayılmaktadır. Uluslararası otorite düzeyinde olacak bir uluslararası bir yönetime yapılan eleştirilere Mike Moore 'Sınırların Olmadığı Dünya' adlı kitabında aşağıdaki şekilde yanıt vermiştir. İsraili Golda Meir'in bir keresinde söylediği gibi: 'Uluslararası yönetim ulusların sonu anlamına gelmez, orkestranın varlığının kemanların sonu anlamına gelmediği gibi' (Moore, 2003: 18). Önceki bölümlerde sık sık üzerinde durduğumuz Daniel Bell'in "Devletler küçük problemlere karşı oldukça büyük kalırken, büyük problemlere karşı ise oldukça küçük kalmaya başlamışlardır" sözü 21.y.y. uluslararası ilişkilerini özetler niteliktedir. Özellikle soğuk savaş sonrası değişen uluslararası ilişkiler dengeleri uluslararası kriz, uluslararası anarşi ve uluslararası hegemonyayı taşıyamaz olmuştur. Özellikle küreselleşme ile birlikte değişen ve gelişen iletişim ve ulaşım teknolojileri dünya üzerindeki zaman- mekan kavramını değiştirerek sınırların ve mesafelerin önemini yitirmesine neden olmuştur. Küreselleşme sonrası gerçekleşen bu durum krizlerin çeşitlenmesine de neden olmuştur. Soğuk savaş öncesi uluslararası düzen içerisinde bölgesel olarak değerlendirilebilecek bir kriz, günümüzde adeta bir 'kelebek etkisi' ile bütün gezegeni sarabilmektedir. Özellikle Mesafelerin ve sınırların önemini kaybetmesi bölgesel hatta ülkesel bir krizin küresel bir krize neden olabileceğini çok kere kanıtlamıştır. Bu duruma son örnek olarak Amerika Birleşik Devletlerinde gerçekleşen Ferguson olaylarını örnek vermek mümkündür. Bölgesel krizlerin iletişim ve ulaşım teknolojileri ile tüm dünyayı etkileyebildiği bu noktada 'Küresel Yönetişim' yeni bir çözüm yolu olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel yönetimi, küreselleşmenin tarihin ilk insanından beri süregelen evriminin son hali olarak tanımlayabiliriz. Çalışmada görüldüğü üzere disiplinler üstü bir kavram olan küresel yönetim, günümüzde açık kesin bir tanımla olmamakla birlikte, genel anlamda küresel aktörler arasında işbirliğini ve iletişimi sağlayarak, uluslararası istikrarı; uluslararası krizlerden, uluslararası hegemonyadan ve uluslararası anarşiden korumak adına kurgulanan küresel bir karar alma ve işbirliği sistemi olarak tanımlayabiliriz. Karşılıklı güven, işbirliği, şeffaflık, çok merkezlilik ve çok aktörlülük ilkeleriyle oluşan heterarşik bir yapıya sahip olan küresel yönetim kavramı krizlerin önlenmesinde ve dünyanın ortak geleceğinin tasarlanmasında önemli görevleri olacağı düşünülmektedir. SONUÇ Bu çalışma kapsamında tarih boyunca küreselleşmenin evrimi, küresel krizlerin nedenleri, kriz yönetimi, yönetim ve küreselleşme evriminin şu an için son halkası olarak tanıttığımız küresel yönetim incelenmiştir. Ayrıca küresel yönetim ve kriz yönetimi ile birlikte güncel kriz kaynakları ve iyileştirme yolları gözden geçirilmiştir. Küresel yönetim kriz ve uluslararası işbirliği ile oluşturulacak sürdürülebilir yöntemler ile var olan ve gelecekte gerçekleşebilecek olası krizlerin önüne geçilebileceği sonucuna varılmıştır. Çalışmada, küreselleşmenin tarih süresince birçok kere ortaya çıktığı ve evrim geçirerek günümüz şeklini aldığı savunulmuştur. Küreselleşme akımları tarih boyunca dünyanın çeşitli bölgelerinde, farklı zamanlarda birçok kez ortaya çıkmış olsa da son otuz yıl içerisindeki gelişmeler küreselleşme akımlarının en etkili olanıdır. Soğuk savaşın sona ermesi, iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve uluslararası ulaşım ve taşımacılık yöntemlerinin çeşitlenmesi ve yaygınlaşması, küreselleşmenin hiç olmadığı kadar hızlı bir gelişim göstermesine neden olmuştur. Küreselleşme açısından son otuz yıldaki gelişmeler dünyanın gördüğü en hızlı değişimler olarak kabul edilmektedir. Küreselleşme ile birlikte devletlerarası sınırlar önemini kaybederek geçirgen hale gelmiş, bilgi ve sermaye serbest dolaşım kabiliyetine ulaşmıştır. Ayrıca yoksulluk genel olarak azalmış, yaşam süresi uzamış ve toplumlar birbirlerini tanıyarak gelecekte belki de dünya vatandaşlığı diyebileceğimiz uluslararası topluma entegrasyon sürecine girmiştir. Bu süreç akıllara Büyük İskender'in doğu seferini getirmektedir. Doğu seferi sonunda ırklar karışmış yeni bir melez ırk ortaya çıkmıştır. Günümüz gelişmeleri de İskender'in Doğu seferi ile benzerlikler göstermekte ve dünya halkalarını birbirleriyle tanıştırmak yeni bir melez dünya kültürünün ortaya çıkacağına işaret etmektedir. Ne var ki, küreselleşme faydalar sağladığı gibi yeni problemleri de beraberinde getirmiştir. Küreselleşme devletlerin ulusal sınırlarını aşan bir güç olduğu gibi, var olan veya küreselleşme sonrası ortaya çıkan krizlere de sınır aşan bir güç kazandırmıştır. Küreselleşme sonrasında, krizler hangi bölgede yaşanırsa yaşansın dünyanın ortak problemi haline gelmiştir. Soğuk savaş öncesi 'doğu- batı' olarak ayrılan dünya günümüzde 'kuzey- güney' şeklinde ayrılmıştır. Kuzey, küreselleşmenin faydalarından merkantilizm dönemini hatırlatırcasına faydalanırken, güney, yoksulluk kaynaklı krizlerle iç içe yaşamaktadır. Dünyanın güney bölgesinde yaşanan krizler küreselleşmenin etkisi ile tüm bölgelere yayılmaktadır. Göç, bulaşıcı hastalıklar, insan hakları ihlalleri, terör, çatışma, eğitim, uyuşturucu kaçakçılığı, insan kaçakçılığı ve açlık dünyayı etkileyen başlıca güney kökenli kriz oluşturabilecek tehditlerdir. Özellikle salgın hastalıkların yayılması ve terör günlük hayatı etkileyebilen sorunlardır. Soğuk savaş sonrası küreselleşme dalgası ile ulaşım teknolojilerinde gelişme ve ulaşım araçlarının çeşitlendiği ve kullanımının yaygınlaştığı görülmüştür. Bu durumun insanlığa faydası olduğu kadar zararı da olmuştur. Uluslararası taşımacılığın gelişmesi ve yaygınlaşması uyuşturucu ve silah ticaretinin denetimini zorlaştırmıştır. Daha da önemlisi

uluslararası taşımacılık, insanları, hayvanları ve maddeleri taşıdığı gibi üzerlerindeki salgın hastalık mikroplarını da onlarla birlikte taşımaktadır. Bu sayede küresel salgın hastalık krizlerine neden olmaktadır. 2014 yılında Afrika kıtasında salgın haline gelen ebola hastalığının küresel bir tehlike haline geldiği ve bütün dünya havalimanlarını alarma geçirdiği görülmüştür. Soğuk savaş sonrası hızlı gelişen bir diğer alan olan iletişim ve medya teknolojileri ise bölgeleri birbirine bağlayarak uluslararası entegrasyonu sağlamada önemli bir rol edinmiştir. İletişim uluslararası toplum yaratırken, yanlış ellerin elinde bir silaha dönüşmüştür. Siber saldırılar ile çalınan bilgiler ve belgeler son yıllarda önemli uluslararası krizlere neden olabilmektedir. Son örneği 2014 yılında Kuzey Kore ve Amerika Birleşik Devletleri arasında yaşanmıştır. Ayrıca iletişim teknolojilerinin gelişmesi terör örgütlerinin kendilerine geniş bir propaganda alanı bulmalarına neden olmuştur. Kökten dinci terör örgütleri internet ve sosyal medya aracılığı ile sempatan sayılarını artırdığı ve kendilerine terörist sağladıkları 2014 Kuzey Irak gelişmelerinde görülmüştür ve süreç küresel bir krize neden olmuştur. Soğuk savaş öncesi dönemde bölgesel krizler kendi içinde günümüzde ulaşım ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi ile küresel bir krize neden olmaktadır. Sonuçta, dünyanın, sınırları aşan ve küresel etki yaratabilecek tehditler ile karşı karşıya olduğu görülmektedir. Daniel Bell'in söylediği gibi "Devletler küçük problemlere karşı oldukça büyük kalırken, büyük problemlere karşı ise oldukça küçük kalmaya başlamışlardır". Günümüzdeki kriz tehditleri ulus devletlerin bakış açılarını ve kabiliyetlerini aşmış durumdadır. Küresel ısınma, küresel ekonomik krizler, açlık, cinsel ayrımcılık, ırkçılık, kökten dincilik, yıkıcı doğal afetler, insan kaynaklı afetler, savaşlar, küresel ısınma, nesli tükenen canlılar ve enerji planlamaları tehlikeler gibi küresel krizler bir devletin kendi tasarrufuyla çözebileceği veya başedebileceği sorunlar değildir. Günümüzde bilim insanlarının ve sanatçıların dünya halklarının ortak değerleri olarak kabul edildiği gibi, ortak kader birliği çerçevesinde krizler ve krizlere neden olacak gelişmelerde dünya devletlerinin ortak sorunu olarak kabul edilebilir olmuştur. 'Buradan baktığımızda dünyadaki sınırlar görünmüyor' 16.03.2014 tarihinde National Geographic televizyon kanalında uzay istasyonundan yapılan canlı yayında Japon astronot Dr. Eng. Koichi Wakata uzaydan dünyaya bu şekilde seslenmiştir. Wakata'nın bu tespiti aslında gelecekle ilgili temennisi niteliğindedir. Küreselleşmenin sınırları aşan etkisi güçlü surlarla çevrili feodal krallıkların yıkıldığı dönemi hatırlatmaktadır. Nasıl ki silah teknolojisinin ilerlemesiyle kale duvarlarının bir önemi kalmadıysa günümüzdeki medya, finans, lojistik ve bilgiye ulaşım alanlarındaki gelişmeler bu alanlar için sınırların önemini azaltmıştır. Şu an için sınırların olmayacağı bir dünyayı tasarlamak faydalı bir ütopyadan ileri gidemese de, dünya başta ekonomik, "iletişim ve bilgi" alanlarında sınırları olmayan bir düzene doğru ilerlemektedir. Bu derece büyük değişimler içerisinde yaşanabilecek tehditler ve krizlerde aynı derece büyük olabileceği düşünülmektedir. Sınırları aşabilen ve küresel etki yaratabilen krizlerin tedbirleri ortak gelecek- ortak kader çerçevesinde, sınırlar üstü bir düzen tarafından alınması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu noktada karşılıklı sorumluluk, tutarlılık, eşitlik, şeffaflık, çoğulculuk, hukuka bağlılık, gibi ilkeleri ile küreselleşme evriminin son halkası olan küresel yönetim kriz yönetiminde ön plana çıkmaktadır. Heterarşik yapısı ile ortak kader, ortak amaç ve karşılıklı bağımlılık çerçevesinde, küresel krizlere neden olabilecek gelişmelerin erken tespiti ve var olan krizlerin de ortak sorumluluk ile çözülmesi noktasında küresel yönetim ortak akıl olacağı düşünülmektedir. Bütün bu nedenlerle, küreselleşmenin getirdiği faydaları arttırmak ve dünyayı krizlerden korumak adına, dünya devletleri ortak sorumluluk almalı ve işbirliği ile krizlerin önüne geçmelidir. Küresel yönetim şemsiyesi altında, küreselleşmenin risklerini yönetecek kalıcı, sürdürülebilir ve güncellenebilir çözümler geliştirmeye yönelik çalışmalar yapılmalıdır. KAYNAKÇA Arı, Tayyar, Uluslararası İlişkiler Teorileri, Oyun teorileri, 5.Baskı, Bursa, Marmara Kitap Merkezi, 2008.

39 **Barnett, Michael- Duvall, Raymond, Power in Global Governance**, 1. Baskı, Cambridge, Cambridge University Press, 2005.

41 **Bozkurt, Enver, Kant'ın Ebedi Barış Üzerine Denemesinin Günümüze Yansımaları, Anayasa Yargısı Dergisi,**

Sayı 24, 2007. Burrows, Mathew, Global Governance 2025; At a Critical Juncture, 1. Baskı Institute for Security Studies, 2010 Campanella, Tommaso, Güneş Ülkesi, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Matbaacılık, 2012. Cangızbay, Kadir,

53 **Globalleşme mi, Küreselleşme mi, Ulusal, 1, 2, Ankara, 5-12**

Cowan, Gregory Roy,

29 **An Examination of International Crises: The Effect of Decision Maker, Stress on Crisis Management, Attributes and Outcomes in non Protracted Conflict and Protracted Conflict**

Crisis, 1.Baskı, Michigan, UMI ProQuest Information and Learning Company, 2007. Cowen, Noel, Küresel Tarih, 1.Baskı, İstanbul, Akyüz Yayın Gurubu, 2004. Çimen, Ali, Tarihi Değiştiren Konuşmalar, 7.Baskı,

Istanbul, Timaş Yayınları, 2010. Dingwerth, Klaus, Global Democracy without Global Justice, Global Governance Working Paper, Amsterdam, Vrije Universiteit Amsterdam, Institute for Enviromental Studies, 2010

43 **Dingwerth, Klaus, Pattberg, Philipp, Global Governance as a Perspective on World Politics, 12.**

Baskı, Colorado, Lynne Rienner Publishers, 2006. Erol, Mehmet Seyfettin, Efgil, Ertan, Krizler ve Kriz Yönetimi, Temel Yaklaşımlar Aktörler, Örnek Olaylar, 1.Baskı, Ankara, Barış Kitabevi, 2012. Fukuyama, Francis, Devlet İnşası, Yirmi birinci Yüzyılda Yönetişim ve Dünya Düzeni, 1.Baskı, İstanbul, Profil Yayıncılık, 2012. Fukuyama, Francis, Kör Nokta, Gelecek Senaryolarını Öngörmek, 1.Baskı, İstanbul, Profil Yayınları 2008.

50 **Giddens Anthony, Modernliğin Sonuçları, Çev: E.Kuşdil, Ayrıntı Yayınları, İstanbul-**

1997

44 **Gönlübol, Mehmet, Uluslararası Politika, 5. Baskı, Ankara, Siyasal Kitabevi, 2000.** Gürkan, Uluç, **The Future of**

International Crisis Diplomacy, y.y., Ankara, Atılım Üniversitesi Int 417, 2010. Gürkan,Uluç, Crisis Diplomacy, Cuban Missile Crises, , y.y., Ankara, Atılım Üniversitesi Int 417, 2010.

31 **Hall, Rodney Bruce- Biersteker, Thomas J. , The Emergence of Private Authority in Global Governance, 1.Baskı, Cambridge, Cambridge University Press, 2002** Held, David,

Reframing Global Governance, New Political Economy, Sayı 11, 2006 Heywood, Andrew, Siyasi İdeolojiler, 3. Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2011 Heywood, Andrew, Küresel Siyaset, 1.Baskı, Ankara, Adres Yayınları, 2013. Hobbes, Thomas, Leviathan, 11. Baskı, İstanbul Yapı Kredi Kültür Sanat Yayınları, 2013. Lake, David A. , Globalization and Governance, Global Governance a Relational Contracting Approach, 1.Baskı, New York, Route Ledge Taylor and Francis Group, 2000 Laszlo, Ervin, Küresel Bakmak, Evrensel Düşünmek, 3. Baskı, Ankara, Nobel Yayın Dağıtım, 2004.

38 **Massey,Joseph.Eric- Larsen, John. P., Crisis Management in Real Time, Journal of Promotion Management,**

Sayı 12, 2008

54 **Mattelart, Armand, Gezegenel Ütopya Tarihi, Kehanetsel Kentten Küresel Topluma,**

1. Baskı, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2005. McLuhan, Marshall,

6 **Gutenberg Galaksisi, Tipografik İnsanın Oluşumu, 3.Baskı, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları,**

2014. McMahon, Robert J., Soğuk Savaş, 1. Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003. Montaigne, Michel Eyquem de, Denemeler, 13.

61 **Baskı, İstanbul, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2006.**

Moore, Mike,

42 **Sınırların Olmadığı Dünya, Özgürlük, Gelişim, Serbest Ticaret ve Küresel Yönetim, 1.Baskı, İstanbul, CSA Yayın Ajansı,**

2003. Morris, Ian, Dünyaya Neden Batı Hükmediyor? (Şimdilik), 2.Baskı, İstanbul, Alfa Yayınları, 2012.
 Mulley, Sarah, Global Governance, From Power To Power, Oxfam Press, 2008. Obama, Barack,
 İnanırsak Başarıyoruz, 1.Baskı, İstanbul, Pegasus Yayınları, 2009

51 **Özer, M. Akif, Yönetişim Üzerine Notlar, Sayıştay Dergisi, sayı 63,**

2006. Pfaltzgraff, Robert. L, Crises Management: Looking back Looking Ahead, The Crisis Management
 Conference: Athena, 2008. Rigel, Nurdoğan- Batuş, Gül- Yücedoğan, Güleda- Çoban, Barış,

48 **Kadife Karanlık, 21. Yüzyıl İletişim Çağını Aydınlatan Kuramcılar, 2. Baskı
 İstanbul, Su Yayınevi,**

2005.

36 **Sander, Oral, Siyasi Tarih, 1918-1994 Arası, 17. Basım İmge Kitabevi, 2008.
 Sander, Oral, Siyasi Tarih, İlkçağlardan 1918 ' e, 18. Basım, İmge Kitabevi,**

2008.

57 **Steger, Manfred B, Küreselleşme, 2.Baskı, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları,**

2013. Tanilli, Server, Devlet ve Demokrasi, 4. Baskı, İstanbul, Alkım Kitabevi, 2007. Tanilli, Server,
 Uygurluk Tarihi, 25. Baskı, İstanbul, Alkım Kitabevi, 2008. Thomson, Grahame - Hirst, Paul,

58 **Küreselleşme Sorgulanıyor, 4.Baskı, Ankara, Dost Kitabevi, 2007.**

Toksöz, F, İyi Yönetişim El Kitabı,1.Baskı,

60 **İstanbul, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı TESEV**

Yayınları, 2008 Tüz, Melek, Kriz İletişimi Ve Yönetimi, 1.Baskı, Eskişehir, Anadolu Üniversitesi,
 Açıköğretim Fakültesi Yayınları, 2013.

1 **Yüksel, Mehmet, Yönetişim Kavramı Üzerine, Ankara Barosu Dergisi,**

Sayı 3, 2000 Zhao, Hui, Chinese Government's Role in Crisis Management, Yüksek Lisans Tezi,
 University of Southern California, 2009. Zygmunt, Bauman, Küreselleşme, Toplumsal Sonuçları, 4.Baskı,
 İstanbul, Ayrıntı 2012. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30
 31 32 33 34 35 36 37 38 39 40 41 42 43 44 45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63
 64 65 66 67 68 69 70 71